

591740253

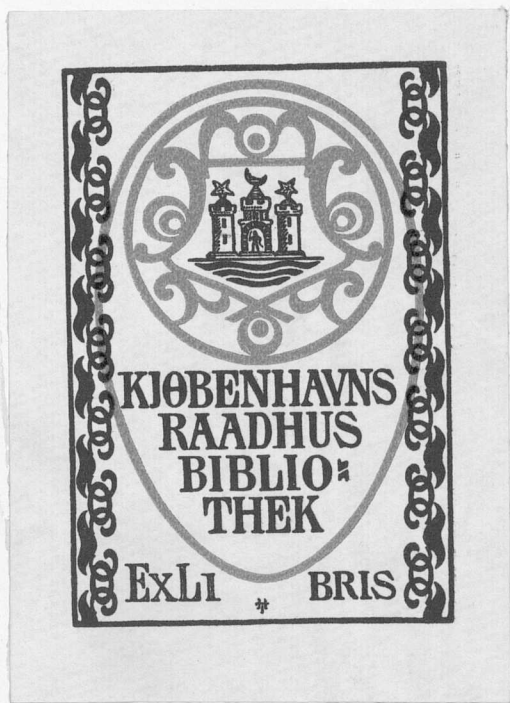

101 KØBENHAVNS
KOMMUNES
BIBLIOTEKER

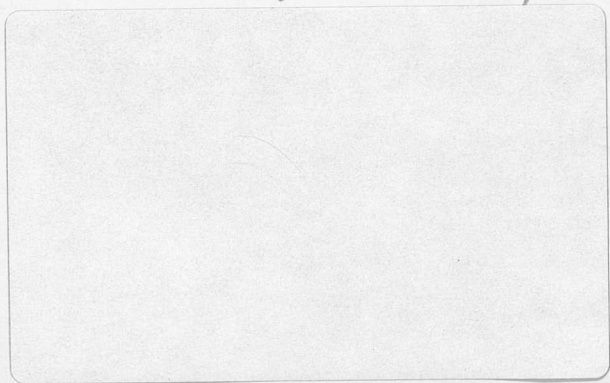
09.362 København Da

RHB

09.362 22 125
44

09.362 Копенгаген

KØBENHAVNS KOMMUNALFORFATNING
AF 1840

Københavns Kommunalbestyrelse
tilegnet

FLEMMING DAHL

KØBENHAVNS
KOMMUNALFORFATNING
AF 1840

EN REDEGØRELSE FOR ANORDNING
AF 1. JANUAR 1840

UDGIVET VED HUNDREDAARSJUBILÆET
PAA FORANLEDNING AF KØBENHAVNS BORGERREPRESENTATION
KØBENHAVN 1940

09.362

Da 22

kø

ex. 1

HISTORISKE MEDDELELSER OM STADEN KØBENHAVN
OG DENS BORGERE

3. RÆKKE. IV BIND. 1.—3. HÆFTE

23. APRIL 1940

11398

FORORD

Den 1. Januar 1940 var der forløbet 100 Aar siden Udstedelsen af Københavns første »Grundlov« efter Stadens navnkundige Privilegier af 24. Marts 1659 og 24. Juni 1661. Ved »Anordning angaaende Communalbestyrelsen i Kjøbenhavn« af 1. Januar 1840 oprettedes først og fremmest en folkevalgt Borgerrepræsentation, medens Flertallet af den omorganiserede Magistrats Medlemmer, de 6 Raadmænd, fremtidig skulde vælges af Borgerraadet. Hundredaarsdagene for dels det første Valg til dette, dels den nyvalgte Borgerrepræsentations Aabningsmøde indtræffer henholdsvis den 9. og 23. April i Aar.

I Anledning af det tredobbelte Kommunaljubilæum 1940 udgiver Staden København paa Foranledning af Borgerrepræsentationens Præsidium formentlig endnu i Løbet af indeværende Aar et Festskrift »Københavns Kommune 1840—1940«, hvis Bind I hovedsagelig vil indeholde en Skildring af »Københavns Bystyres Historie 1840—1940. Med en Indledning om Tidsrummet 1648—1840«. En udførligere, dokumenteret Redegørelse for sidstnævnte Æmne med Hovedvægten paa De 32 Mænds Historie, der foreligger trykfærdig, vil senere fremkomme i Tidsskriftet. Til disse Arbejder fra min Haand maa jeg henvise, for saa vidt angaar en Række Kendsgærninger, som kun flygtigt strejfs i efterfølgende Fremstilling.

At denne ser Lyset til Jubilæumsdagen den 23. April 1940, skyldes især Formanden for Københavns Borgerrepræsentanter, Landsretssagfører *Karmark Rønsted*. Thi

med fuld Forstaaelse og Interesse godkendte han i Efteraaret 1939 mit Forslag om — som en foreløbig Erstatning for det større Værk, der er blevet forsinket, væsentlig paa Grund af uovervindelige Vanskeligheder, som skyldes dels den nye Verdenskrig, dels Stadsarkivets nuværende Virkeforhold — indenfor disse Rammer at mindes Mærkedagen ved et særligt Arbejde om den skelsættende Kommunalanordning af 1. Januar 1840. Med min oprigtige Tak til Borgerrepræsentationens Formand forener jeg min ærbødige Lykønskning til Københavns Kommunalbestyrelse i Anledning af Hundrearsjubilæet.

Medarbejder ved Videnskabernes Selskabs Arkivkommission, cand. mag. *Poul Møller*, der har bistaaet mig ved Excerpteringen af det omfattende Kildemateriale og gennemlæst det trykfærdige Manuskript, bringer jeg herved min bedste Tak, ligesom jeg takker Arkivassistent, cand. mag. *Else Margrete Kjerrumgaard-Jørgensen* for Hjælp ved Korrekturlæsningen.

Københavns Stadsarkiv, den 10. Februar 1940.

E f t e r s k r i f t.

De verdenshistoriske Begivenheder, som den 9. April er draget hen over Danmark og dets Hovedstad, har gjort alt andet smaat. Alligevel forelægges dette Arbejde til Mindedagen den 23. April. Det fremtræder alt i alt uforandret — kun Slutningen er ændret.

Københavns Raadhus, den 18. April 1940.

Flemming Dahl.

INDHOLD

	Side
Forord	5
Indhold	7
Billedfortegnelse	8
1. Anordningens Forudsætninger og Forhistorie	9
2. Kronologisk Oversigt over Anordningens Tilblivelse	33
3. Gennemgang af Anordningens Historie i Enkeltheder	74
Inddeling	74
I. Kommunens Hovedbestyrelse og Udstrækning	75
II. Magistratens Organisation og Udvælgelse	78
III. Valgene til Borgerrepræsentationen	95
IV. Formelle Spørgsmaal. Forretningsordenen.....	127
V. Borgerrepræsentationens og Magistratens Myndigheds- omraader. — Budget, Regnskab, Revision m. m.	132
Tilbageblik	156
4. Anordning angaaende Communalbestyrelsen i Kjøbenhavn af 1. Januar 1840	160
5. Bystyrets og Dagspressens Modtagelse af Anordningen	183
Bilag: Sammenlignende skematisk Oversigt over Anordning af 1. Januar 1840's Genesis	196—97
Forkortelser	198

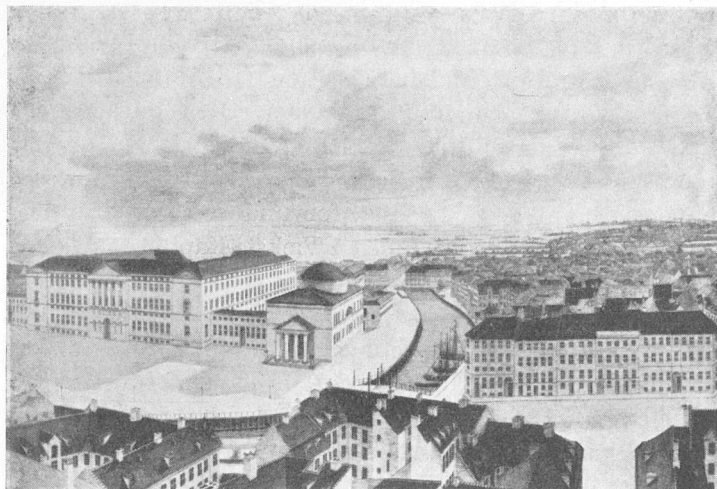

BILLEDFORTEGNELSE

	Side
Christiansborg ca. 1840	9
Frederik VI	13
Østifternes Provinsialstænders Mødesal i Roskilde	25
Palæet i Roskilde	33
P. G. Bang	39
A. S. Ørsted	47
Fr. Chr. Schäffer	53
T. Algreen-Ussing	61
Christian VIII som Tronfølger	67
Anordning af 1. Januar 1840, første Side, Facsimile	72
Anordning af 1. Januar 1840, sidste Side, Facsimile	73
Kollegiebygningen	74
A. C. Kierulff	83
Det gamle Raadhus	96
P. C. Stemann	103
Frederik VI i Kroningsdragt	115
M. Lange	123
Stadens 32 Mænds og Borgerrepræsentationens Sal	133
J. Hammerich	141
J. A. Stenfeldt	151
Initial til trykt Anordning af 1. Januar 1840, Facsimile	160
Trykt Anordning af 1. Januar 1840, Forside, Facsimile	165
Christian VIII	173
Amalienborg, Christian VIII's Palæ	183
C. N. David	191
Raadhuset	200

Et Billede af Kancellideputeret H. G. Bentzen har desværre ikke kunnet skaffes til Veje.

For Bistand ved Fremdragelsen af Billedmaterialet beder jeg Dr. phil. Hans Jensen, Ekspeditionssekretær A. K. Thuesen, Museumsassistent Steffen Linvald, Bymuseet, og Direktionen for F. E. Bornings Bogtrykkeri modtage min bedste Tak.

Christiansborg ca. 1840.
(Københavns Bymuseum).

KØBENHAVNS KOMMUNALFORFATNING AF 1840.

EN REDEGØRELSE FOR ANORDNING
AF 1. JANUAR 1840.

1. ANORDNINGENS FORUDSÆTNINGER OG FORHISTORIE.

Ikke blot i Europas, ogsaa i Danmarks Historie indleder Julirevolutionen et nyt politisk Tidehverv. I Styrelsen af baade Stat og Kommune gennemføres vidtrækkende, til Dels dybtgaaende, Reforme. Baggrunden herfor er en økonomisk Opgangstid.

Samtidig med Frue Kirkes Spir 1807 var andet og mere

En Liste over Forkortelserne i Noterne findes omstaaende, S. 198
—99.

sunket i Grus. Krigen med England (1807—14) havde ikke alene hidført Statsbankerotten (1813) og Tabet af Norge (1814), men tillige foraarsaget en ødelæggende Krise i dansk Landbrug, Handel og Industri.

Nu ved Overgangen mellem 1820erne og 1830erne synes Følgerne heraf dog, stort set, forvundne. Kornudførselen er atter i Gang, Produktionen i Vækst, Kapitelstakster og Ejendomspriser stærkt stigende; ogsaa Omfang og Værdi af den dyriske Produktion er øget.

For en ikke ringe Del betinget af denne Fremgang, sker et Opsving i dansk Handel, selv om denne i høj Grad er afhængig af Hamborgs Overmagt. Samtidig tager Industrien Dampkraften i Brug; 1838 stiftes Industriforeningen. Derimod raader Dødvande indenfor Haandværket, der snæres af Lavstvangens Baand.

Med Oprettelsen af Nationalbanken (1818) var Grundstenen lagt til Pengevæsenets Genrejsning. 1838 naaer Sedlerne Pari, 1845 bliver de indløselige med Sølv.

De økonomisk bedrede Tider genspejles i Statistikkens Tabeller. Fra 1801 til 1834 vokser Kongerigets Folketal fra 929.000 til 1.231.000, Københavns Indbyggerantal fra 102.000 til 121.000. Procentvis betegner dette dog en Tilbagegang; thi medens Forholdet mellem Landdistrikter og Byer er det samme ved begge Folketællinger, nemlig henholdsvis 78,9 og 21,1 pCt., er Købstædernes Procenttal vokset fra 10,1 til 11,2, medens Hovedstadens er faldet fra 11,0 til 9,9 pCt.¹⁾

Dette beror ikke paa noget Tilfælde. Berøvet sin Storhandel, hæmmet af Sundtoldens alt for høje Satser, tynget af anden Told, Akcise, Konsumtion og Skatter, først og fremmest trykket af Hamborgs overlegne Kapitalkraft,

---

¹⁾ Statistisk Tabelværk, 5. Rk., Litr. A., Nr. 5, »Befolkningsforholdene i Danmark i det 19. Aarhundrede« (1905), S. 15. Hos Hans Jensen (I, S. 3) er disse Tal forvekslede, hvorfor Resultatet ikke stemmer.

som behersker baade Danmarks Indførsel og Udførsel, er det i disse Aar, som om København ikke kan vinde med. Det skorter tilsyneladende baade paa Mænd og Mandsmod, Maal og Midler. I Orla Lehmanns »Efterladte Skrifter« har Skildringen af dette »Kjøbenhavn i Frederik VI's Dage« fundet et ironisk-humoristisk, men bevidst fortegnet Udtryk.¹⁾

I disse Stagnations- eller Tilbagegangsaar søger Hovedstaden Trøst i den overdaadige Guldalder i Kunst og Litteratur. »Vi vare saa at sige alle æsthetiske«, udtaler den Kierkegaard'ske »Translateur« i Hertz' »Stemninger og Tilstande« (1839),²⁾ det digteriske Udtryk for Tidens Konservatisme — af »Fædrelandet« døbt »Forstemninger og Stilstande«.³⁾ Navnlig Scenens Kunst nyder den teaterglade Bys Gunst, allerede dengang dog med en viss Til sætning af Nutidens uvedkommende Optagethed af Udøvernes Privatliv.

Dog spores ogsaa Strømninger af større Dybde, af social og politisk Interesse. Baade Fattigvæsenets Formaal, dets Organisation og Økonomi er under Debat. »Politik beskæftiger især de mere alvorlige Folk«, skriver Professor theol., senere Biskop Nikolai Fogtmann til Peder Hjort 1831.⁴⁾ Derimod er det ubestrideligt, at den politiske Interesse var ringe før 1830.

Dette er næppe unaturligt. Under Kampen for det daglige Brød maatte Privatmanden »kaste av i de nærmeste krav«, ligesom Regeringen under Krig og Krise saae sin

¹⁾ I (1872), S. 205—33; S. 233 tilstaar Lehmann selv, at Fremstillingen ikke er uden Tendens.

²⁾ S. 219. — Paavisningen af, at »Translateuren« skal identificeres med Søren Kierkegaard, »Harriet« med P. V. Jacobsen, skyldes Frithiof Brandt; jfr. »Den unge Søren Kierkegaard« (1929), S. 1—70, spec. S. 47 ff.

³⁾ »Fædrelandet« 25/10 1839, S. 29.

⁴⁾ 8/1 1831, Udvalg af Breve til P. Hjort, I (1867), S. 290.

Hovedopgave i at raade Bod herpaa. En Reformlovgivning maatte udskydes til lysere Tider.

Med Urette har da den ældre Historieskrivning bebrejdet Frederik VI's Mænd, at Perioden 1814—30 reformpolitisk var en død Tid. Og fuldstændig fejlagtigt er det at stemple hans maadeholdent konservative Regering som »reaktionær«, som et »uværdigt og sløvende Landsfader- og Kancelliregimente«. ¹⁾ Yngre Forskere er naaet til et rigtigere og retfærdigere Syn paa den senere danske Enevælde. ²⁾

At denne havde gennemført ikke blot Lighed for Loven, men i det hele taget fuld statsborgerlig Lighed og et visst Maal af Frihed, først og fremmest paa det aandelige Omraade, har der vel altid hersket Enighed om. Med liden Bund i Virkeligheden har man derimod som Etikette paa Tidsalderen klæbet et »Vi alene vide«, ³⁾ en agitatorisk Omtydning af de bureaukratiske Ord, Kancellipræsident Stemann i et vredt Øjeblik lagde Kongen i Munden, da han afgav sit Svar paa Trykkefrihedsadressen 26. Februar 1835. ⁴⁾ Betegnende for de faktiske Forhold er derimod Frederik VI's Ytring til Grev Rantzau-Breitenburg 14. December 1830: »Det er af Vigtighed at høre alle«, ⁵⁾ en gylden Regel baade for Enevoldskongen selv og for hans Kollegier.

¹⁾ Rubin II, S. 503, 475.

²⁾ P. Munch, Hans Jensen, P. Engelstoft, nærværende Forfatter bl. a. i Arbejder om C. G. Andræ og Artikler i Dansk biografisk Leksikon, 2. Udgave.

³⁾ Rubin II, S. 17, A. D. Jørgensen i D. R. H. VI a, S. 191—96.

⁴⁾ Ud fra aarelange Studier af Danske Kancellis Historie, særlig P. C. Stemanns Politik og Personlighed, kan jeg alt i alt tiltræde Hans Jensens Opfattelse i Afhandlingen: »Vi alene vide —« i H. T. 10. Rk., IV, S. 261—77, for øvrigt i det store og hele ogsaa samme Forfatters Syn paa den senere danske Enevælde i nedennævnte Værk om Stændertiden.

⁵⁾ Cit. hos Hans Jensen I, S. 119; sml. sst., S. 10—11. Indrømmes af Rubin, II, S. 13.

Frederik VI.

I den kollegiale Organisation af Statsstyret, som ligeledes har været Genstand for Angreb, der, bundende i manglende Forstaaelse, skyder langt over Maalet,¹⁾ fandt Systemet sit mest karakteristiske Udtryk, paa eengang sin nødvendige Konsekvens og sin afgørende Begrænsning. Sin yderste Konsekvens, idet selv den rigest udrustede Hersker af Guds Naade, endsige en mere jævnt begavet Konge af den Oldenborgske Stamme, ikke vilde kunne røgte sit Regentkald uden Hjælp af en veluddannet og virkelysten Embedsstand. Et saadant Bureaukrati havde dansk Enevælde frembragt allerede inden Aar 1807,²⁾ ligesom den havde skabt en klar og ensartet Lovgivning. Sin endelige Begrænsning, idet ikke blot Kancelliers og Kollegiers Præsidenter, men desuden deres Deputerede, i visse Tilfælde maaske ogsaa de Kommitterede, fik Lod og Del i de Afgørelser, som skulde træffes.³⁾

Den absolutte Monark besad baade lovgivende og udøvende Magt,⁴⁾ men en Myndighed, der i den Grad maatte støtte sig til Ministrenes Initiativ og Medarbejde og underbygges af Kollegiernes Sagkundskab og Samvittighedsfuldhed, at man med utvivlsom Ret har ment at kunne drage en Slags Parallel mellem Datidens oplyste Enevælde og det konstitutionelle Styresæt.⁵⁾ Under Regeringen, det Geheime Statsraad, svarede da Kollegierne, gennem hvilke baade Lovgivning og Administration skete, paa en viss Maade til en sektionsdelt kongevalgt Rigsdag.

Og det tør formentlig betragtes nærmest som en Und-

¹⁾ Se f. Eks. Rubin II, S. 19 ff.

²⁾ Sml. her Munch-II, S. 67.

³⁾ Idet Kollegiets Præsident nærmest er primus inter pares, kan de Deputerede opfattes som medbestemmende Departementschefer, de Kommitterede som Kontorchefer.

⁴⁾ At han formelt ogsaa indehavde den tredje — Montesquieu'ske — Statsmyndighed, den dømmende, er i denne Sammenhæng uden Betydning.

⁵⁾ »1830—48«, S. 8; Hans Jensen, I, S. 10, 16.

tagelse, der bør dokumenteres nøjere, naar man under Fremstillingen af en skelsættende Regeringshandling tilføjer Suverænen selv en afgørende Rolle. Men en saadan Undtagelse danner ganske visst netop Christian VIII's personlige Indgriben i den københavnske Kommunalsag.

Som Hovedregel gælder imidlertid allerede i Enevældens Dage, at det er Regentens Raadgivere, der handler i Kongemagtens Navn og paa dens Vegne.¹⁾

Indenfor det ledende Kollegium, Danske Kancelli, Dattidens Statsministerium, var baade praktisk Forretningsdygtighed og mangesidig teoretisk Viden i en sjælden Grad til Huse.

I Præsidenten, Geheime-Stats- og Justitsminister Poul Christian Stemmanns kraftfulde og lidet sammensatte Personlighed (1764—1855) legemliggjordes Jærnvilje, Konsekvens, praktisk Sans, den konservative Godsejers primitive Kærlighed til Jorden og Fædrelandet. En overbevist Tilhænger af et fornuftigt afgrænset kommunalt Selvstyre,²⁾ baseret paa Besiddelsen af Grundejendom — som Amtmand i Sorø Ophavsmand til den normgivende Kommunalinstruks for Slagelse af 31. Oktober 1817³⁾ — men indtil sidst i 1840'erne en afgjort Modstander af en Forfatningsændring.

Overensstemmende hermed mente Stemmann, der som Statsminister 1827—48 i højeste Grad besad baade Frederik VI's og Christian VIII's Tillid, at maatte fraraade førstnævnte Oprettelsen af Provinsialstænder 1831, idet han erklærede det for en »Illusion«, at der ikke ved »raadgivende« Stænder indtraadte nogen Formindskelse af

1) Sml. H. T., 10. Rk., IV, S. 276—77. Den ældre Opfattelse ses bl. a. hos Rubin (II, S. 506).

2) Munch II, S. 93, 94, 143—45, 155 f. Formentlig er Stemmann en af de »konservative politikarar«, Bergsgård sigter til i nedennævnte ejendommelige Citat (S. 23).

3) Munch II, S. 93—94.

Kongens Magtfuldkommenhed. Man kunde nemlig ikke, hævdede Ministeren, som hverken savnede Verdenskundskab eller menneskelig Forstaaelse, kalde Mænd sammen for at høre deres Raad og saa undlade at tage Hensyn dertil.¹⁾

Som Medarbejder — stundom til Modstander — havde han Nordens største Jurist Anders Sandøe Ørsted (1778—1860). Efter at have været Assessor i Højesteret, var han 1813 blevet Deputeret i Danske Kancelli; siden 1825 beklædte han Posten som Generalprokurør. I Besiddelse af en enestaaende Kundskabsfylde og human Dannelse, overlegen som Teoretiker, men tillige en erfaren Praktiker, var Ørsted Dialektiker nok til at kunne se en Sag, ogsaa det nationale Spørgsmaal, fra alle Sider. Uden at være viljesvag var han en finere, fornemmere og mere hensynsfuld Natur end Kancellipræsidentens nok saa robuste og blodrige Personlighed. Ikke sjældent trak han derfor det korteste Straa overfor denne, naar den kongelige Resolution skilte Trætten.²⁾

Af Overbevisning var Ørsted moderat-frisindet, en halvliberal Reformven, men Enevældens første Tjener. For hans mæglende Aand maatte Tiltalen »Kongens og Folkets Mand« være et Hædersnavn. Kommunalpolitisk gjorde han sig i sin Haandbog i Lovkyndighed (1835) til Talsmand for vidtgaende Reformere.³⁾

1) M. Rosenørn: »Biographiske Meddelelser om Geheime-Stats- og Justitsminister Poul Christian Stemann«, Personalhist. Tidsskr., 3. Rk., VI (1897), S. 39.

2) Rubin (II, S. 344—49, 492—97) skildrer Ørsted som en tiltalende, men svag Karakter, ingen »stor Mand«, hvad hverken L. Koch, Frantz Dahl, Hans Jensen, Troels G. Jørgensen eller nærværende Forfatter kan gaa med til; P. Munch (»1830—48«, S. 30) bygger for en Del paa Rubin, men indtager nærmest en Mellemstilling.

3) »Haandbog over den danske og norske Lovkyndighed . . . .«, VI, 1835, S. 551—60, 563—71, 589—98. Omtalt med Anerkendelse i »Fædrelandet« 31. Juli 1835, Sp. 82.

Som Indehaver af det mest betydningsfulde juridiske Embede i Landet, Generalprokurørens, paahvilede det ham at udarbejde Kancelliets Lovforslag og afgive Betænkninger over Lovudkast fra de øvrige Kollegier, hvis juridiske Konsulent han var.¹⁾ Siden 1826, da Frederik VI beordrede ham til gradvis at ophøre med sit videnskabelige Forfatterskab,²⁾ havde han helliget Administrationen næsten al sin Arbejdskraft.

Utvivlsomt supplerede Stemann og Ørsted hinanden paa ejendommelig Vis, og det maa hævdes, selv imod et Flertal af tidligere Forskere, at disse Mænd, alle Modsætninger og Sammenstød til Trods, dog paa adskillige Omraader kunde mødes i et frugtbringende administrativt og legislativt Samvirke. Et Eksempel herpaa afgiver Udarbejdelsen af Københavns Kommunalanordning.

Ogsaa den ofte fremdragne Modsætning mellem Kancelliets to »Fløje«, et Stemann'sk »Højre« — de Deputerede C. L. Lassen og H. G. Bentzen — og et Ørsted'sk »Venstre« — Michael Hansen og Michael Lange — er skildret med alt for grelle Farver. Ikke mindst i 1840'erne, da Stemanns og Ørsteds Anskuelse paa flere Punkter syntes at bøjes mod hinanden, maa »Partidelingen« indenfor Danske Kancelli betragtes som væsentlig afsvækket.³⁾ — —

Tit og ofte er Julirevolutionens Betydning for Europas Skæbne slaaet fast; paa Danmarks Historie kom den til

---

1) Ifølge Instruks ved Reskript af 4/1 1826, C. T. 1826, S. 39—40.

2) Reskript 21/9 1826. Hovedværket herom er Frantz Dahl: »Frederik VI og Anders Sandøe Ørsted i 1826« (1929). Se for øvrigt samme Forfatters »Hovedpunkter af den danske Retsvidenskabs Historie« (1937), S. 46—60; her (S. 50) gengives Ørsteds videnskabelige Program: »At bringe Retsvidenskaben og Livet hinanden nærmere bør uden Tvivl være en ægte og velgørende Retsvidenskabs Formaal«.

3) Sml. Flemming Dahl i D. B. L., X (1936), S. 449.

at virke middelbart. Det europæiske Røre dannede nemlig Baggrunden for den isolerede slesvig-holstenske Aktion — Udgivelsen af Uwe Jens Lornsens aggressive Pièce: »Ueber das Verfassungswerk in Schleswig-Holstein« 5. November 1830 —, der gav Stødet til, at Frederik VI ved Dobbelt-Anordningerne af 28. Maj 1831 bebudede Oprettelsen af raadgivende Provinsialstænder efter præjsisk Mønster for det danske Monarkis 4 »Provinser«: Østifterne, Nørrejylland, Slesvig og Holsten.

Den endelige, i Enkeltheder gaaende Gennemførelse af Stænderløftet, der i Sommeren 1832 blev drøftet i indbyrdes afsondrede Forsamlinger af »oplyste« og »erfarne« Mænd fra henholdsvis Kongeriget og Hertugdømmerne, fulgte ved Tvillingforordningerne af 15. Maj 1834, der i øvrigt stod yderst selvstændigt overfor det fremmede Forbillede.¹⁾

En nærmere Redegørelse for disse epokegørende statspolitiske Begivenheder ligger udenfor denne Fremstillings Plan. Kun et Par Hovedpunkter af Betydning for efterfølgende Skildring af Ændringerne i Kommunalstyrelsen skal omtales kort.

Mellem de to Anordninger af 28. Maj 1831 — en Dag, der i Stænderperioden festligholdtes som Grundlovsdag — fandtes i hvert Fald een iøjnefaldende Forskel. Thi medens den slesvig-holstenske Forordning tilsagde Provinsialstænderne besluttende Myndighed med Hensyn til Kommunalanliggenderne, dog under Forbehold af Kancelliets Tilsyn og Kongens endelige Samtykke, indrøm-

¹⁾ Hovedværket er Hans Jensen: »De danske Stænderforsamlingers Historie 1830—1848« I (1931), II (1934), som paa afgørende Punkter udførligt berigtiger Marcus Rubins dygtige, men lidet retfærdige Skildring i »Frederik VI's Tid« (1895). Selve Anordningerne er aftrykte bl. a. i Jens Himmelstrup og Jens Møller: »Danske Forfatningslove og Forfatningsudkast« (1932), S. 29—52.

mede den kongerigske Lov i sin § 6 kun Stænderne »Medvirkning med Hensyn til Communernes Anliggender«. ¹⁾

I denne Forbindelse maa det dog paapeges, at Anordning af 28. Maj 1831 samtidig gennemførte Bestemmelser, som, sammenholdte med førnævnte Lovbud, maatte være af skelsættende Betydning. Dels fastslog nemlig § 4, at enhver Lov, der omhandlede Ændringer i Borgernes personlige eller Ejendoms-Rettigheder, i Skatterne eller de offentlige Byrder, skulde forelægges Stænderne til Betænkning. Dels indrømmede Lovens § 5 Stænderforsamlingerne Ret til at indgive Andragender eller Besværinger til Regeringen.

Endvidere bør det erindres, at Besiddelse — eller Fæste — af Grundejendom baade i By og paa Land blev gjort til Betingelse for Valgret og Valgbarhed (Anordning 28. Maj 1831, § 2), hvorved saavel »Intelligensen« som

¹⁾ Af »Anordning af 28. Maj 1831 angaaende Provindsial-Stænders Indførelse i Danmark« citeres §§ 4, 5 og 6:

»§ 4. Forinden Vi udgive nogen Lov, der har Forandring i Vore Undersaatters personlige eller Eiendoms-Rettigheder eller i Skatterne og de offentlige Byrder til Gjenstand, ville Vi lade Udkastet til en saadan Lov forelægge for begge Stændernes Forsamlinger, eller, forsaavidt den kun angaaer een eller flere enkelte Provindser, da for de Provindsial-Stænder, hvorunder samme høre, for at Stænderne kunne tage Lovforslaget under Overveielse og derover afgive allerunderdanigst Betænkning.

§ 5. Naar Provindsial-Stænderne finde Anledning til at ønske nogen Forandring i Landets almindelige eller de samme vedkommende Provindsers særdeles Love eller Indretninger, eller de maatte finde dem beføiede til at føre nogen Besværing over Maaden, hvorpaa Lovene overholdes eller Indretningerne bestyres, kunne de derom gjøre Os Forestilling og Forslag, hvorefter Vi ville tage saadant Andragende under Overveielse og derpaa afgive Vor Beslutning.

§ 6. Da vi ansee det gavnligt, at der indrømmes Provindsial-Stænderne Medvirkning med Hensyn til Communernes Anliggender, saa ville Vi have taget det under Overveielse, hvorledes dette lader sig udføre, og derpaa tage nærmere Bestemmelse i saa Henseende«.

»Kapitalen« — men altsaa ikke Gaardfæsterne! — udelukkedes.

At denne Forfordeling af Ikke-Grundejerne vakte Røre, ikke mindst i københavnske Universitets- og Embedskredse, siger sig selv. Med Rette paapegede ogsaa Borgmester Fr. Chr. Schäffer¹⁾ blandt de »oplyste Mænd« i Juli 1832, at denne Bestemmelse, der for Resten efter hans Skøn var i Strid med Privilegierne af 24. Juni 1661, navnlig i Hovedstaden vilde virke bunduretfærdigt, idet »Lejetagerne«s Antal dér var 4 à 5 Gange saa stort som Grundejernens, medens i Provinsbyerne den sidste Kategori var den afgjort fremherskende.²⁾

De personlige Egenskaber, der krævedes for Valgret, blev i øvrigt allerede da fastsat til de senere saa velkendte Krav: 1) uplettet Rygte — man maatte *ikke* ved Dom være »funden skyldig i nogen i den offentlige Mening vanærende Handling« —, 2) 25 Aars Alder³⁾ samt 3) Fuldmyndighed og Raadighed over eget Bo (Forordning 15. Maj 1834, § 2).

Umiddelbart efter, at de endelige Stænderforordninger var udkommet, blev Spørgsmaalet om Reformen i Kommunalforfatningen sat paa Dagsordenen. Ogsaa her fulgte Danmark en almeneuropæisk Strømning.

Saaledes gennemførtes i Frankrig ved Love af 1831, 1834 (for Paris' Vedkommende) og 1837 en Nyordning af Kommunestyret, hvorved dette blev bragt i Overensstemmelse med Grundprincipperne i Statsforfatningen af 1830.

¹⁾ Friederich Christian Schäffer (1773—1843), var 1818—43 Borgmester i København; fra 1819 havde han særlig Administrationen af Overformynderiet og Brolægningsvæsenet under sig. I et kommende Bind af D. B. L. vil han blive biograferet af Forfatteren. Sml. i øvrigt nedf. S. 41, 50—53, 82 og 142.

²⁾ Hans Jensen, I, S. 223—24; Rubin II, S. 480, spec. N. 1.

³⁾ Altsaa mere frsindet end Junigrundlovens § 35, der fastsætter Valgretsalderen til 30 Aar.

I England udkom en liberal Kommunallov for Byerne 1835, tre Aar efter den store Parlamentsreform.¹⁾

Hvad Tyskland angaar, fik Bayern, Württemberg, Baden og Sachsen fundamentale Kommunallove henholdsvis 1818, 1822, 1831 og 1832,²⁾ medens de prøjsiske Reformlove, som der siden skal vendes tilbage til, udkom 1808 og 1831.

Efter Belgiens Løsrivelse fra Holland 1830 gennemførtes det kommunale Selvstyre dér 1836, medens Sverige, efter Reformtilløb allerede i Aaret 1817, først 1843 oprettede tidssvarende Sogneraad (»sockennämnder«).³⁾

Af ikke ringe Vægt i den offentlige danske Debat blev endelig den stærkt frisindede norske Lov om Indførelsen af Kommunalraad, Formandskaber (»formannskaper«), af 14. Januar 1837, »ei naudsynleg utfylling av grunnlova [af 1814], den største og viktigaste utfyllinga som grunnlova nokon gong har fått og kunde få«.⁴⁾

Størst Indflydelse paa Udviklingen herhjemme fik dog den prøjsiske Lovgivning. Allerede i Friherre v. Steins Ministertid udkom under 19. November 1808 en meget liberal Kommunallov (»Städteordnung«), i hvilken Raadet fik den afgørende Magt. Og skønt det viste sig nødvendigt at underkaste denne Forordning en ret dybtgaaende Re-

1) Om Forholdene i Frankrig og England, jfr. Munch, II, S. 118—27 og 127—34.

2) Som Eksempel paa organisk Samhørighed mellem politiske og kommunale Reformere kan nævnes, at Sachsen fik en ny Forfatning $\frac{4}{9}$ 1831, en ny »Städteordnung« $\frac{2}{2}$ 1832; jfr. Treitschke: »Deutsche Geschichte«, 7. Opl., IV (1919), S. 142—53.

3) Om Forholdene i Sveriges Byer se Nils Herlitz: »Svensk stadsforvaltning på 1830-talet« (Stockholm 1924), S. 325 ff., samt Litteraturfortegnelsen sst., S. XXV ff.

4) Arne Bergsgård: »Formannskapslovene. Ophav og udvikling«, S. 7 (i »Minneskrift til Formannskapslovenes 100-Årsjubileum«, Oslo 1937). For Norges Vedkommende henvises til dette Værk, som for øvrigt ikke er frit for en hyperdemokratisk Tendens (se S. 23, N. 1).

vision, der jævnstillede Magistrat og Byraad, maatte den prøjsiske »Revidierte Städteordnung« af 17. Marts 1831 dog betragtes som et Mønster for en maadeholden liberal Kommunalforfatning.¹⁾

Saaledes ogsaa i Danmark. Baade Mand og Mand imellem, i Pressen, under Kancelliets Overvejelser og Stændernes Forhandlinger kom den prøjsiske Lov til at spille en Hovedrolle.

Nogen Betydning for København fik ogsaa det Udkast til en slesvig-holstensk »Städteordnung«, som Regeringen i Aarene 1835 og 1838 forelagde for Hertugdømmernes Ständerforsamlinger. Det forenede den allerede bestaaende Frihed ved Valget af Magistratens Flertal med det danske Lighedssystem ved Valget af Borgernes Repræsentanter.²⁾

De Punkter, hvor disse »Städteordnungen« i særlig Grad kom til at paavirke Hovedstadens Kommunalforfatning, vil senere blive berørt.

Overalt i Midt- og Vesteuropa spores da i første Menneskealder af det 19. Hundrebaar en Strømning henimod kommunalt Selvstyre. I de fleste Lande naaer den til Gennembrud i 1830erne. Dette gælder ikke blot konstitutionelt styrede Stater, men ogsaa enevældige Monarkier, som t. Eks. Prøjsen og Danmark.

Der var her et Felt, hvor Regering og Opposition kunde mødes i et resultatrigt Samvirke i Tidens Aand. I Kommunerne saae begge Parter det egentlige Grundlag for baade Lovgivning og Forvaltning.

For konservative Statsmænd i Tyskland og England var det stedlige »selfgovernment« en hjemmegroet Styrel-

¹⁾ Om Forholdene i Prøjsen se Munch, II, S. 115—17, og den dér citerede Litteratur. Selve Forordningerne findes i L. v. Rønne: »Die preussischen Städteordnung vom 19. November 1808 und vom 17. März 1831. . . .« (Breslau 1840).

²⁾ Munch, II, S. 109.

sesform, som man betragtede med Ærbødighed¹⁾ og var rede til at søge udviklet. For en Del dog nok i Haab om, at Befolkningens Trang til at prøve sine Kræfter under friere Forhold skulde kunne finde Udløsning inden for de lokale Centrere, Købstæder og Sogne.

I de liberale Politikeres Øjne var den kommunale Frihed den Basis, hvorpaa det politiske Selvstyre skulde opbygges. Man tog derfor eet Skridt ad Gangen, uden at man dog lod sig stille tilfreds ved Regeringernes Indrømmelser. Sine almenpolitiske Krav solgte man ikke for en Ret Linser — man gemte dem til bedre Tider!

I denne Sammenhæng bør det dog bemærkes, at den politiske Frihed i flere Stater, især i Norge, gik forud for den kommunale. I Danmark fulgte Udviklingen den mere naturlige eller »organiske« Vej fra kommunalt til politisk Selvstyre.

Endvidere maa det betones, at det Lag, der fik Magten inden for Kommunerne, blev den højere Mellemstand, i Sognene de velstillede Gaardmænd, inden for Byerne Grundejere af en viss Betydning og solide Næringsdrivende. Som Julirevolutionen var Bourgeoisiets sejrige Opgør med Aristokratiet og indvarslede Frihandelens og Frikonkurrencens Tidsalder, »juste milieu«ets Glansperiode, saaledes blev de nye Kommunalforfatninger Udtryk for det brede Borgerskabs nyvundne Position inden for de stedlige Samfund. Denne Klasse havde baaret Stridens Byrde, den høstede, ikke med Urette, Frugten heraf. Videre var Frihedskravet endnu ikke blevet udstrakt.

Ogsaa den offentlige Diskussion herhjemme bærer Vidne derom. Det klinger igennem i det — 1834 stiftede — liberale Ugeblad »Fædrelandet«s Ledere, der fremfor indirekte Valg og ubegrænset Valgret foretrækker direkte

¹⁾ Meget subjektivt siger Bergsgård (anf. Skrift, S. 11): »det hadde røter i mellomalderen, var ein del av den historiske arven som også konservative politikarar [!] hadde vyrdnad for«; sml. ovf. S. 15.

Valg i Forbindelse med Census. Det burde undersøges, hedder det 1. December 1838, »om det da virkelig ogsaa er nødvendigt at udstrække Valgbeføielsen til alle Borgere, selv til de mest Uformuende og dem, som staae i Tyendeforhold; det burde undersøges, om det er mere overeensstemmende med Communallovens Hensigt, ubetydeligen at indskrænke Valgbeføielsens Kreds, eller betydelig at indskrænke dens Betydning«. ¹⁾

Beslægtede Toner lyder i Østifternes Stænderforsamling under Behandlingen af Købstadkommunalloven; det hævdes her, at Besiddelse af fast Ejendom som Valgretsbeti- gelse ikke i sig selv er nok. Den maa nødvendigvis være af en viss Værdi; thi »der ere Eiendomme af saa ringe Værdi, at . . . Eierne . . . ikke sjelden ere i en saadan borgerlig Stilling, saasom Dagleiere o. s. v., at de ikke kunne sættes høiere end Proletarier og andre i en særdeles afhængig Tilstand levende Personer«. ²⁾

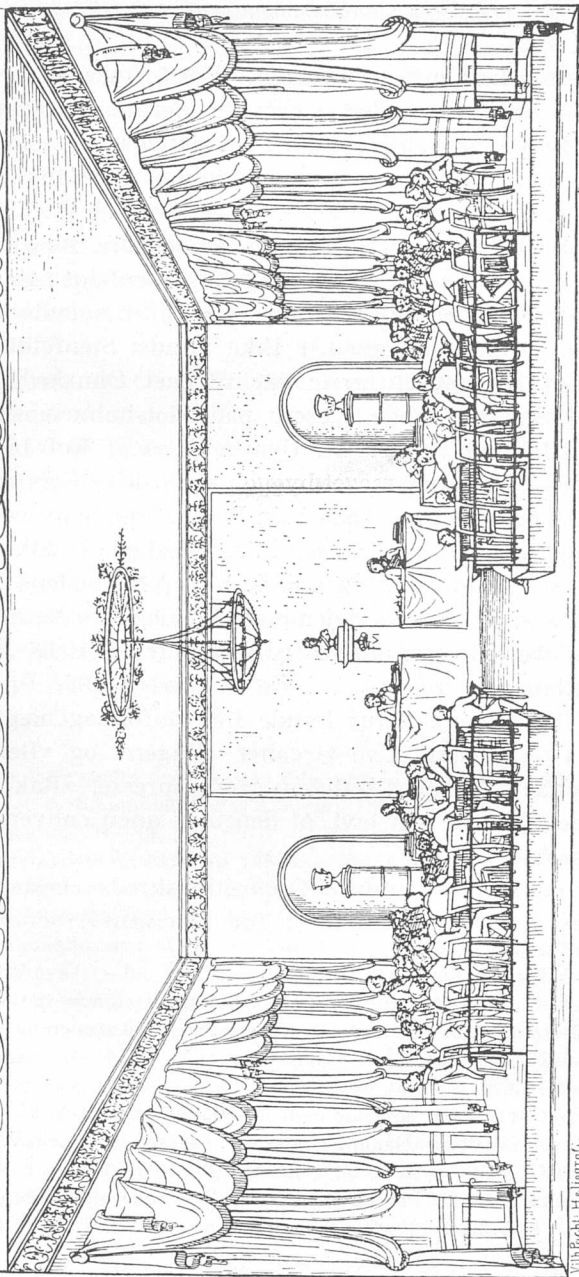
Og som et Ekko heraf hedder det i de 32 Mænds nedenævnte Betænkning af 14. Marts 1838 over Regeringsudkastet til den københavnske Anordning: De foreslaæde Grundejendoms-Censusgrænser »forekommer os noget lavt bestemt . . . , og det er at befrygte, at Eiere af saadanne mindre Eiendomme, for hvilke man i Almindelighed efter vor Erfaring ikke kan vente den Intelligents, uden hvilken deres Medvirkning i Kommunen neppe kan antages gavnende, ikke destomindre kunde ved deres Stemme indvirke skadeligt paa Udfaldet af Valget«. ³⁾

¹⁾ »Fædrelandet« 1/12 1838, Sp. 360. Retfærdigvis bør det dog tilføjes, at Redaktionen tog Afstand fra de af de 32 Mænd foreslaæde Censusforhøjelser; jfr. »Fædrelandet« 5/5 1838, Sp. 756 ff., sml. nedf. S. 105, spec. N. 2.

²⁾ Roskilde Stænders — af J. A. Stenfeldt affattede — Betænkning over Købstadkommunalloven ad § 4, St. T. 1835—36, Sp. 1127.

³⁾ Betænkning 14/3 1838, Mag. 2. Sekr. Ref.-Prot. Nr. 157/1838 (St. A.) el. »Bilag« (R. A.).

Stænderforsamlingen i Høestsed 1856

Vilhelm Høegh.

Høegh & Friis.

Østifternes Provincialstænders Mødesal i Roskilde.

Unægtelig var Spørgsmaalet om Reformen i Kommunalforfatningen sat under Debat. Stænderanordningen af 28. Maj 1831 havde aabnet for Diskussionens Sluser, og baade i Pressen og i Litteraturen fremkom adskillige Bidrag af Vægt og Værd.

Saaledes udsendte to kyndige Praktikere, Borgmestrene L. C. Neckelmann i Randers og J. A. Stenfeldt i Helsingør, udførlige og dygtige Redegørelser for udenlandsk og dansk Kommunalvæsen.¹⁾ Ikke mindst Stenfeldts Skrifter, af hvilke det første var tilegnet Danske Kancelli, fandt anerkendende Læsere paa Slotsholmen, og A. S. Ørsted kunde under sin Udarbejdelse af Købstadanordningen i mangt og meget bygge paa positive Forslag, Stenfeldt havde fremsat 1834 i sin Bog »Municipalvæsenet i Almindelighed og det Danske i Særdeleshed«. ²⁾ Allerede her sættes Byraadenes Valgperiode til 6 Aar, medens Valgretten betinges af Grundejendom eller en viss Næringskat.

Af væsentlig mindre Betydning var Pressens Indlæg i Drøftelsen.

Efter Sagens Natur kunde Reformforslag næppe ventes i de konservative Organer »Dagen« og »Berlingske Tidende«, medens Datidens Smudspresse, »Raketlitteraturen«, sigtede saa lavt, at den blev uden enhver Indflydelse.³⁾

Indenfor akademiske Oppositionskredse læstes oprindelig især »Maanedsskrift for Literatur«, senere J. F.

¹⁾ L. C. Neckelmann (1784—1865): »Om Kommunevæsenet i Danmark« (1836); J. A. Stenfeldt: »De danske Kjøbstæder og deres Bestyrelsesmaade efter vor Lovgivning« I-II (1827—31) samt nedenævnte Værk. Referat hos Munch, II, S. 139—41. Om Stenfeldt se i øvrigt ovf. S. 24, N. 2, og nedf. S. 59—60 og 151—53.

²⁾ Sml. Ørsteds »Haandbog over . . . Lovkyndighed« VI (1835), S. 558 f.

³⁾ Om Datidens Presseforhold, navnlig »Raketlitteraturen«, se Rubin II, S. 516 ff.

Schouws »Dansk Ugeskrift«, fra September 1834 først og fremmest C. N. Davids ugentlige »Tidsskrift« »Fædrelandet«, i hvis stærkt paaskønnede »Ledere« den fornødne Saglighed tilsattes en krydrede Ironi.

Dels »Fædrelandet«, dels — i anden Række — A. P. Liunge's vidt udbredte Dagblad »Kjøbenhavnsposten«, Oppositionens egentlige Hovedorgan,¹⁾ bragte i disse Aar blandt talrige Artikler om Æmnet ikke lidet af almen Interesse.

I »Fædrelandet«s spaltelange Betragtninger forekommer saaledes allerede en Del af de Hovedtanker, der findes i P. G. Bangs følgerige Andragende af 9. Oktober 1835,²⁾ og som formentlig har været politisk Fælles-eje indenfor de københavnske Stænderdeputeredes og deres journalistiske Aandsfrænders Kreds.

Under Sagens Gang er Professor David den kritiske Tilskuers, der snart dadler Kancelli og Kommissarius, snart holder de 32 Mænd til Ilden, ja haaner dem, fordi de med Hensyn til Valgretsbetingelserne er mindre liberale end Regeringen.³⁾

¹⁾ Det er især »dette dengang saa lidet agtede Blad«, Hertz svinger Svøben over i »Stemninger og Tilstande« 1839 (S. 219—20).

²⁾ Jfr. nedf. S. 34—40.

³⁾ »Fædrelandet« $\frac{5}{5}$ 1838, Sp. 756 ff. — Der kan i øvrigt her navnlig henvises til Artikler som »Om Borgerrepræsentation med nærmest Hensyn til Hovedstaden«, »Betragtninger over Communalvæsenet«, »Om Communalloven«, »Om Udkastet til en Communal-Anordning for Kjøbenhavn«, »Om Udkastet til en Communallov for Hovedstaden«, »Om Stænderforsamlingens Forhandlinger i den københavnske Communsalsag« og »Om den nye Communallov«. Henholdsvis »Fædrelandet« $\frac{22}{3}$ 1835, Sp. 465—80, $\frac{21}{8}$ — $\frac{28}{8}$ 1835, Sp. 121—52, $\frac{25}{11}$ 1837, Sp. 369—76, $\frac{5}{5}$ — $\frac{12}{5}$ 1838, Sp. 745—73, $\frac{1}{12}$ 1838, Sp. 349—63, $\frac{23}{2}$ — $\frac{2}{3}$ 1839, Sp. 553—84, og $\frac{2}{1}$ 1840, Sp. 10—14. — Af Interesse er ogsaa »Den norske Communalanordning af 14de Januar 1837«, $\frac{17}{6}$ 1837, Sp. 901—13, og »Resolutionen af 24de Februar 1838«, $\frac{24}{3}$ 1838, Sp. 649—56. — Om C. N. David (1793—1874) se N. Neergaard og H. Westergaard i D. B. L. V (1934), S. 611—18.

I »Kjøbenhavnsposten«s Spalter findes læseværdige Bidrag som »Om Valg af Kjøbenhavns eligerede Borgere« og »Den fremtidige Communalbestyrelse i Kjøbenhavn«. ¹⁾ I disse velunderrettede Artikler, som overvejende er byggede paa Indskreivelser, gøres der Rede for de 32 Mænds Ønsker i Kommunalsagen, dels for tre Sæt Planer til en Nyorganisation af Valgene til Borgerraadet 1835, stillet i Bero af dette selv s. A., dels for de 32 Mænds Stilling til Regeringsforslaget i Marts 1838. ²⁾

Det var imidlertid ikke alene Stadens Repræsentanter, som, om de end selv henlagde deres unægtelig noget ejendommelige Kompromisforslag, ³⁾ dog klarligt indsaae, at en Forandring i den bestaaende Valgordning var paakrævet. Ogsaa den velvise Magistrat var naaet til samme Overbevisning, men gik i øvrigt adskilligt videre end Borgerraadet. Inspireret af den nysudnævnte Overpræsident, den initiativrige og forretningsdygtige A. C. Kierulff, der nu paa det kommunalpolitiske Felt syntes at ville forfølge den Sejr, han som Frederik VI's Raadgiver i Stændersagen allerede havde vundet i den »store« Politik, henvendte man sig paa egen Haand til Regeringen. ⁴⁾

Under 17. Juni 1835 afgik en af Kierulff konciperet Skrivelse til Danske Kancelli, i hvilken Magistraten især fremhævede Nødvendigheden af en ny Ordning af Valgene til de 32 Mænd og Ønskeligheden af en Offentliggørelse af Hovedstadens Regnskaber. Til at overveje disse m. fl. Forhold burde der formentlig nedsættes en Kommission.

¹⁾ »Kjøbenhavnsposten« 25/6—26/6 1835, Nr. 149—50, og 21/4 1838, Nr. 109—10.

²⁾ Se for øvrigt nedf. S. 48—49.

³⁾ En nærmere Redegørelse for Indholdet af dette, som Pladsen ikke tillader her, haaber Forfatteren senere at kunne give i en anden Sammenhæng.

⁴⁾ Om Kierulff se nedf. S. 80—85.

Kancelliets Svar herpaa af 16. Juli s. A. imødekom fuldt ud Magistraten, hvis eventuelle Forslag man vilde tage under nærmere Overvejelse. Magistraten oversendte derefter Akterne til de 32 Mænd, af hvilke et Flertal ønskede at udpege Delegerede til et kommunalt Fællesudvalg til Drøftelse af Spørgsmaalet, medens et Mindretal under Ledelse af Forsamlingens Formand, Johannes Hammerich,¹⁾ ønskede Sagen henlagt af Hensyn til de forestaaende Forhandlinger i Roskilde Stænder.

Magistraten bestemte sig da til at stille hele Spørgsmaalet i Bero indtil videre, hvad man i Skrivelser af 11. og 23. September s. A. kommunicerede Kancelliet. I førstnævnte Skrivelse tillod man sig i øvrigt at henstille til Kollegiet, at dette vilde overdrage Generalprokurøren, A. S. Ørsted, som man vidste var optaget af Udarbejdelsen af Kommunallove for Købstæderne og Landdistrikterne, tillige at gaa i Gang med et Udkast til en Kommunalanordning for Hovedstaden. Af denne indirekte Anmodning tog Ørsted senere for en Del Anledning til at udarbejde en første Betænkning over Spørgsmaalet.²⁾

Da baade Danske Kancelli og de 32 Mænd akkviescerede ved Udskydelsen af Sagen, lod Magistraten 2. November 1835 denne lægge ad acta. Som Forløber for de følgende Forhandlinger vil den dog altid være af ikke ringe Interesse.³⁾

Den uskrømte Velvilje, hvormed man i Den røde Bygning havde hilst Københavns Magistrats Andragende,

---

¹⁾ Agent, Grosserer J. Hammerich (1777—1852), Medlem af de 32 Mænd 1817—40, Formand 1830, Medlem af Roskilde Stænder 1835/36 og 1840. Om H., som mærkværdigvis ikke er optaget i D. B. L., se Fr. Hammerich: »Et Levnetsløb« (1882), passim.

²⁾ Se nedf. S. 43.

³⁾ Om disse, visstnok hidtil ukendte, Forhandlinger, som Forfatteren agter senere at vende tilbage til, se navnlig Mag. 2. Sekr. Ref.-Prot. Nr. 2047/1835. (St. A.).

stod muligvis i Forbindelse med, at man allerede selv til op over Ørene var begravet i Arbejde med Kommunalproblemerne og gerne tog mod en Haandsrækning fra særlig sagkyndigt Hold. Dansk Enevældes Kollegialherter har, i hvert Fald i denne Periode, sjældent været utilgængelige for saglige Henvendelser i sømmelig Form.

Allerede 31. Maj 1834, umiddelbart efter, at det aarelange Arbejde med Udbygningen af de endelige Stænderanordninger var afsluttet, overdrog Kong Frederik VI den siddende Firemands Stænderkomité — Statsministrene Otto Moltke og P. C. Stemann, Generalprokurør A. S. Ørsted og Overprokurør J. P. Høpp — tillige at udarbejde samtlige Kommunalanordninger for Kongeriget og Hertugdømmerne, baade for Købstæder og Landdistrikter.¹⁾

Af denne Kendsgærning fremlyser ikke blot den overordentlige Betydning, man fra Kongens og Regeringens Side tillagde Nyordningen af det stedlige Selvstyre som Fundament for Folkets Medvirkning i Stænderstaten, men ogsaa de ledende Kredses Ønske om Gennemførelsen af en retfærdig og ensartet Lovgivning for alle Monarkiets Provinser.²⁾

Det nedsatte Udvalg, hvoraf Moltke gled ud paa Grund af Sygdom, naaede imidlertid kun at udarbejde Forslag til Kommunalanordninger for Købstæderne. Forfatteren af det kongerigske Udkast var A. S. Ørsted, der i Kraft af sin overlegne Viden og mægtige Arbejdsævne stod sagligt stærkere end sine Kolleger, men for øvrigt paa en Række Punkter som Mindretal maatte give tabt overfor Stemanns og Høpps haardere Naturer.

Frå Enkeltheder maa der her ses bort. Det maa være tilstrækkeligt at fastslaa, at Komiteen i de bestaaende Forhold saae »et godt Grundlag for en hensigts-

¹⁾ Munch II, S. 141 ff.

²⁾ Sml. foruden Munchs Fremstilling tillige Hans Jensen I, S. 335
—37.

mæssig Kommunalforfatning«, som man — dog under Hensyntagen til det præjsiske Mønster — kunde bygge videre paa.¹⁾

Som Helhed indtog Ørsted et Standpunkt, der i mangt og meget faldt sammen med de frisindede Anskuelser, som næredes af Stædernes liberale Mellemstand; men i Praksis var hans Forslag Gang paa Gang mindre demokratiske end Kollegernes, der repræsenterede den danske Enevældes udprægede Lighedssynsmaader.²⁾

I Stænderforsamlingerne i Roskilde 1835 og Viborg 1836 blev der fremsat en lang Række betydningsfulde Ændringsforslag til Regeringsudkastet, og dette blev i ikke ringe Grad omkalfatret, inden det, efter en grundig Behandling i Danske Kancelli, hvor Ørsted paa mange Punkter bar Sejren hjem, under 24. Oktober 1837 udkom som Lov.³⁾

Ved »Anordning angaaende Kjøbstædernes oekonomiske Bestyrelse, Kjøbenhavn dog derfra undtagen«, blev det kommunale Selvstyre udvidet ikke uvæsentligt. Bl. a. skulde der ved kongelig Beslutning kunne oprettes 1 à 2 »borgerlige« (d. v. s. ikke-juridiske) Raadmandspladser i »de mere betydende Kjøbstæder«. Indehaverne af disse Poster, der var ulønnede, skulde vælges af Byraadet blandt de Borgere, som var valgbare til dette.⁴⁾

Til de folkevalgte Borgerrepræsentationer blev Valgretten betinget af Borgerskab og Borgered samt personligt Hjemsted i Byen. Adgang til at løse Borgerskab blev aabnet ikke blot Næringsbrugere, men ogsaa Grundejere, hvis Ejendom oversteg en bestemt Værdi. Omvendt blev Valgbarhed — ud over Grundbesiddere — kun indrøm-

¹⁾ Munch II, S. 142; om Udkastet for Slesvig og Holsten se sst., S. 108—10.

²⁾ Sst., S. 144.

³⁾ C. T. 1837, S. 881—918.

⁴⁾ Anordning ²⁴/₁₀ 1837, § 1, C. T. 1837, S. 884.

met Næringsdrivende, der var ansatte til Næringsafgift af en viss Størrelse, og $\frac{2}{3}$ af Repræsentanterne skulde — i Overensstemmelse med Forholdene i Prøjsen — bestaa af Grundejere.¹⁾

En Række nærmere Bestemmelser, f. Eks. af Borgerrepræsentanternes Antal i de enkelte Byer og af de stedlige Censussatser, blev henlagt til specielle »Regulativer«.²⁾

Endvidere fik Byraadene Valgret til forskellige særlige Kommissioner. Deres Medvirkning udkrævedes i alle Købstadens finansielle og økonomiske Forhold, hvorimod hverken Borgerrepræsentanterne eller Magistraten i Konflikttilfælde havde Magt til at føre deres Vilje igennem; Amtmanden blev her den afgørende Faktor.³⁾ I Spørgsmaalet om den endelige Myndighed over Stædernes Budget og Regnskab fik Danske Kancelli det sidste Ord; til dette Kollegium blev i det Hele Overbestyrelsen for Købstadkommunerne henlagt.⁴⁾

Paa Forordningen af 24. Oktober 1837 havde Stænderne øvet en væsentlig Indflydelse, der i høj Grad havde været Ørsted til Hjælp i hans endelige Udarbejdelse af Loven.

Ogsaa paa den københavnske Kommunalanordning kom Stænderforsamlingen i Roskilde, som der her alene kunde være Tale om, til at sætte sit Præg. Allerede under Samlingen 1835—36, da man færdigbehandlede Købstadloven, skulde Østifternes Stænder for første Gang tage Stilling til Hovedstadens egne Ønsker i Kommunal sagen.

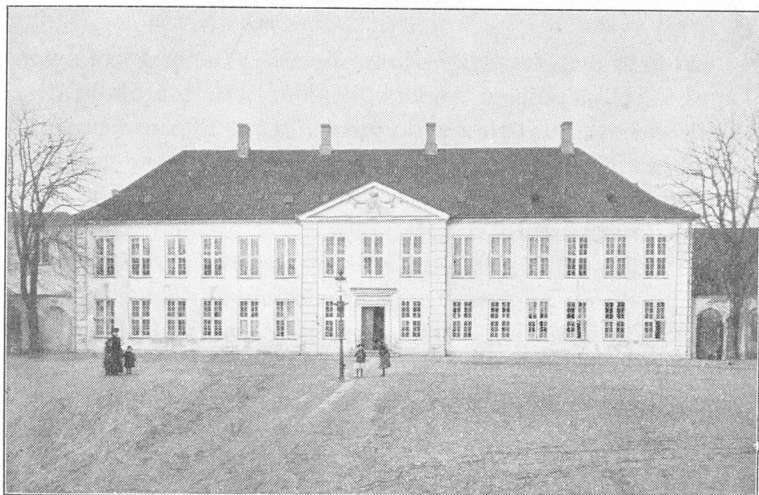
---

1) §§ 4 og 7, sst., S. 886 og 890.

2) §§ 2 og 27, sst., S. 885 f. og 917 f.

3) § 17, sst., S. 898 ff.

4) §§ 20—26, sst., S. 905 ff.

Palæet i Roskilde.

2. KRONOLOGISK OVERSIGT OVER ANORDNINGENS TILBLIVELSE.

Under Domkirkeklokkernes Klang aabnedes Torsdag 1. Oktober 1835 i Roskilde Provinsialstændernes Forsamling for Sjællands, Fyens og Lolland-Falsters Stifter samt Island og Færøerne. 68 af Forsamlingens 70 Medlemmer havde paa denne skønne blaa Efteraarsdag indfundet sig i Palæet i den festsmykkede gamle Bispestad til det første Stændermøde i Danmark siden Enevældens Indførelse 175 Aar tidligere, i Oktober 1660.¹⁾

¹⁾ St. T. 1835—36, Sp. 1. — Udførlige og malende Skildringer af Stændernes Aabning gives af Algreen-Ussing i et Brev til Hustruen ¹/₁₀—²/₁₀ 1835, Fru A.-U.s Privatarkiv, R. A., og J. P. Mynster i »Meddelelser om mit Levnet« (1854), S. 248 ff. Se for øvrigt »Den første Stændersamling i Roskilde, skildret i Breve fra Joh. Chr. Drewsen til Jonas Collin«, Meddelte af Eiler Nystrom i »Danske Magazin« 6. Rk., II (1916), S. 232—87.

Efter at den kongelige Kommissarius, Generalprokurør og Kancellideputeret Anders Sandøe Ørsted, i en kraftfuld og bevæget Tale havde henvendt sig til sine »højærværdige Medborgere, Kongens og Fædrelandets tro Mænd«¹⁾ — af Stænderne besvaret med en Tak- og Hyldestadresse til Frederik VI²⁾ — fremlagde han Ugedagen efter til Forsamlingens Overvejelse et Udkast til en Anordning angaaende Købstædernes økonomiske Bestyrelse, herfra dog undtaget København. Samtidig bebudede han, at Kongen i en senere Samling vilde lade forelægge Udkast til lignende Kommunalanordninger for Hovedstaden og Landdistrikterne til Stændernes Betænkning.³⁾

Hermed havde Kommissarius til en viss Grad taget Brødet ud af Munden paa de københavnske Deputerede, 12 i Tallet, som siden deres Valg 17.—24. November det foregaaende Aar flere Gange med hinanden havde drøftet Spørgsmaalet om en ny Kommunalforfatning for Hovedstaden.

Gennem »Fædrelandet«s Spalter var deres Tanker og Ønsker naaet ud til videre Kredse, som delvis var vundet for »Bevægelsespartiet«s Krav om liberale Reformers i Bystyret.⁴⁾

Støttet til Stænderanordningens §§ 5 og 6, af hvilke

1) St. T. 1835—36, Sp. 1—13.

2) Sst., Sp. 17—24.

3) Sp. 33—34.

4) Noget vel summarisk fastslaar P. Munch: »Gennemgaar man Rækken af Skønlitteraturens og Teologiens berømte Mænd, saa træffer man dem i denne Tid lige saa sikkert i de konservative Rækker, som man finder Videnskabsmændene i de liberale« (»1830—48«, S. 51). At f. Eks. baade Heiberg og Hertz, Sibbern og Søren Kierkegaard, Mynster og Grundtvig (dengang!) var konservative, er sikkert, medens derimod H. N. Clausen var liberal. Udtalelsen bliver væsentlig rigtigere, hvis Ordet »Videnskabsmændene« ombyttes med »Naturforskerne«, men er dog ikke fuldt korrekt.

denne tilstod Provinsialstænderne Medvirkning med Hensyn til Kommunernes Anliggender, medens hin indrømmede Forsamlingen Ret til at indkomme med »Forestilling og Forslag«,¹⁾ havde Københavns Repræsentanter allerede besluttet at forelægge Roskilde Stænder et Andragende til Kongen om, at et Udkast til en saadan Kommunalanordning maatte blive udarbejdet og overgivet Stænderne til Prøvelse.

Da »Hans Majestæts Naade« imidlertid havde gjort første Del af det paatænkte Andragende overflødig, maatte man nu indskrænke sig til at fremsætte de Forslag, som man haabede Forsamlingen vilde anbefale til Regeringens Overvejelse.²⁾ Som Pennefører og Talsmand for Hovedstadens Deputerede optraadte Professor, Dr. juris Peter Georg Bang (1797—1861), en Embedsmand af sjælden Energi og Dygtighed, moderat-liberal af Overbevisning, navnlig interesseret for finansielle og kommunale Reforme.³⁾

15. Oktober 1835 fik Bang Ordet for at redegøre for sit, den 9. s. M. daterede, Andragende.⁴⁾ Unægtelig bærer dette Vidne om en dyb — men sikkert ogsaa klogt beregnet — Pessimisme. I de indledende »Motiver« fremhæver Forfatteren, hvorledes København, hvis tapre Forsvar 1658—60 betingede Rigets nuværende Eksistens, havde vundet en Række Privilegier, som den historiske

1) Aftrykt ovf. S. 19.

2) St. T. 1835—36, Sp. 1237—38.

3) Om P. G. Bang — Skaberen af Slagordet: »Noget maa der gøres!« — som bl. a. beklædte forskellige Ministerposter 1851—53 og 1854—56 var Konseilspræsident (i »Decemberministeriet«), se Hans Jensen og Frantz Dahl i D. B. L. II (1933), S. 111—19. I øvrigt kan for de københavnske Stænderdeputeredes Vedkommende henvises til Villads Christensen: »Københavns Repræsentation paa Stænderforsamlingen i Roskilde«, H. M. 1. Rk., VII (1919—20), S. 241—308, spec. 264—69.

4) St. T. 1835—36, Sp. 49—50, 1233—39 og 1239—50.

Udvikling efterhaanden havde kendt døde og magtesløse. Men ikke nok hermed, havde forskellige faktiske Forhold — højere Konsumtion og Kommunalafgifter, Konkurrence med andre Byer, Sundtold og Smugleri — bevirket, at Hovedstadens hele Økonomi, i Modsætning til Landets øvrige Stæders, var i stadig og stærk Tilbagegang.¹⁾

Paa en Genoplivelse af de gamle Særrettigheder er der imidlertid ingen, der tænker; blot at opnaa Ligeret vilde volde Vanskelighed. Men, understreger Andragendet, een vidtrækkende Reform vilde i hvert Fald ikke kunne træde nogen anden Bys Interesse for nær: Indførelsen af en fri og selvstændig Kommunalforfatning for København.

Allerede Frederik III's Privilegier havde tilsagt Staden en saadan Forfatning, et kostbart Retsgode og dog ikke nogen Forret fremfor andre Kommuner.²⁾

Mere end de øvrige Byer, hvor en enkelt statsudnævnt Magistratsperson ævner at overse alle vigtigere Forhold, har Hovedstaden med sine 120.000 Indbyggere en Forfatning behov. Dens Embedsmænd formaar ikke at overskue alle Anliggender, medens paa den anden Side Administrationsbyrderne tynger Erhvervene til Jorden.³⁾ Ikke mindst Fattigvæsenet, som man har paadraget en overordentlig Gæld, og Almueskolevæsenet afgiver Eksempler paa, hvad Mangelen af en fri Kommunalforvaltning har kunnet føre til.

Hermed vil Andrageren ikke have rettet nogen Kritik mod de Personligheder, som for Tiden staar i Spidsen for Hovedstaden; men disse vil ikke kunne løse deres Opgave uden i Samvirke med en fri og selvstændig Kommunalforfatning, »en Kraft, der, hensigtsmæssigen ordnet,

¹⁾ Sst., Sp. 1233—34.

²⁾ Sp. 1233, 1234—35.

³⁾ Sp. 1235—36.

aldrig kan misbruges, just fordi Communalbestyrelsen kan saaledes indrettes, at Regjeringen kan afværge Misbrugen, uden at lamme den frie Virksomhed i Communen«. ¹⁾

I Henhold til Forordning af 28. Maj 1831, § 5, tillader Bang sig da at foreslaa, at hans Andragende, som alt i alt kun omfatter den almindelige Kommunalbestyrelse, med Stænderforsamlingens Anbefaling maa blive overgivet Regeringen til Overvejelse under Udarbejdelsen af den forventede nye Kommunallov. ²⁾ At hans Forslag lader sig udføre i Praxis, fremlyser klart af den reviderede prøjsiske Städteordnung af 17. Marts 1831. ³⁾

Det egentlige Andragende, for hvilket der nedenfor skal gøres nøjere Rede, faldt i 6 Afsnit. Dets Kærne var Kravene om indirekte Valg til Borgerrepræsentationen, Magistratens Omorganisation ved Optagelsen af valgte Medlemmer og Stadsstyrets Magt over, henholdsvis Kontrol med Byens Økonomi.

Hvis disse Forslag ikke vandt Kongens Bifald, haabede Bang, at det kommende Regeringsudkast da vilde »oplyse om Grunden dertil«. I øvrigt frabad han sig personlig Valg til Komiteen. ⁴⁾

Efter at dernæst Stænderforsamlingen ved Afstemning havde vedtaget at nedsætte et Udvalg til nærmere Behandling af det Bang'ske Andragende, udpegede man hertil — med henholdsvis 35, 24 og 23 Stemmer — Vinhandler H. P. Hansen, Overretsprokurator C. W. Haagen og Vice-

---

¹⁾ Sp. 1237.

²⁾ Sp. 1238.

³⁾ Sp. 1238—39.

⁴⁾ Begge disse Passus, den følgende Dobbeltafstemning og hele den senere bevægede Debat om Sagens midlertidige Udsættelse findes overhovedet ikke omtalt i Stændertidenden, men kun i Forsamlingens officielle — haandskrevne — Protokol, Prot. A., Fol. 28a—b, Stænderforsamlingens Arkiv, R. A.

præsidenten, Etatsraad, Grosserer L. N. Hvidt — i øvrigt alle tre senere Direktører i Nationalbanken.¹⁾

Under 26. November 1835 afgav Udvalget sin Betænkning, der snart kaldte Salens bedste politiske Hoveder frem paa Arenaen til en hidsig Drøftelse af det Spørgsmaal, om Sagen straks burde sættes under Debat, eller om Diskussionen burde udsættes, indtil Købstadanordningen var færdigbehandlet.

For denne Tankegang traadte Borgmester J. A. Stenfeldt, Helsingør, Greve F. A. Holstein-Holsteinborg, Højesteretsadvokat P. G. Salicath og — til manges Forbløffelse — Kancellisekretær Tage Algreen-Ussing i Skranken, og ogsaa Kommissarius var fuldt enig heri. Forgæves stred Ordføreren, Haagen, og Bang imod, den sidste ikke uden Bitterhed. Med 51 Stemmer mod 16 vedtog Stænderne at udsætte Drøftelsen af Sagen indtil videre.²⁾

Den foreløbige Behandling fandt da Sted 20. Januar 1836, den endelige Andendagen efter.³⁾

Under Debatten gav et enkelt Punkt, Spørgsmaalet om Grundejernens Pligt til at tage Borgerskab i København, Anledning til Divergens.⁴⁾ Ikke desto mindre vedtog Forsamlingen eenstemmigt saavel Komiteens Indstilling om Andragendets Fremme (22. Januar s. A.) som den af Referenten (Ordføreren), Haagen, derom affattede »allerunderdanigste Petition« til Kongen (9. Februar 1836).⁵⁾

I denne Henvendelse fremhævede Østifternes Stænder,

¹⁾ H. P. Hansen (1797—1861), 1834—40 Medlem af de 32 Mænd, 1840—41, 1847—61 af B. R., 1840—41 og 1853—58 dennes Formand, 1841—46 Raadmand; D. B. L. IX (1936), S. 182 ff. — C. W. Haagen (1792—1871), 1840—46 Medlem af B. R. — L. N. Hvidt (1777—1856), 1840—56 Medlem af B. R., 1841—53 dennes Formand, 1848 Minister u. P. i Martsministeriet; D. B. L. XI (1937), S. 40 ff.

²⁾ Prot. B., Fol. 59b—60b; St. T. 1835—36, Sp. 222, 1250—51.

³⁾ St. T. 1835—36, Sp. 767—68, 892, 1251—53.

⁴⁾ Sst., Sp. 1251—52.

⁵⁾ Sp. 1053—54, 1253—54.

Peter Georg Bang.

at man, da Forsamlingen til sin Tid vilde faa selve Lovudkastet forelagt, hverken havde fundet det nødvendigt eller hensigtsmæssigt at drøfte eller stemme om Forslagets enkelte Poster. Men da det Bang'ske Andragende alt i alt var bygget paa samme Grundsætninger som Stændernes Betænkning over Udkastet til Købstadkommunalloven,¹⁾ og da man maatte tillægge Forslaget stort Værd, »anholdt« man Kongen om, at det maatte »vorde taget under Overveielse« ved Udarbejdelsen af den paatænkte Kommunalanordning for København.²⁾

17. Februar 1836 indsendte Roskilde Stænders Præsident, Professor Joachim Fr. Schouw,³⁾ Forsamlingens Petition af 9. s. M., bilagt det Bang'ske Andragende af 9. Oktober 1835, til Danske Kancelli, der videresendte begge Aktstykker til Hans Majestæt.

Ved Reskript af 27. Februar 1836 remitterede Kongen Sagen, idet han — i Overensstemmelse med Stændernes Ønske — befalede Kancelliet at tage Hensyn til disse Udtalelser under Udarbejdelsen af den paatænkte Anordning.

Kort efter — 5. Marts — kom Sagen da for i Kancellikollegiet, hvor den paany stod paa Dagsordenen 30. April s. A., efter at Generalprokurøren nogle Dage forinden (25. April) havde tilbagesendt dens Akter.⁴⁾

I Danske Kancelli synes Sagen imidlertid indtil videre at være traadt i Baggrunden, formentlig fordi man indenfor Kollegiet først og fremmest maatte samle sig om Arbejdet med Købstadkommunalloven, hvis Førstefødselsret ikke kunde omtvistes.

Utvivlsomt har man i Den røde Bygning heller ikke

1) Sp. 1112—63.

2) Sp. 1253—54.

3) J. F. Schouw (1789—1852), kongevalgt Repræsentant for Universitetet 1835/36, 1838 og 1840, Præsident baade i Roskilde og Viborg, Formand for Grundlovgivende Rigsforsamling 1848—49.

4) D. K. II Dept.s Journal L. 1836, Nr. 487/1836, R. A.

været uvidende om Genoptagelsen af den betydningsfulde intrakommunale Korrespondance,¹⁾ som Stænderandragendet havde vakt til nyt Liv.

Under 9. Marts havde nemlig de 32 Mænd overfor Magistraten andraget paa en direkte Deltagelse i de særlige Kommissioner og Direktioner, i hvilke de ikke hidtil havde været repræsenterede,²⁾ og efter at Magistraten med størst mulig Grundighed havde gennemarbejdet Spørgsmaalet, dels ved gentagen Cirkulation af Akterne, dels ved Drøftelse og Afstemning,³⁾ tilskrev man 23. November s. A. de 32 Mænd »i Henhold til Voteringens Pluralitet«. At Etatsraad, Borgmester Schäffer ogsaa ved denne Lejlighed — som saa ofte ellers — paa Grund af et Særvotum kom i Strid med en Kollega, skal kun nævnes i Forbigaaende.⁴⁾

Imidlertid følte de 32 Mænd sig ikke tilfredsstillede ved Magistratens Indrømmelser, hvorfor Forsamlingen, efter stedfunden Udvalgsbehandling,⁵⁾ sidst i Januar 1837 (visstnok den 26.), androg paa, at nogle af dens Medlemmer maatte faa Adgang til Magistratens Møder, uden at Sagerne dog derfor unddroges Repræsentationens sædvanlige Kontrol.⁶⁾ Ogsaa denne Skrivelse gav Anledning til

1) Se ovf. S. 28—29.

2) »De 32 Mænds og Borgeres Tiende Protocol«, 1821, 11/7, — 1840, 4/4, Fol. 207 (St. A.): 9/3 1836, Pkt. 10: »En Forestilling var forfattet om, at vi formeentlig, ifølge Stadens Privilegier og af flere Grunde, bør tilstædes en større Deeltagelse i Stadens Anliggendes Bestyrelse. — Efter Votering vedtoges det, at Forestillingen indsendes. —«

3) 12/4—19/9 og 26/9—10/10 1836, Voteringer 24/10 og 21/11 s. A.

4) Mag. 2. Sekr. Ref.-Prot. 1836, Nr. 984/1836, St. A.

5) Prot. X, 1821—40, Fol. 214: 14/12 1836, Pkt. 16: » . . . D'Hrr. Busch, Zinn og Caspersen tage Sagen til Overveielse«.

6) Da en særskilt Erklæring fra Formanden, Johs. Hammerich, er dateret 26/1 1837, og alt tyder paa, at begge Skrivelser er undertegnet

Cirkulation og Diskussion, hvorefter »de 32 Mænd meddees fornødent Svar« 24. April s. A.¹⁾

Men selv bortset fra denne Brevveksling, som der senere skal vendes tilbage til, laa Forfatningsspørgsmaalet dog ikke helt i Dvale 1836—37. I Mellemtiden forhandlede nemlig Danske Kancelli og General-Toldkammer- og Kommercekollegiet om et Andragende fra Roskilde Stænder om Fastsættelsen af Bolværkspengene i København, hvis Regulering derfor ved kongeligt Reskript var inddraget under Udarbejdelsen af den nye Kommunallov for Hovedstaden.²⁾

Endelig lysnede det da for selve denne betydningsfulde Sag. Æren herfor er ubetinget Anders Sandøe Ørsteds. Indenfor Regeringen var Initiativet hans; paa hans Skuldre kom Hovedarbejdet til at hvile. Ikke for intet havde de ogsaa baaret den kommende Købstadanordnings Byrder.

Aldrig saa snart nærmede Behandlingen af denne Lov sig sin Afslutning, førend Ørsted affattede en Betænkning over Københavns Kommunalforfatning. 5. April 1837 er dette vigtige Aktstykke dateret.

Ud fra den Forudsætning, at Kongen ønskede et Lovforslag forelagt Provinsialstænderne allerede ved disses

---

i Forsamlingens Møde s. D., er Dateringen næppe tvivlsom. Sml. Prot. X, 1821—40, Fol. 215: ²⁶/₁ 1837, Pkt. 9: »Sagen om de 32 Mænds Deeltagelse i Communeforvaltningen. — Et Svar oplæstes og vandt Biefald«.

1) Mag. 2. Sekr. Ref.-Prot. 1837, Nr. 517/1837, St. A.

2) D. K. til Gen. Toldkr. & Kom. Koll. ²⁰/₉ 1836; Gen. Toldkr. & Kom. Koll. til D. K. ³/₁₂ 1836; D. K. til Gen. Toldkr. & Kom. Koll. Maj 1837. Se »Bilag til Anordning om Kommunalbestyrelsen i København 1840. . . .«, R. A. Jfr. i øvrigt D. K. II Dept., Jr. L. 1836, Nr. 604/1836, samt St. T. 1835—36, Sp. 1484—1520, og St. T. 1838, I, Sp. 31 og 44.

næste Samling (1838),¹⁾ tilbød Ørsted da sine Kolleger at udarbejde et saadant Udkast. Ganske vist havde et Fler-tal af de 32 Mænd ment, at et Forslag rettest burde affattes af en Komité, hvori der sad Repræsentanter for dem og for Magistraten; men derimod havde sidstnævnte Forsamling i Skrivelse af 17. Juni 1835 ytret en Slags Ønske om, at netop Ørsted maatte faa Udarbejdelsen overdraget,²⁾ og efter Magistratens Skrivelse af 23. September s. A. maatte det formodes, at Kommunalbestyrelsen intet vilde foretage sig, medmindre den blev opfordret dertil.

Uden sine Kollegers Tilslutning vilde han dog ikke gaa i Gang med selve Udarbejdelsen i Detailler; men han vilde straks forelægge Kancelliet sin Betænkning angaaende visse Hovedpunkter i Tilslutning til Professor P. G. Bangs Andragende. Han udbad sig derfor Kollegiets Afgørelse af, om han personlig skulde udarbejde en hel Anordning paa Grundlag af Betænkninger fra Magistraten og de 32 Mænd, eller om disse Autoriteter skulde opfordres til selv at indsende Udkast, eventuelt med Benyttelse af de Ørsted'ske Betragtninger.³⁾

At Ørsted, hvis overlegne Sagkundskab og utrættelige Arbejdskraft nylig endnu engang paa overbevisende

---

¹⁾ Ifølge Stænderanordningen af 28. Maj 1831, § 7, skulde Pro-vinsialstænderne træde sammen hvert andet Aar, altsaa egentlig 1837; men paa Grund af Kongens alvorlige Sygdom blev 2. Session udskudt til 1838. Om den spydige Adresse, den nørrejydske Stænderforsamling indgav i denne Anledning, se bl. a. Rubin II, S. 498—99.

²⁾ Dette beror dog paa en Fejlhuskning fra Ørsteds Side, idet det paagældende Ønske først udtales i Magistratens Skrivelse af 11. Sep-tember 1835. Jfr. for øvrigt Fremstillingen ovf. S. 28 ff.

³⁾ Ørsteds Betænkning $\frac{5}{4}$ 1837 med Kollegernes Vota findes — som de fleste i det følgende omhandlede Aktstykker — i »Bilag til Anordning om Kommunalbestyrelsen i Kjøbenhavn 1840 . . .«, et Samlingsbind som Bilag til D. K. II Dept.s Registrant 1840, Nr. 1, R. A., forkortet: »Bilag«.

Maade havde lagt sig for Dagen under Udarbejdelsen af Købstadkommunalloven, nu selv tilbød at affatte ogsaa Udkastet til den københavnske Anordning, hilstes med udelte Tilslutning indenfor Kancellikollegiet.

Vel fandt H. G. Bentzen, der som yngste (5.) Deputeret voterede først (14. April 1837), begge de Ørsted'ske Alternativer brugbare; men han foretrak dog absolut, at Generalprokurøren udarbejdede Lovudkastet. At lade Magistraten og de 32 Mænd indsende Forslag, vilde efter hans Opfattelse være ensbetydende med at forhale Sagen.

I øvrigt paapegede Bentzen det selvfølgelige i, at Afgørelsen af flere Hovedpunkter maatte afhænge af, hvad der blev bestemt med Hensyn til Købstæderne.¹⁾

For de Deputerede Michael Lange og Michael Hansen, af hvilke navnlig Lange stod Ørsted nær, kom kun den første Mulighed i Betragtning (18. April); man kunde saa forelægge Magistraten Forslaget til Betænkning.²⁾

Ogsaa Statsminister Stemmann fandt det ønskeligt, om Ørsted vilde forfatte et fuldstændigt Udkast til Lov om Københavns Kommunalbestyrelse.

Det burde herunder staa Generalprokurøren frit at indhente Oplysninger fra hvem han vilde; men selve Udkastet maatte efter Stemmanns Mening nødvendigvis tilstilles baade Magistraten og de 32 Mænd til Betænkning, inden det i Enkeltheder blev gennemgaaet af Kancelliet og af dette forelagt Kongen. Til den Tid forbeholdt Præsidenten sig at ytre sig nærmere saavel om Stænderforsamlingens Andragende som om Ørsteds Bemærkninger hertil.

Endelig bemærkede Stemmann, at ifølge kongeligt Reskript af 22. December 1835 skulde det under Udarbejdelsen af Københavns Kommunallov overvejes, hvorledes Magistraten og de 32 Mænd kunde træde i Forbindelse

1) Bentzens Votum 14/4 1837, »Bilag«.

2) Langes og Hansens Fællesvotum 18/4 1837, »Bilag«.

med Fattigvæsenets Bestyrelse, og hvorledes dettes Regnskabsvæsen bedst kunde ordnes.¹⁾

Af dette Votum, der er dateret 22. April 1837, fremgaar da, at Kancelliets — baade sagligt og folkeligt eneste forsvarlige — Beslutning at høre ikke blot Magistraten, men ogsaa de 32 Mænd i dette afgørende Spørgsmaal, maa føres tilbage til Præsidenten selv. Saa stor Vægt har den gamle konservative Statsmand — i Overensstemmelse med sit hele Grundsyn paa Værdien af en frisindet Kommunalforfatning²⁾ — lagt herpaa, at han personlig har foretaget den ovenfor angivne Udhævelse.

For Købstædernes Vedkommende blev en tidligere paa-begyndt, men parallel Udvikling tilendebragt ved Anordning af 24. Oktober 1837. Umiddelbart derefter afsluttede Ørsted Udarbejdelsen af et foreløbigt Udkast til Anordning angaaende Kommunalbestyrelsen i København. En nøjagtig Tidsfæstelse af det har ikke været mulig.³⁾

I sine 35 Paragraffer, hvis Forhold til det senere Udkasts og den endelige Anordnings tilsvarende Bestemmelser fremgaar af omstaaende Oversigtsskema (S. 196—97), fornægter det Ørsted'ske Forslag ikke sit nære Blodslægtskab med Købstadkommunalloven. At begge Anordninger paa adskillige Punkter staar i Gæld til den for Datiden normgivende prøjsiske »Revidierte Städteordning« af 17. Marts 1831, er berørt baade ovenfor og i det følgende.⁴⁾

Med Kancelliets Tilladelse meddelte Ørsted nu underhaanden dette Udkast til sin forhenværende Kollega Overpræsident A. C. Kierulff, hvis Bemærkninger han, saa vidt muligt, mente det rigtigt at drage Nytte af. Et Hovedpunkt, Forslaget om at erstatte Udkastets Bestemmelser om Valg-

1) Stemanns Votum 22/4 1837, »Bilag«.

2) Se bl. a. ovf. S. 15 og 30 ff.

3) Foreløbigt Udkast, Efteraaret 1837, »Bilag«.

4) S. 21 ff., 30 ff., 37, 62, 90—91, 156, m. fl. Steder.

retscensus og direkte Valg med Valgbarhedscensus og indirekte Valg, blev af Ørsted 19. December 1837 fremsat i en »Meddelelse« til hans Kolleger i Danske Kancelli.¹⁾

I et Par Betænkninger fra Juleugen s. A.²⁾ og ved Mødet i Kancellikollegiet 2. Januar 1838 kom adskillig Tvivl angaaende dette og flere andre Principspørgsmaal til Orde.

Et enkelt af disse, den fremtidige Sammensætning af Magistraten, havde — ligeledes paa Kierulffs Foranledning — allerede tidligere i December 1837 affødt en Række skriftlige Vota fra de Deputerede;³⁾ men sin foreløbige Afgørelse fandt det Kierulff'ske Forslag, som naturligt var, først i Kollegiets Møde 2. Januar 1838.

Under Ørsteds Auspicier lagde Danske Kancelli ikke Skjul paa, hvordan Stillingen var, da man under 6. Januar oversendte det foreløbige Udkast til Københavns Magistrat til Betænkning fra denne og Stadens 32 Mænd.

Idet Kollegiet i sin Følgeskrivelse udtrykkeligt refererede til den tidligere Korrespondance om samme Æmne, gjorde man nogle kritiske Bemærkninger om forskellige af Lovforslagets Bestemmelser og betonedes atter, at det blot var foreløbigt. Samtidig fremsendte man som Bilag det Bang'ske Andragende og Stænderforsamlingens Petition. I øvrigt udbad man sig de ønskede Betænkninger afgivet snarest belejligt, for at Sagen kunde blive forelagt Østifternes Stænder ved disses forestaaende Samling.⁴⁾

1) »Meddelelse« 19/12 1837, »Bilag«.

2) Bentzens Votum 26/12, Langes 27/12 og Stemanns 31/12 1837; Hansen var fraværende; »Bilag«.

3) Skrivelse fra Kierulff til D. K. 16/11 1837; Votering: Bentzen 6/12, Ørsted 8/12, Lange 9/12, Hansen 13/12, Chr. Ludvig Lassen 15/12, Stemann 23/12 1837. Jfr. D. K. II Dept., Jr. M. Nr. 2891/1837, R. A.

4) D. K. til Mag. 6/1 1838, »Bilag«; Original i Akterne til Mag. 2. Sekr. Ref.-Prot., Nr. 157/1838, hvorfra ogsaa en Række af de følgende Dateringer er hentede. (St. A.). Sml. i øvrigt ovf. S. 28 ff.

Anders Sandøe Ørsted.

Indenfor Magistraten, hvor Regeringsudkastet havde cirkuleret til foreløbig Gennemlæsning siden 10. Januar 1838, ønskede man — ikke blot af formelle Hensyn — at høre de 32 Mænd, inden man selv udtalte sig, hvorfor man under 19. s. M. stillede Repræsentanterne Sagens Akter.

Formentlig maa Udkastet ogsaa være gaaet sin Rundgang i denne Kreds; thi først 31. s. M. stod Sagen opført paa Forsamlingens Dagsorden. Til Gengæld fortsattes Behandlingen ekstraordinært hurtigt i Møder 2. og 5. Februar. 14. Marts var de 32 Mænds Erklæring angaaende Udkastet endelig færdig, hvorefter den under selve Mødet blev underskrevet af de 30 tilstedeværende Medlemmer.¹⁾

Efter Forsamlingens Dom var Regeringsudkastet delvis stridende mod Københavns Privilegier, idet flere Forslag »ikke staae i Harmonie med« den Ret, der ved disse var tillagt det forenede Bystyre til at »handle og slutte efter Tidens Beskaffenhed over Stadens Indtægter og Udgivter«. Dette tillod man sig nærmere at paavise.

Samtidig og under samme Former affattedes en Følgeskrivelse til Magistraten. Man anmodede heri om dette Kollegiums Støtte til Repræsentanternes Forsøg paa at hævde Stadens Privilegier, hvilket man forment maatte være i baade Kommunens og Magistratens egen Interesse.²⁾

Dette Svar indløb først 16. s. M., og det vil derfor ikke med Rette kunne bebrejdes Magistraten, at den, da Kancelliet i April rykkede for Betænkning,³⁾ endnu ikke havde afsluttet sine Overvejelser.

Omtrent samtidig forefaldt imidlertid en Episode, som satte Sindene i en viss Bevægelse. 21. April overraskede

1) 32 Mænds Prot. X, 1821—40, Fol. 229—30, 232; sammes »Brev Copiebog« 1835, 27/s—1840, 27/s, Fol. 65—71 (St. A.).

2) Sst., Fol. 63 og 71; Mag. 2. Sekr. Ref.-Prot., Nr. 157/1838; »Bilag«.

3) Genpart i »Bilag«.

»Kjøbenhavnsposten« Læseverdenen ved i sine Nr. 109 og 110 at offentliggøre baade selve Forfatningsudkastet og de 32 Mænds Betænkning derover. Hertil knyttede Bladet den frimodige Betragtning, at det utvivlsomt i høj Grad maatte interessere Byens Indbyggere at kende saavel Grundtrækkene i Regeringsudkastet som de Ændringsforslag, Borgernes Repræsentanter havde ment at maatte stille hertil.

Unægtelig var dette en Indiskretion af Format, og Magistraten lod da straks iværksætte en nøje Eftersporing af Bladets Kilde. Ved denne Undersøgelse blev det med en til Visshed grænsende Sandsynlighed fastslaaet, at »Kjøbenhavnsposten«s Hjemmelsmand ikke skulde søges blandt Magistratens Medlemmer eller Embedsmænd. Til de 32 Mænds Kreds kunde man selvsagt ikke udstrække Efterforskningen — maaske vilde dette heller ikke være nødvendigt!

Under 25. April indberettede Magistraten det skete Diskretionsbrud til Danske Kancelli; men til ikke ringe Forbavselse for Klagerne saae dette igennem Fingre med det passerede og lagde under 1. Maj s. A. Sagen ad acta.¹⁾ Det blev derfor aldrig oplyst, hvem Synderen var.

Selve Forfatningsudkastet blev Genstand for Debat i flere Møder, men Enighed opnaaedes ikke. Endelig blev Betænkningen færdigredigeret, et digert Værk paa 112 fulde Foliosider, en indgaende Behandling af Sagen, som rejste mange nye Problemer.

Det skal i denne Sammenhæng kun lige strejfses, at Magistraten under sin Gennemgang af Betingelserne for

---

¹⁾ Mag. 2. Sekr. Kopibog Januar—Juni 1838, Nr. 1236 (St. A.); D. K. II Dept., Henlagte Sager, Jr. Nr. 1090/1838. — Episoden er gengivet og Magistratens Indberetning aftrykt i en fyldig og dygtig Afhandling af Axel Ravn: »Thorvaldsens Udnævnelse til Æresborger i København« (i »Medd. fra Thorvaldsens Museum« 1938, S. 16—17), som nærværende Forfatter kun har lidet at føje til.

kommunal Valgret fandt det sikrest at reservere sig mod enhver Eventualitet: »At Enker, samt separerede og fraskilte Hustruer, der ere i Besiddelse af Ret til borgerlig Næringsdrift efter deres Mænd, ikke kunne have nogen Adgang til at udøve Valgret, er formeentlig uforment videre at berøre«. ¹⁾

En saa summarisk Fejen til Side af et interessant juridisk og politisk Principspørgsmaal var sikker paa at finde Sangbund hos gamle Stemann, der ved et Møde i »de oplyste Mænd«s Forsamling i Sommeren 1832 — for øvrigt uden mindste Modsigelse fra nogen Side — havde erklæret det for »en Selvfølge, at Fruentimmer ej kan vælges til Medlemmer af Stændernes Forsamlinger«. ²⁾

16. Juli 1838 blev Konzeptet til Betænkningen med tilhørende Mindretalsudtalelser forelæst i Raadstuen, og 25. s. M. udfærdigedes Svaret til Kancelliet, ³⁾ i hvis Journal det blev indført 30. Juli, under samme Dato, som Borgmester Schäffers Separatvotum er dateret. ⁴⁾

I denne Skrivelse hævdede Schäffer ud fra samme Standpunkt, som han 10. Juli 1832 i »de oplyste Mænd«s Forsamling — ikke uden Kløgt og Mod — havde forsvaret overfor selveste Statsminister Stemann, ⁵⁾ at Københavns Privilegier stadig var i Kraft. En Anordning var følgelig overflødig; man kunde nøjes med et Regulativ, udstedt ved kongelig Resolution. I givet Fald burde Udkastet dog forelægges ogsaa Viborg Stænder til Betænkning.

1) Mag.s Betænkning 25/7 1838, Bemærkninger vedrørende Foreløbigt Udkast, § 7, »Bilag«.

2) De oplyste Mænds Forhandlingsprotokol, Pag. 5, cit. hos Hans Jensen, I, S. 228.

3) Mag. 2. Sekr. Ref.-Prot. 1838, Jr. Nr. 157/1838 (St. A.).

4) Sst. eller i »Bilag«.

5) Fr. Hammerich: »Et Levnetsløb«, 1882, S. 265; Hans Jensen I, S. 223—24, 226; se endvidere ovf. S. 20.

At dette Krav var juridisk uholdbart, kan ikke være Tvivl underkastet. Ifølge Anordning af 28. Maj 1831, § 4, havde begge Stænderforsamlinger Ret til at faa forelagt alle Love, »der har Forandring i Vore Undersaatters personlige eller Eiendoms-Rettigheder eller i Skatterne og de offentlige Byrder til Gjenstand«; men saafremt et Lovudkast »kun angaaer een eller flere enkelte Provindser«, skulde det forelægges »for de Provindsial-Stænder, hvorunder samme høre«. ¹⁾

I Henhold hertil skulde det københavnske Udkast selv sagt ikke forelægges den nørrejydske Stænderforsamling, medens Købstadkommunalloven lige saa selvfølgelig maatte for baade i Roskilde og i Viborg. ²⁾

I Danske Kancelli blev Schäffers Særvotum, stort set, forbigaaet i Tavshed. Alle Kollegiets Medlemmer har sikkert tiltraadt Førstevoterende H. G. Bentzens noget nedladende Afvisning af hans Tankegang. ³⁾

I øvrigt forelaa der nu for Kancelliet alvorlige og vidt-rækkende Problemer at tage Stilling til, idet de to Stads-kollegier paa flere Felter havde hævdet uforenelige Standpunkter. Saaledes f. Eks. med Hensyn til Valgene, hvor de 32 Mænd havde fordret Valgretscensus og direkte Valg, medens Magistraten krævede Valgbarhedscensus og indirekte Valg.

Maaske stod det i en viss Forbindelse hermed, at Kancelliet, vant til, at Ørsted skulde drage det tungeste Læs, ved Skrivelse af 31. Juli 1838 anmodede Generalprokurenøren om at ytre sig over Sagen. For en Gangs Skyld erklærede Ørsted dog Strejke. I sit Svar (dateret 3. August) beklagede han, at hans Arbejde som Kommis-

---

1) Jfr. ovf. S. 19.

2) Heri er ogsaa Hans Jensen enig; se II, S. 93—94.

3) Bentzens Votum 18/s 1838, »Bilag«.

sarius ved Viborg Stænder¹⁾ lagde saa stærkt Beslag paa hans Tid, at han maatte remittere de tilsendte Akter. Han bad derfor Kollegiets øvrige Medlemmer tage Sagen under Overvejelse, da Kongen sikkert ønskede sig Udkastet forelagt, førend Provinsialstænderne i Roskilde traadte sammen.²⁾

Følgelig maatte Kancelliets yngste Deputerede, H. G. Bentzen, lægge for. Paa hans Votum af 18. August led Borgmester Schäffers Forsøg paa at sabotere Sagen et Skibbrud, som den iltre Kommunalembudsmand i en direkte skriftlig Henvendelse til Frederik VI 21. April 1839 forgæves søgte at raade Bod paa.³⁾

For øvrigt erklærede Præsidenten, Stemann, sig paa afgørende Punkter for de 32 Mænds Indstilling, medens de Deputerede Lange og Hansen ønskede, at Kongen skulde træffe sit Valg mellem to principielt forskellige Udkast. Endelig var Ørsted stemt for paa lignende Maade at lade forelægge Stænderforsamlingen et dobbelt Forslag til Betænkning. I sit Votum af 13. September indsaae Generalprokurøren ikke uden Grund, at Forestillingen til Kongen maatte udarbejdes »med særdeles Omhue« og tage sin Tid.⁴⁾

Som sagt saa gjort. Og under 9. Oktober kunde Ørsted da returnere Konceptforestillingen, hvori han havde foretaget enkelte Rettelser.⁵⁾

1) Den jyske Stænderforsamlings 2. Session varede fra 21. Maj til 25. August 1838, saa Ørstedes Afslag var altsaa særdeles velbegrundet. For Resten erklærede han sig, tjenstvillig som altid, rede til efter sin Hjemkomst at overtage dette Arbejde.

2) Skrivelse fra Ørsted til D. K. $\frac{3}{8}$ 1838, »Bilag«.

3) Skrivelse $\frac{21}{4}$ 1839 fra Schäffer til Kongen (44 Foliosider!) i Lægget »Andre Privilegier«, i D. K. II Dept.s Registrant Nr. 1/1840, R. A. — H. G. Bentzens Votum $\frac{18}{8}$ 1838 i »Bilag«.

4) Vota: Stemann $\frac{8}{9}$ (?), Lange $\frac{29}{8}$, Hansen $\frac{11}{9}$, Ørsted $\frac{13}{9}$ 1838, »Bilag«.

5) »Bilag«.

Friederich Christian Schäffer.

I denne — udaterede — Forestilling af Oktober 1838 udtalte Danske Kancelli, efter en Redegørelse for Sagens hidtidige Behandling, at man havde fundet det rettest at fremlægge Forfatningsudkastet i det hele uforandret. Derimod vilde man under Gennemgangen af dets enkelte Paragraffer referere Indholdet af de 32 Mænds og Magistratens Betænkninger, samt fremsætte de Bemærkninger, Sagens seneste Drøftelse i Kancelliet havde affødt. For saa vidt en Ændring i den omhandlede Paragraf derefter maatte anses tilraadelig, indstilledes en saadan til Kongens Resolution. I øvrigt burde Udkastet formentlig derpaa forelægges Østifternes Provinsialstænder til Betænkning.¹⁾

Som en Slags Kladde til Forestillingens Kærne havde man anvendt det Ørsted'ske foreløbige Udkast, som under eller efter Kancellikollegiets Voteringer i August-September er blevet overbroderet med Marginalbemærkninger om de skete Ændringer og Tilføjelser.²⁾

Samtidig havde et Mindretal indenfor Kollegiet, Ørsted og Lange, udarbejdet et Sæt »Tillægsparagraffer« (§§ 12—30) for det Tilfælde, at Frederik VI maatte bestemme sig for det middelbare (indirekte) Valgsystem.³⁾

Som en Slags Supplement til Kancelliets lige saa grundige og dygtige som loyale Forestilling indløb et Par Uger senere en Skrivelse, dateret Roskilde 27. Oktober, fra A. S. Ørsted, der paany havde modtaget Udnævnelse til kongelig Kommissarius ogsaa ved Østifternes Stænder.

I sit Brev gør han opmærksom paa, at Udkastet til den slesvig-holstenske Städteordnung, som han den fore-

---

1) Bortset fra sidste Punktum, som udgør Forestillingens Slutningspassus, Indledningen til D. K.s Forestilling af Oktober 1838; se enten Koncept i »Bilag« eller Originalen i »Kongelige Resolutioner og Danske Cancellies Forestillinger for sidste Halvaar 1838«, II Dept. Nr. 112 (ellers forkortet: II Dept.s Res.-Prot.).

2) »Bilag«.

3) Sst.

gaaende Dag er blevet bekendt med, indeholder en hel Del, som endnu bør komme i Betragtning ved de Beslutninger, der skal træffes med Hensyn til den københavnske Kommunalanordning.¹⁾

Af dette Aktstykke, som baade administrativt og psykologisk er af særlig Interesse, fremgaar den — unægtelig forbløffende — Kendsgærning, at Ørsted, til Trods for, at han havde Sæde i den »til adskillige stændiske Anliggenders Overveielse« nedsatte Komité,²⁾ slet ikke havde kendt det slesvig-holstenske Udkast, før han læste det i den holstenske Stændertidende, idet nævnte Udkast — i Modsætning til Købstadkommunalloven — overhovedet ikke havde været behandlet i det paagældende Udvalg!

I øvrigt havde Ørsted i sin Tid — og her spores en forstaaelig Bitterhed hos denne sjældent fine og redelige Personlighed — i denne Komité motiveret netop de Meninger, som var blevet lagt til Grund for det omtalte Udkast; men de var blevet forkastet af samtlige Komiteens Medlemmer. Ganske visst havde han saa genfremsat disse Synsmaader indenfor Kancelliet, hvor de til Dels havde fundet Medhold; men de havde ikke erholdt allerhøjeste Bifald, maaske for en stor Del, fordi det slesvig-holstenske Kancelli havde været enigt med dem af Danske Kancellis Medlemmer, som var imod disse Forslag.

Selv bortset fra disse glimtwise Udbrud af Skuffelse og saaret Loyalitetsfølelse, hvis Adresse til Overprokurør J. P. Høpp i Slesvig-Holstenske Kancelli,³⁾ og Præsidenten for Danske Kancelli, P. C. Stemann, vel næppe kunde mistydes, indeholdt Ørsteds Skrivelse interessante subjektive Betragtninger.

Saaledes udtalte han sin Ængstelse for, at den Tilfredshed, som Købstadforordningen af 24. Oktober 1837 havde

1) Ørsted til D. K. 27/10 1838, »Bilag«.

2) Sml. ovf. S. 30—31.

3) Johan Paul Høpp (1782—1847), D. B. L. XI (1937), S. 127—29.

vakt,¹⁾ vilde svækkes ved Sammenligningen med Udkastet til den slesvig-holstenske Städtordnung, ligesom han frygtede, at man under de forestaaende Stænderforhandlinger vilde gøre ikke liden Brug af hint Udkast, hvis Forslaget til den københavnske Kommunalanordning »maatte give nogen særdeles Anledning dertil«. ²⁾

I mangt og meget havde Ørsted ubestridelig Ret; men det synes mere end tvivlsomt, om Kendskabet til hans Brev af 27. Oktober 1838 dengang er naaet uden for Den røde Bygning's Mure. Muligvis er det dog blevet refereret i Geheimstatsraadets Møde 6. November;³⁾ men det spores i hvert Fald ikke i den kongelige Resolution af 7. s. M., der for øvrigt ved Godkendelsen af den indirekte Valgmaade betegner en Sejr for Ørsted.

Alt i alt tiltraadte Frederik VI Danske Kancellis Forslag til Ændringer og Tilføjelser. Sluttelig resolverede Kongen, at Udkastet til Kommunalanordningen, naar det, i Henhold hertil, forelaa i omarbejdet Stand, skulde tilstilles Roskildes Stænder til Betænkning.⁴⁾

Paa dette Tidspunkt havde disse imidlertid længe været samlede. Allerede i sin Aabningstale 24. September havde den kgl. Kommissarius dog i korte Træk redegjort for den københavnske Kommunal-sags øjeblikkelige Stilling og bebudet, at »et yderligere Udkast snart [vil]de] være modent til at forelægges«. ⁵⁾ I dette Udkast vilde der, saaledes havde Kongens Svar lydt paa den i forrige Stændersession

¹⁾ Se herom f. Eks. Munch II, S. 162.

²⁾ Ørsted til D. K. 27/10 1838, »Bilag«.

³⁾ At Statsraadet blev holdt denne Dag, ikke den følgende, bevidnes af »Register over Statsraadssagerne for 1838«, D. K., Nr. 285, i Kabinetssarkivet, R. A.; en Drøftelse af Spørgsmaalet om saadanne Dateringers Sikkerhed tillader Pladsen ikke. — Sml. S. 190, N. 3.

⁴⁾ D. K. II Dept.s Res.-Prot. 1838, Nr. 112.

⁵⁾ St. T. 1838, I, Sp. 8—10.

indgivne Petition (Nr. 3), være taget »behørigt Hensyn« til de i denne Petition fremsatte Bemærkninger.¹⁾

Hertil havde Ørsted i sin Indledning føjet en oprigtig Anerkendelse af de 32 Mænds hidtidige Virksomhed og Valg af Kandidater til Supplering af Forsamlingen,²⁾ men tillige fremhævet, at selv om »den gode Aand saaledes tildeels har afhjulpet Formens Ufuldkommenhed«, saa burde Hovedstaden dog ikke savne »den større Betyggelse for en god Bestyrelse, som frie og til en vis Tid indskrænkede Valg kunde give, eller . . den Leilighed til en større Udvikling af Almeenaanden, som deraf lod sig vente«. ³⁾

Det skulde dog vare længere, end Ørsted havde tænkt sig, før Sagens Modningstid var inde. Først 9. November afgik det af Frederik VI sanktionerede ændrede Forslag med Brevpost til Roskilde,⁴⁾ et Par Dage senere — paa den samvittighedsfulde Statsmands Anmodning — uden det i sin Tid udarbejdede foreløbige Udkast.⁵⁾

Endelig kunde Kommissarius Torsdag 15. November 1838 forelægge Stænderne det endelige Forslag, der nu, ved Indarbejdelsen af de af Kongen approberede »Til lægsparagraffer« om Anvendelsen af middelbare Valg, var vokset til i alt 46 Paragraffer.⁶⁾ I de meget indgaaende og lærerige »Motiver« foretog Ørsted dernæst, Punkt for Punkt, en baade grundig og loyal Gennemgang af

---

1) Sst., Sp. 34; sml. Sp. 30.

2) Ogsaa denne »Præsentationsret« vil i senere Arbejder af Forfatteren blive udførligt behandlet.

3) St. T. 1838 I, Sp. 9.

4) D. K. II Dept., Br. Nr. 3657/1838.

5) Skrivelse fra Ørsted til D. K. ^{12/11}, Skrivelse fra D. K. til Ørsted ^{13/11}; D. K. II Dept., Br. Nr. 3682/1838, samt Res.-Prot. 1838, Nr. 112, med Skrivelse fra Ørsted til D. K. ^{11/11} 1838.

6) St. T. 1838 I, Sp. 793—813.

Udkastet, dets Forhistorie og dets Forhold til Købstad-kommunalanordningen af 24. Oktober 1837.¹⁾

Derefter vedtog Forsamlingen, at Regeringsforslaget skulde prøves i et Udvalg, hvis Medlemstal blev fastsat til 5. Til Komiteen valgtes da Professor, Bankdirektør P. G. Bang med 54 Stemmer, Major, Grosserer H. F. Prætorius med 46, Overretsassessor T. Algreen-Ussing med 44, Grosserer P. C. Knudtzon med 33 og Garvermester J. H. Lindstorff ligeledes med 33 Stemmer.²⁾

Denne Komité, der til Referent (Ordfører) udpegede Algreen-Ussing, viede sit vanskelige Hverv et lige saa hurtigt som intenst Arbejde. Under 12. December 1838 afgav Udvalget sin Betænkning, hvorefter Sagen blev sat til foreløbig Behandling 17. s. M., medens den endelige Forhandling fandt Sted i Mødet 22. December 1838.³⁾

I Indledningen til Betænkningen udtrykte Komiteen sin Beklagelse af, at dette vigtige Lovudkast var blevet fremlagt saa sent, at man havde haft uforholdsmæssig kort Tid til at overveje det, hvorfor man udbad sig Forsamlingens Overbærenhed overfor det foreliggende Resultat.⁴⁾

I øvrigt havde man — hvad nedenfor skal gøres til Genstand for nærmere Omtale — for Overskuelighedens Skyld inddelt Regeringsforslaget og sine Bemærkninger til dette i 5 Hovedafsnit efter Indholdet,⁵⁾ en Fremgangsmaade, som samtidig havde afstukket de Retningslinier, Debatten

1) Sp. 814—52.

2) Sp. 853. — Henrik Frederik Prætorius (1783—1862), Medlem af de 32 Mænd 1821—40, af B. R. 1840—41 (Næstformand). — Peter Christian Knudtzon (1789—1864), Medlem af de 32 Mænd 1824—35, af B. R. 1840—42. — Johan Henrik Lindstorff (1783—1858), Medlem af de 32 Mænd 1817—23.

3) St. T. 1838, I, Sp. 956, 966, 969.

4) Komiteens Betænkning St. T. 1838 II, Sp. 2637—38. Den endelige Betænkning fra Forsamlingen til Kongen findes Sp. 2716—78.

5) Sp. 2638; sml. nedf. S. 75.

i Salen skulde følge. Heller ikke her kom man ind paa det rigspolitiske Forfatningsspørgsmaal.¹⁾

Ejendommelig for Forhandlingerne er den bemærkelsesværdige Kendsgærning, at kun et forsvindende Faatal af Forsamlingens Medlemmer, deriblandt kun een Provsrepræsentant, tog Del i dem. Diskussionen førtes næsten udelukkende mellem den kongelige Kommissarius paa Regeringens Vegne og Ordføreren, Algreen-Ussing, paa Oppositionens.

Af Hovedstadens Delegerede tog — bortset fra P. G. Bang — kun Garvermester Lindstorff og Justitsraad, Højesteretsadvokat P. G. Salicath²⁾ Ordet af egen Drift, medens Ussing i den afsluttende Holmgang af sit Hærfølge yderligere kaldte Grosserer Prætorius, Kaptajn, Bogholder H. H. Herforth, Mechanicus Henrik Gamst og Kaptajn, Brygger A. H. Bjerre til Hjælp.³⁾

Ikke helt uden Grund saae Kancellideputeret Michael Lange senere i denne paafaldende Passivitet fra Forsamlingens Side et Indicium for, at Interessen for de foreslaaede Reformer i Københavns Kommunestyre maaske var knap saa udbredt, knap saa dybtgaaende, som »Bevægelsespartiet« til Stadighed udraabte fra Tagene.⁴⁾

Som en enlig Sekundant for A. S. Ørsted mødte en Provsbo, Etatsraad, Borgmester J. A. Stenfeldt (1783—1858), Deputeret for Helsingør, paa Municipalvæsenets Omraade baade som Teoretiker og som Praktiker Stæn-

1) Omvendt ved Købstadkommunalloven, se Hans Jensen I, S. 398 ff.

2) P. G. H. L. Salicath (1794—1864); jfr. D. B. L., 1. Udg., XIV (1900), S. 573—74.

3) Hans Henrik Herforth (1793—1883), Fattigdirektør 1841, Medlem af B. R. 1840—46. — Henrik Gamst (1788—1861), Klokkestøber, Medlem af de 32 Mænd 1830—40, af B. R. 1840—46. — Anders Hansen Bjerre (1798—1864), Medlem af de 32 Mænd 1835—40, af B. R. 1840—64.

4) Langes Votum 17/3 1839, »Bilag«.

derforsamlingens førende Navn,¹⁾ Ørsteds alene fraregnet. I værdifulde Skrifter havde Stenfeldt redegjort for Organisationen af Danmarks Kommunalforhold,²⁾ og ved talrige Indlæg i Stændernes Debatter herom modbeviste han med Fynd og Klem J. C. Drewsens vel nok humoristiske, men dog drabelige Selvovervurdering, at han, Drewsen, var den eneste af de Deputerede uden for København, der, om end som den stumme blandt stammende, nogenlunde kunde fremsætte sine Tanker.³⁾

At Ørsted og Stenfeldt sagligt var deres Modstandere overlegne, er lige saa sikkert, som det er ubestrideligt, at Bang og — navnlig — Algreen-Ussing havde Salen med sig. *Ham* løftede Tredivernes Liberale paa Skjold som deres ukronede Konge.

Overretsassessor Tage Algreen-Ussing (1797—1872), som efter P. G. Bang havde opnaaet det højeste Stemmetail i Hovedstaden,⁴⁾ var et hurtigt Hoved, kundskabsrig, en smidig Debattør, som Polemiker øvet og skarp.⁵⁾ Med en »Ensidighedens Styrke«, der kunde minde om visse Former for moderne Agitation, hamrede han løs paa Regeringens Finanspolitik med sit stadig gentagne »Rama-krig« om »Offentlighed og Orden i Rigets Finanser«.⁶⁾

1) Se om ham særlig Hakon Müller: »Stænderdeputerede fra Frederiksborg Amt 1834—1848« (Særtryk af Fr. A.s Historiske Samfunds Aarbog) 1930, S. 10—103; Hans Jensen I og II, passim. Jfr. i øvrigt ovf. S. 26.

2) Sml. ovf. S. 26, spec. N. 1.

3) Brev fra Drewsen til Jonas Collin ²¹/₁₀ 1835 i »Danske Magazin« 6. Rk., II, S. 244.

4) Bang 1059, Ussing 1021 Stemmer. H. M. 1. Rk. VII, S. 263.

5) 1837 Overretsassessor, 1840 Professor ved Universitetet, 1846 Kancellideputeret, 1848—72 Danmarks sidste Generalprokurør, 1840—44 og 1849—69 Medlem af B. R., 1844—46 Borgmester i Kbhvn.; se i øvrigt Hans Jensen og Frantz Dahl i D. B. L. I (1933), S. 242—48, og Hans Jensen I og II, passim.

6) Se de hos Hans Jensen (II, S. 107) gengivne Citater af »Kjøbenhavnsposten«.

Tage Algreen-Ussing.

I sit Hjærte var Algreen-Ussing, at dømme efter fortrolige Breve til Hustruen i disse Aar,¹⁾ kun i anden Linie interesseret i kommunalpolitiske Reforme; men hans voldsomme — og sejrige — Angreb paa Regeringen netop i den københavnske Kommunalpolitisk Sag indbragte ham 1839 som Hædersgave fra Hovedstadens Borgere en Guldpokal, som man senere, da han blev de Konservatives Mand, lod ham høre meget ilde for.

Endnu var Tiden dog ikke løbet fra Politikere som David og Algreen-Ussing, og som nævnt tilføjede denne ogsaa paa dette Felt Regeringen — rigtignok især Kancelliets Mindretal — en Række Nederlag. Under stadig Henviisning til den prøjsiske »Städteordnung« og det beslægtede Forslag til en slesvig-holstensk Købstadlov — »det idelig af Stænderne paaberaabte Udkast for Hertugdømme[r]ne, der ellers er dannet efter det Preussiske Mønster«, som Ørsted med bitter Ironi bemærker²⁾ — opnaaede Ussing Stænderforsamlingens fulde Tilslutning til sin radikale Omformning af Regeringsudkastet.

I denne Forbindelse bør det dog ikke overses, at Provinsialstændernes Optagelse af de 32 Mænds Census- og Valgordningsforslag, stort set, var i Overensstemmelse med Synsmaader, som havde stærkt Tilhold indenfor Flertallet i Danske Kancelli, og at baade disse og andre Ændringsforslag havde i hvert Fald delvis Hjemmel i det oprindelige Regeringsudkast.³⁾

1) Under Stændermøderne i Roskilde 1835—46 sendte Algreen-Ussing sin Hustru Ottine Frederikke, f. Suenson, ca. 50 Breve (R. A.; sml. ovf. S. 33). I hele denne Brevveksling, hvori der ganske vist savnes Breve fra 1838, ses ingen af de tre Kommunallove omtalt; derimod fremgaar det af Brevene, at »Trykkefrihedssagen« »ligger mig næsten endnu mere paa Hjerte end Finantssagen« (Brev »Torsdag Aften« ca. 1835).

2) C. T. 1840, S. 59.

3) Herom nærmere nedf. S. 98 ff.

At Roskilde Stænder til Slut fordrede ikke blot et supplerende Kommunalregulativ, men oven i Købet en general Municipalanordning for København, tilspidset i et Krav om Lovens Revision — ved Forsamlingens Medvirkning — efter 6 Aars Forløb,¹⁾ maatte derimod nærmest opfattes som en Udfordring til den Stemmann'ske Fløj indenfor Kollegiet. Det samme gjaldt om den, i sig selv lidet væsentlige, Bestemmelse om Bystyrets Ret til at udnævne Æresborgere.

Som omtalt fandt anden og sidste Behandling af Kommunalsagen Sted 22. December 1838.²⁾ Juleaftensdag foregik den endelige Vedtagelse af Forslaget i dets af Stænderne ændrede Skikkelse, og under samme Dato indgav Forsamlingen sin udførlige Petition herom til Kongen,³⁾ som ved Reskript af 7. Februar 1839 oversendte Danske Kancelli den til afsluttende Bearbejdelse.⁴⁾

Ved de skriftlige Voteringer blandt de Deputerede 26. Februar—30. Marts s. A.,⁵⁾ hvor Ørsted lagde for, og Stemmann satte Punktum, herskede der Enstemmighed om at tiltræde alle de Ændringsforslag, ved hvilke Stænderne havde grebet tilbage til Bestemmelser i det foreløbige Udkast.

For øvrigt ønskede Kancelliets mere liberale Mindretal, Michael Lange helt og A. S. Ørsted i hvert Fald halvvejs, at fastholde det foreslaede Valgsystem paa Trods af Stænderforsamlingens Indstilling. Derimod mente Kollegiets mere konservative Flertal — i Overensstemmelse

---

1) St. T. 1838 II, Sp. 2767—68.

2) St. T. 1838 I, Sp. 966, II, Sp. 2651—2716; Prot. F. 200 a—216 b, R. A.

3) St. T. 1838 I, Sp. 969, II, Sp. 2716—78, Prot. F. 233 a.

4) D. K. II Dept., Jr. O 1839, Nr. 353/1839.

5) D. K.s Voteringer: Ørsted ²⁶/₂, Bentzen ⁷/₃, Lange ¹⁷/₃, Hansen ²⁷/₃, Stemmann ³⁰/₃ 1839, »Bilag«.

med P. C. Stemanns Grundslyn paa de raadgivende Pro-
vinsialstænders Magtfuldkommenhed¹⁾ — ikke at kunne
sidde de principielle Krav overhørigt, som Folkets kaarne
Mænd havde fremsat med næsten Enstemmighed. Om-
vendt fandt visse andre Forslag Tilhold hos Minori-
teten.

Det lykkedes derfor ikke at støbe Kancelliets resu-
merende og endelige Forestilling af 31. Maj 1839 i een
fast, ensartet Form. Tværtimod omfattede den — for-
uden 187 Foliospalter Tekst — to forskellige Udkast til
Anordning, eet, der forudsatte Indførelsen af middelbare
Valg, og eet, som gennemførte umiddelbare. Samtidig
indstillede Kollegiet til Kongen, at eet af disse Udkast
maatte »emanere som Kommunallov for Staden Kjøben-
havn«. ²⁾

Om Frederik VI's Stilling til de betydningsfulde Pro-
blemer, Danske Kancellis afsluttende Forestilling frem-
lagde eller oprullede paany, vides intet sikkert. I sin Nyt-
aarsartikel af 2. Januar 1840 formoder »Fædrelandet« —
eller anser det i hvert Fald for hensigtsmæssigt at udtale,
— at den afdøde Konge helt og fuldt vilde have bifaldet
Provinsialstændernes Krav.³⁾ Denne Antagelse maa dog
betragtes som lidet sandsynlig. Thi der kan næppe være
synderlig Tvivl om, at den gamle Konge alt i alt vilde
have tiltraadt de Standpunkter, som repræsenteredes af
Kancelliets Pluralitet — men som ganske visst ogsaa for
en stor Del faldt sammen med Roskilde Stænders.

Paa den anden Side tør det ikke pure benægtes, at
Kongen dog muligvis — tryk i Kraft af den enestaaende
Autoritet, som to Menneskealdres Regering havde for-
lenet ham med — endog *mod* Ständerflertallets Ønske

¹⁾ Jfr. ovf. S. 15—16.

²⁾ D. K. II Dept.s Res.-Prot. 1839, Nr. 120 a; Koncept i »Bilag«.

³⁾ »Fædrelandet« 2/1 1840, Sp. 11. Sml. nedf. S. 193 ff.

kunde have fastholdt sin Modstand mod den direkte Valgmaade.¹⁾

Hvorom alting er, skulde dette Spørgsmaal aldrig finde nogen Besvarelse, idet Frederik VI efter længere Tids Svaghed afgik ved Døden 3. December 1839. Samme Dag besteg Prins Christian Frederik, Kongens Fætter, sine »Fædres Trone«.

I det aabne Brev af samme Dato, hvorved Regentskiftet proklameredes, bebudede den nye Konge, at han med utrættelig Iver vilde fortsætte sin forevige Førgængers landsfaderlige Styrelse »med stadigt Hensyn til de Forbedringer i Forvaltningen, som Erfaring maatte tilraade Os«.²⁾

Selv om dette »Patent« er ført i Pennen af A. S. Ørsted³⁾ og endeligt formuleret i Geheimstatsraadet, hvis Medlemmer for Resten under Drøftelserne viste sig mere kongeligsindede end Kongen selv,⁴⁾ maa det utvivlsomt siges at give et sandt og veltruffet Udtryk for det Livssyn, som Tronfølgeren med Aarene var naaet til, det, Herskeren nu ønskede at realisere. Det stemmer i øvrigt ogsaa fuldt ud overens med den Passus i Christian VIII's Tiltrædelsestale umiddelbart efter Proklamationen af Tron-

1) Efter at dette var skrevet, har Forfatteren i »Kjøbenhavns-posten« 3/1 1840, S. 9, Sp. 1, fundet *den* Opfattelse udtrykt — i meget kategorisk Form — at Frederik VI vilde have opretholdt Resolutionen af 7. November 1838 og udstedt den i Lovs Form. Sml. nedf. S. 190—92.

2) C. T. 1839, S. 905.

3) Brev 3/12 1839 fra Ørsted til Kabinetssekretær J. G. Adler i dens Privatarkiv, A, Pk. 32, R. A.

4) Jfr. herom Hans Jensen II, S. 218—19. Naar Christian VIII's nedennævnte Optegnelser sætter Statsraadsmødet til 4/12, medens Proklamationen er dateret 3/12, viser dette, hvor forsigtigt man maa stille sig til Kongens Datoangivelser, f. Eks. af det vigtige Statsraadsmøde 21/12 1839.

skiftet, hvori Kongen betoner, at »Erfaringen maa raade til gavnlige Forandringer i Forvaltningen«. ¹⁾

I denne liberalt-konservative Tankegang kunde Monarken mødes med sin Forgængers prøvede Raadgivere, hvem han, der hverken nærede Ønske om eller havde Vilje til at spille Diktatorens Rolle, da ogsaa alle som een bekræftede i deres høje Embeder. En Forfatningsændring kunde hverken Regenten eller hans Ministre gaa med til; men Reformernes Vej var man rede til at slaa ind paa og følge et anseligt Stykke fremefter. ²⁾

Ud fra denne politiske Situation, som mere eller mindre tydeligt gav sig til Kende i den nye Konges elegant turnerede Svar paa de knap saa behændigt varierede Hyldestadresser med deres Krav om Ændringer i Rigets Forfatning, ³⁾ maa vi forstaa Christian VIII's Holdning til den københavnske Kommunalsag.

Som Tronfølger havde han næppe helliget dette Æmne større Interesse. I hvert Fald havde Christian Frederik et Aars Tid i Forvejen betroet Ørsted, at »Kiøbenhavns Communallov kiender jeg ikke noksom for at kunne yttre mig

¹⁾ D. R. H. VI a, S. 255; Hans Jensen II, S. 216.

²⁾ Sml. Axel Linvald i D. B. L., V (1934), S. 144: »Liberalismens Forfatningskrav stræbte han at imødegaa gennem Bestræbelser for at gøre selve Enevælden liberal«. A. D. Jørgensen sammenstiller (i D. R. H. VI a, S. 240) Christian VIII's Grundsætning: »Regeringskunsten er at modstaa Reformsygen, saa at den ikke forleder til skadelige Forandringer, og at lede den konservative Aand, saa at den ej forhindrer Forbedringer« med Frederik VI's »mærkelige Ord«: »Maatte man altid være heldig nok til at finde Linien mellem at omstøbe alt, og at blive fast ved det bestaaende, blot fordi det bestaar« — talende og tiltalende Udtryk for den oplyste Enevælde i Danmark.

³⁾ Se herom »Berlingske Tidende« eller »Fædrelandet«; i sidstnævnte, der efter Tronskiftet var blevet Dagblad (7/12 1839), findes tillige en Række Kommentarer hertil.

Christian VIII som Tronfølger.
1813 (?).

Blyantstegning af F. C. Grøger.
(Københavns Bymuseum).

over samme«. ¹⁾ Men som Konge fik han nu rig Lejlighed til at indhente det forsømte under Studiet af Danske Kancellis Kæmpebetænkning af 31. Maj 1839.

Allerede paa sin Regerings anden Dag maatte Christian VIII tage Stilling til Hovedstadens Ønsker. Ved en samlet Modtagelse paa Slottet tolkede Overpræsident A. C. Kierulff Kongen Bystyrets »ærefrygtsfulde og kjærlige Hylding«, medens de 32 Mænd in pleno med Formanden Johs. Hammerich som Ordfører overbragte ham en Lykønskningsadresse, hvori ogsaa det lokale Forfatningskrav kom frem.

»Blandt Fremtidens Forventninger«, udtalte Borgeraadet, »ligger os nærmest Udviklingen af friere communale Forhold, og det er vort tillidsfulde Haab, at af Deres Majestæts Viisdom og det i Folket udtalte Raad vil fremgaae den Selvstændighed og Offentlighed i Bestyrelsen af Communens Anliggender, som hos Borgerne vilde vække den levende Deeltagelse, der er Betingelsen for Communens kraftige Bestaaen«.

Denne Adresse besvarede Kongen »med den største Huldrighed og tilsikkrede navnlig Borgerrepræsentanterne den disse ved Kjøbenhavns Privilegier hjemlede Ret til umiddelbart at forebringe Kongen Stadens communale Anliggender, i denne Rettigheds hele Udstrækning«. ²⁾

Af langt større Vægt var dog, at Kong Christian i begge sine Takketaler betonedede, »hvor magtpaaliggende det skal være mig at overveie det vigtige Communal-Anliggende, der nu skal underligge min Bestemmelse«. ³⁾

1) Brev ¹⁶/₁₂ 1838 fra Christian VIII til A. S. Ørsted i dennes Privatarkiv A, R. A.

2) »Kjøbenhavnsposten« ⁵/₁₂ 1839, S. 13—14, Sp. 1—2.

3) Se de udførlige Referater i »Fædrelandet« ⁸/₁₂ 1839, S. 86—87. I de 32 Mænds Prot. X, 1821—40, Fol. 295—98, findes Adressen samt en kort Redegørelse for dens Tilblivelse og Overrækkelse.

Ogsaa Christian VIII's Optegnelser bærer Vidne om, at han delte »den friere Anskuelse i Communalvæsenet«. ¹⁾

21. December s. A. kom den københavnske Anordning til afsluttende Behandling i Geheimestatsraadet. Ud fra sit moderat-liberale Grundsyn udtalte Kongen sig da paa en Række væsentlige Punkter for at imødekomme Provisialstændernes Ønsker, saaledes bl. a. formentlig med Hensyn til Hovedspørgsmaalene om Magistratens Sammensætning og Valgene til Borgerrepræsentationen. ²⁾

Ifølge Kongens Optegnelser førtes den livligste Debat dog ikke herom, men om Borgerraadets Ret til selv at udpege sine Repræsentanter i de særlige Kommissioner og Direktioner, en Myndighed, som Kongen, understøttet af Statsraadets Flertal, deriblandt Stemann, beredvilligt indrømmede. ³⁾

Efter at Christian VIII i det Geheime Statsraad havde truffet Afgørelse om de brændende Spørgsmaal, anmodede han A. S. Ørsted, til hvem han nærede en ubegrænset Tillid, ⁴⁾ om dels at indkoncipere de vedtagne Ændringer i Udkastet, dels at affatte en højtidelig »Intimation« til

1) Christian VIII's »Optegnelser over det passerede og Regjeringsforhandlinger fra 2. Decbr. 1839 til 15. Juli 1840«, Kongehusets Arkiv, R. A., cit. efter Hans Jensen II, S. 220. Ifølge samme Forfatters Opgivelse (N. 1) fandt det afgørende Statsraad Sted ^{23/12} 1839, hvorimod Register over Statsraadssagerne for 1839 under D. K. Nr. 309 anfører ^{21/12}. En Kritik af disse Dateringer tillader Pladsen ikke.

2) Da Kongehusets Arkiv under de bestaaende Krigsforhold midlertidigt er deponeret i et utilgængeligt Lokale »etsteds i Nordsjælland«, kan et endeligt Bevis herfor ikke føres; men i det følgende haaber Forfatteren at have præsteret fuldgyldige Indicier for Rigtigheden af sin Opfattelse. Sml. nedf. S. 94—95 og 125—26.

3) Jfr. Hans Jensen, II, S. 219—20, og nedf. S. 155.

4) Dette anerkender »Fædrelandet« med Glæde ^{10/12} 1839 (S. 95—96).

Loven, »Præmisserne til Communal Anordningen«, som Kongen selv benævner de indledende Motiver.¹⁾

Ørsted løste begge disse ansvarsfulde Opgaver til Monarkens fulde Tilfredshed, hvad Kongen paa den smukkeste Maade fandt Udtryk for i disse oprigtige Linier:

»Jeg kan ikke noksom takke Dem, min kiere Ørsted, at De har hiulpen mig saa godt ved Tilendebringelsen af dette vigtige Anliggende«. ²⁾

Hvad angaar Lovens Indgangsord, havde Christian VIII kun faa og uvæsentlige Rettelser at foretage i Generalprokurørens Konzept. En enkelt Bemærkning antyder ikke blot, at den ovenfor fremsatte Tvivl om Frederik VI's Stilling til Stændernes Krav ikke savner Grundlag,³⁾ men samtidig, at Kongen ikke var blottet for Humor. Under Omtalen af den afdøde Konges og sin egen Holdning overfor Udkastet mente Christian VIII nemlig — utvivlsomt med et lille Smil — at burde udelade Ordene »ved Fuldbyrnelsen af Vor forevigeede Forgængers Forsæt«, »da Resultatet maaskee afviger betydeligt fra Forsættet«. ⁴⁾

Til Kongens karakteristiske Fremdragelse af Valgrets-spørgsmaalet skal der senere vendes tilbage.⁵⁾

Om Aftenen anden Juledag overbragte Ørsted Kongen den — i 41 Paragraffer — fuldt udarbejdede Anordning, og Dagen efter, 27. December 1839, afgav Christian VIII følgende Resolution, som paategnedes Danske Kancellis Forestilling af 31. Maj s. A.:⁶⁾

»Det Os forelagte Udkast have Vi allernaadigst appro-

1) Brev ²⁵/₁₂ 1839 fra Christian VIII til A. S. Ørsted i dennes Privatarkiv A, R. A.

2) Sst.

3) Jfr. ovf. S. 64—65 og nedf. S. 190—93.

4) Brev ²⁵/₁₂ 1839 fra Christian VIII til Ørsted.

5) Se nedf. S. 125—26.

6) D. K. II Dept.s Res.-Prot. 1839, Nr. 120 a.

beret, dog med adskillige Forandringer, som findes optagne i det, i Overensstemmelse med Vor i det Geheime-Statsraad allernaadigst tilkjendegivne Villie, omarbejdede Udkast, hvorpaa Vi have tegnet Vor allerhøieste Approbation. Efter dette sidste Udkast bliver Anordningen, der skal dateres den 1ste Januari 1840, at udfærdige og Os til allerhøieste Underskrift at forelægge.

Kjøbenhavn den 27de Decbr. 1839.

Christian R.«

I Overensstemmelse hermed udkom da »Anordning angaaende Communalbestyrelsen i Kjøbenhavn« Nytaarsdag 1840.¹⁾

Denne »Grundlov« gennemførte dels en Omorganisation af Magistraten, dels en Nyordning af Borgerraadet.

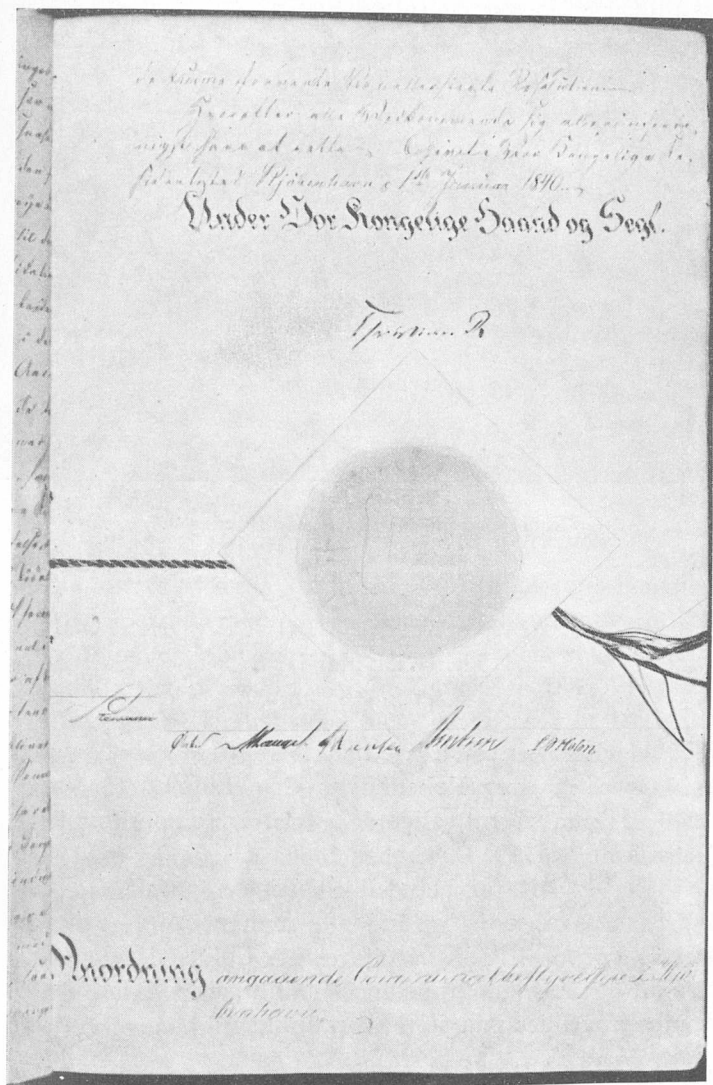
Den kongevalgte Magistrat udvidedes med en Raadmand. De 6 Raadmænd valgtes paa 12 Aar af Borgerrepræsentationen, som afløste Stadens selvsupplerende, magistratsudnævnte 32 Mænd. Valgret og Valgbarhed til Raadet, af hvis 36 Medlemmer (hvoraf Halvdelen Grundejere) aarligt afgik 6, betingedes af Borgerskab og visse Former for Census. Repræsentationen fik Medbeslutningsret over Byens Økonomi, men Overtilsynet med Kommunens Styrelse forblev hos Kancelliet.

---

¹⁾ Den originale Anordning, hvis første og sidste Side omstaaende gengives i Facsimile, findes foran i Bindet »Originale Forordninger og Placater for Aaret 1840« i D. K.s Arkiv i R. A.

Det synes, som om Loven er blevet trykt, allerede inden Kongens Underskrift forelaa — medmindre man gaar ud fra en Postdatering —, idet Kommunalbestyrelsens Medlemmer allerede 1. Januar 1840 Kl. 2 fik overladt Eksemplarer af den trykte Anordning (sml. nedf. S. 184). Denne er in extenso aftrykt nedf. S. 160—82, hvorfor kun Hovedpunkterne fremdrages her.

Facsimile af sidste Side af Anordning af 1. Januar 1840 (Rigsarkivet).

Ca. $\frac{1}{5}$ Størrelse. Fot. M. Falk-Sørensen.

Kollegiebygningen („Den røde Bygning“).

3. GENNEMGANG AF ANORDNINGENS HISTORIE I ENKELTHEDER.

Inddeling.

En farbar Genvej til at naa frem til det nødvendige Overblik over Københavns Grundlov af 1. Januar 1840 er, som nævnt, allerede anvist i Stænderkomiteens Betænkning af 12. December 1838.

Under Ledelse af betydelige Jurister som P. G. Bang og Tage Algreen-Ussing inddelte man nemlig — med et enkelt Forbehold¹⁾ — det forelagte Udkast i følgende 5 Afsnit, en Fremgangsmaade, der i alt væsentligt ogsaa vil kunne anvendes paa selve Anordningen:

---

¹⁾ Idet navnlig det endelige Udkasts § 40, Anordningens § 35, delvis kan henføres til Afsnit V, hvad, bortset fra Omtalen af Magistratens Betænkning af 25. Juli 1838, ogsaa, stort set, er gennemført i efterfølgende Fremstilling. Jfr. S. 128—31 og 132.

I. Kommunens (Hovedbestyrelse og) Udstrækning¹⁾ (Udkastets og Anordningens §§ 1—2); II. Magistratens Organisation og Udvælgelse (Udkastets § 3; Anordningens §§ 3—6); III. Valget af Borgerrepræsentanterne (Udkastets §§ 4—30; Anordningens §§ 7—24); IV. Regler for Borgerrepræsentanterne og Forsamlingens Forretningsorden (Udkastets §§ 31—33, 37—40; Anordningens §§ 25—28, 32—35); V. Forsamlingens Myndighedsomraade og Forhold til Magistraten, samt Revisionen og Offentliggørelsen af Stadens Regnskaber m. m. (Udkastets §§ 34—36, 41—46; Anordningens §§ 29—31, 36—41). At denne Leddeling, som er klarere og mere følgestreng end Opstillingen i det Bang'ske Andragende af 9. Oktober 1835, hidrører fra Algreen-Ussing, er vel sandsynligt.²⁾

I. Kommunens Hovedbestyrelse og Udstrækning.

Det første Hovedafsnit kom ikke til at undergaa væsentlige Forandringer under Sagens Behandling; i et Par redaktionelle Ændringer afsvækkedes den stærkt fremtrædende Nævnelse af Enevoldskongen en Del.

Allerede det Ørsted'ske Udkast af Efteraaret 1837, der — i øvrigt med Bevarelse af de hidtil gældende Regler — under Kommunens Omraade henregner ogsaa Københavns Forstæder og udenbys Grunde (§ 2), bringer saaledes den endelige Formulering af Hovedstadens Forhold til Statsmagten, til Centralstyret. Med Tilknytning til Instruks for Magistraten af 28. August 1795 fastslaar § 1 nemlig, at den kongelige Residensby København som hidtil skal staa ganske udenfor Amtsinddelingen og »bestyres af dens Magistrat i Forbindelse med dens Borger-

¹⁾ Denne Udvidelse af Titelen skyldes Forfatteren. Ogsaa de følgende Afsnit-Overskrifter er delvis omredigerede af Forfatteren.

²⁾ Som nævnt (ovf. S. 62) oplyser Ussings Breve til Hustruen intet om Kommunallovgivningen.

repræsentanter, alene under Overtilsyn af Os selv og af Vort Danske Cancellie«. ¹⁾

De Grene af Administrationen, som for Tiden er underlagt særlige Kommissioner og Direktioner, skal indtil videre forblive derunder, dog saaledes, at Magistrat og Borgerrepræsentation beholder den Medvirkning, der er indrømmet dem ved flere senere Resolutioner, og som yderligere vil blive bestemt ved denne Anordning.

Uanfægtet gik § 1 dog ikke over i den endelige Affattelse af Loven. I Henhold til de 32 Mænds Hovedsyn paa Udkastet — at dette paa flere Punkter maatte opfattes som stridende mod Københavns Privilegier — krævede Forsamlingen nemlig i sin Betænkning af 14. Marts 1838, at der efter Ordet »Borgerrepræsentanter« skulde indsættes: »overensstemmende med de Staden under 24. Juni 1661 allernaadigst givne Privilegier«. ²⁾

Til denne megetsigende Tilføjelse, som de 32 Mænd — trods »Fædrelandet«s vedvarende syrlige Kritik heraf³⁾ — saa begejstret kastede sig i Brechen for, sluttede ogsaa Magistraten sig i sit Responsum af 25. Juli s. A. Man blev dog ikke staaende herved, men ønskede desuden denne Paragraf affattet med tilbørligt Hensyn til Instruksen af 28. August 1795 (§ 2), der hvilede paa de oprindelige Pri-

¹⁾ Foreløbigt Udkast 1837, »Bilag«; St. T. 1838 I, Sp. 793.

²⁾ 32 Mænds Betænkning ¹⁴/₃ 1838, »Bilag«. For de kommunale Akters Vedkommende jfr. tillige Mag. 2. Sekr. Ref.-Prot. Nr. 157/1838, Stadsarkivet. I dette er for øvrigt de 32 Mænds Arkiv 1753—1840 og Borgerrepræsentationens Arkiv 1840—ca. 1917 blevet indlemmet 1939 (sml. S. 199).

³⁾ I Bladets Ledere hævdedes gentagende, at Kravet om kommunal Selvstændighed ikke skulde baseres paa forældede eller tvivlsomme Privilegier, men paa selve den Forholdene iboende Nødvendighed herfor, paa baade Statens og Kommunens fælles Interesse heri, paa den fra Købstadkommunalloven af ²⁴/₁₀ 1837 og fra Mønsterlandet Prøjsen hentede Analogi m. m. Se f. Eks. »Fædrelandet« ⁵/₅—¹²/₅ 1838, Sp. 745—73.

vilegier, saaledes at den omdebatterede Passus skulde slutte: »hvorhos de [d. v. s. Magistrat og Borgerrepræsentation] i denne Egenskab staae under Vor egen umiddelbare Befaling og Vort Danske Cancellies Overopsigt«. ¹⁾

Inden for Den røde Bygning fandt Bystyrets Ønskemaal imidlertid ingen Sangbund. Med Kancellideputeret Michael Lange, den senere Overpræsident (1788—1856), ²⁾ som Ordfører, indstillede de Deputerede eenstemmigt, at Paragraffen skulde forblive uforandret, og hertil sluttede Kongen sig. ³⁾

Bestemmende for Kollegiets Afgørelse var den Tankegang, at man maatte finde det betænkeligt i Anordningen at optage en saadan Stadfæstelse af Københavns Privilegier, som dels for længst var forældede (Stabelret, Frihed for Skat og Indkvartering), hvad allerede P. G. Bang havde erkendt, ⁴⁾ dels egnede til at misforstaas, navnlig den stadig paaberaabte Ret til at »handle og slutte« paa Byens Vegne.

Udglattende tilføjede Ørsted 15. November 1838 som kongelig Kommissarius i Roskilde Stænder, at Stadens Privilegier »naturligviis . . . uden saadan Paaberaabelse blive i Kraft i det Omfang, hvori de fortiden ere det, kun at de ikke fremstilles som Grundlaget for den nye Communalanordning«. ⁵⁾

Ogsaa Magistratens Ønsker var faldet paa Stengrund, idet Kancelliet stod samlet om den Opfattelse, at Instruksen af 28. August 1795 kun afgav Hjæmmel for, at Københavns Magistrat modtog de kongelige Befalinger di-

¹⁾ Mag.s Betænkning 25/7 1838, »Bilag«.

²⁾ Jfr. Flemming Dahl i D. B. L. XIII (1938), S. 579—82.

³⁾ D. K.s Voteringer 18/8—13/9 1838, »Bilag«; Forestilling, dat. Oktober 1838, og kgl. Resolution 7/11 1838, D. K. II Dept.s Res.-Prot. 1838, Nr. 112.

⁴⁾ St. T. 1835—36, Sp. 1233, sml. 1235.

⁵⁾ St. T. 1838 I, Sp. 815.

rekte, uden nogen »Mellemøvrighed«, derimod ikke paa nogen Maade fastsatte, at den skulde være uafhængig af de kongelige Kollegier.¹⁾

Mod disse Anskuelser rejste Stænderforsamlingen, klogeligt nok, ingen Indsigelse. I en eventuel Strid om slige Formalia, hvor de Bang'ske Indrømmelser paa Forhaand havde slaaet Benene væk under en modsat Argumentation, vilde Hovedstadens Repræsentanter utvivlsomt have trukket det korteste Straa.

Tværtimod fandt Forsamlingen »ingen Anledning til at tilraade« Bystyrets Indstilling, men bestræbte sig derimod paa saa stærkt som muligt at understrege Regeringsforslagets Motivering.²⁾ Følgelig undergik Udkastets § 1 kun redaktionelle Smaaændringer, og heller ikke under Kancelliets eller Statsraadets Slutbehandling af Anordningen blev der foretaget Forandringer paa dette Punkt.

Om § 2 førtes derimod i Stændersalen en kortere Debat, som imidlertid ikke kan gøre Krav paa Eftertidens Interesse.³⁾

II. Magistratens Organisation og Udvælgelse.

I Modsætning til, hvad Tilfældet var ved I Hovedafsnit, kom der til at staa Gny om det følgende, om Magistratens Sammensætning og Udvælgelse, Udkastets § 3, Anordningens §§ 3—6. Det brændende Spørgsmaal blev Raadmandsinstitutionen.

Medens allerede P. G. Bang i det Andragende, som de Roskilde Stænder 9. Februar 1836 gjorde til deres,⁴⁾ havde betonet, dels at Københavns Overpræsident i al Fremtid

1) Jfr. D. K.s Forestilling af Okt. 1838, »Bilag«.

2) Roskilde Stænders Betænkning af 12/12 1838, St. T. 1838 II, Sp. 2718.

3) St. T. 1838 II, Sp. 2638—40.

4) Lit. C., St. T. 1835—36, Sp. 1241—44.

burde være Statsembedsmand, dels at Byens Magistrat havde en Række rent statslige Funktioner at varetage, slog han dog samtidig fast, at dens Medlemmer først og fremmest maatte betragtes som Kommunens Embedsmænd. Derfor maatte det anses for stridende mod Stadens Tarv, at samtlige Magistrats herrer var juridisk uddannede Statsembedsmænd, som beskikkedes af Danske Kancelli og i adskillige Tilfælde var ganske fremmede for Byen og dens Borgere.

Ud fra denne Opfattelse foreslog Bang, at der »tilforordnedes« Magistraten nogle borgervalgte ulønnede Medlemmer, som alene skulde tage Del i de rent kommunale Forretninger. For øvrigt fandt han det, i Overensstemmelse med formodet ældre Skik og Brug,¹⁾ »uden Tvivl naturligt«, at ogsaa nogle af Magistratens lønnede Medlemmer »valgtes af Communen ved dens Repræsentanter« — i begge Tilfælde dog paa Regeringens eller Kongens »Approbation«, henholdsvis for 6 og 12 Aar ad Gangen.

Endelig henstillede Bang, at Magistratens lønnede Medlemmer fremtidig blev færre i Tal, men oppebar større Gager, en Tankegang, han analogt overførte paa Stadens Embedsmænd; disse »Betjente« burde ansættes af Kommunalbestyrelsen, enkelte dog med kongelig Stadfæstelse. Som vanligt paaberaabte Andragendet sig de i Prøjsen herskende Forhold.²⁾

Det Bang'ske Hovedræsonnement forekom ganske vist A. S. Ørsted principielt urigtigt, idet han holdt det for rettest, at de to Bykollegier burde sammensættes paa væsensforskelligt Grundlag, Magistraten kun ved kongelig

---

1) Andragendet nævner ikke Reskripterne $\frac{2}{5}$ 1691 og $\frac{27}{12}$ 1748, § 17, ikke heller Forordning $\frac{21}{3}$ 1800, § 17, om Valg af Raadmænd. I en allerede foreliggende Afhandling, som forventelig vil fremkomme i Aar eller næste Aar, har Forfatteren udførligt behandlet ogsaa dette Æmne; jfr. Forordet.

2) St. T. 1835—36, Sp. 1241—44.

Udnævnelse, Borgerraadet udelukkende ved Borgernes frie Valg.

Paa den anden Side maatte han erkende, at Forslaget, i Forhold til, hvad der fandt Sted i andre Lande, var maadeholdent. Og han indrømmede, at det kunde have sine Fordele, at Magistraten talte ogsaa »borgerlige« (d. v. s. ikke juridisk uddannede, af Borgerrepræsentationen blandt Borgerne valgte) Raadmænd i sin Midte, naar blot Regeringselementet beholdt Flertallet. Endelig havde Kongen i Udkastet til en tilsvarende Anordning for Provinsbyerne tilstaaet »de mere betydende Kjøbstæder« hver een à to borgerlige Raadmænd.¹⁾

I sin Betænkning af 5. April 1837 henstillede Ørsted derfor til sine Kolleger i Danske Kancelli, at man — under Hensyn til Magistratens Organisation og Forretningernes Omfang — gav København 3 saadanne ulønnede Raadmænd.²⁾

Overensstemmende hermed foreslog Generalprokurøren et halvt Aar senere i sit »Foreløbigt Udkast til Anordning angaaende Communalbestyrelsen i Kjøbenhavn«, § 3, at sammensætte Magistraten af Overpræsidenten, 3 Borgmestre, 5 kongeligt udnævnte, retskyndige Raadmænd og 3 ulønnede, paa 8 Aar valgte, »borgerlige« Raadmænd.³⁾

Herimod rejste Kancellikollegiet ved sin Votering sidst paa Aaret 1837 ingen Indvendinger;⁴⁾ men allerede forinden havde man paa anden Maade maattet tage Stilling til dette Hovedpunkt. Æren herfor tilkommer Overpræsident A. C. Kierulff (1782—1846), hvem Ørsted underhaanden havde forelagt det foreløbige Udkast.

Af denne betydelige Personlighed har tidligere Skriben-

1) Anordning ²⁴/₁₀ 1837, § 1, C. T. 1837, S. 884.

2) Ørsteds Betænkning ⁵/₄ 1837, »Bilag«.

3) Foreløbigt Udkast, »Bilag«.

4) Votering ²⁶/₁₂—³¹/₁₂ 1837, »Bilag«.

ter optrukket ganske fortegnede Billeder,¹⁾ hvorimod yngre Historikere, støttede til delvis ukendt Kildestof, har ydet ham en sen, men fortjent Opfejning.²⁾

Med stor Arbejdskraft, Energi og Forretningsdygtighed forbandt Kierulff baade Interesse og Sans for Politik, være sig i Stat eller Kommune. Som Politidirektør i København 1820—34 havde han daglig Referat for Frederik VI, der konfererede med ham om ethvert forefaldende Spørgsmaal, og hvis fulde Tillid han snart vandt ved Velunderrettethed, klog Besindighed og maadeholdent-humant Frisind. Ved sin Erklæring af 2. Januar 1831 havde Kierulff øvet en afgørende Indflydelse paa Forfatnings-sagens Fremme, og skønt han, som den uafhængige Natur han var, samme Aar havde givet Afkald paa en lovende Karriere indenfor Kancelliet, da han ikke ønskede at indordne sig under P. C. Stemanns selvraadige Ledelse, havde han dog stadig fuldt og helt Kongens Øre.

Ud fra den samme taktisk kloge Politik, som han havde gjort sig til Talsmand for i Stændersagen — at man ved rimelige Forhaandsindrømmelser i »Tidens Aand« kunde og burde forebygge alle mere vidtgaaende Krav fra Ekstremisternes Side — fremsatte Kierulff 16. November 1837 sit private Forslag til en Omorganisation af Københavns Magistrat.³⁾

Idet Overpræsidenten tog sit Udgangspunkt i Etatsraad

1) Se især Villads Christensen »København 1840—1857« (1912), S. 28, 204—06 og 220, samt Carl Henrik Holten i »Af en gammel Hofmands Mindeblade« (J. Clausen og P. F. Rist: »Memoirer og Breve«, XI, 1909), S. 183 f.

2) Se navnlig Hans Jensen, I, passim, spec. S. 128—31, og Fleming Dahl i D. B. L., XII (1937), S. 441—43. Jfr. ogsaa Frantz Dahl: »Frederik VI og A. S. Ørsted i 1826« (1929), S. XXXI, 138—42.

3) »Bilag«; kfr. Ørsteds »Meddelelse« 19/12 1837, sst., samt D. K. II Dept., Jr. M 1837, Nr. 2891/1837.

J. H. Mundts Befordring til 3. Borgmester,¹⁾ i hvilken Anledning det paahvilede ham at afgive Indstilling om Besættelsen af den ledige Raadmandspost, forudskikkede han nemlig nogle Betragtninger over Magistratens øjeblikkelige — og ønskelige — S sammensætning:

Da Magistraten er dels Øvrighed, dels Bestyrer af Byens økonomiske Forhold, navnlig af Overformynderiet, er ikke blot juridisk Uddannelse og Sagkundskab, men ogsaa »særdeles Indsigt og Færdighed i Regnskabsvæsen og Bogføring« paakrævet — *den* er for Tiden 1. Borgmester Fr. Chr. Schäffer ene om.²⁾

Idet Kierulff en passant understreger det uheldige i, at alle Magistratsmedlemmer har samme Ansvar for det forsvarlige Tilsyn med Kassevæsenet, skønt dette i Praksis varetages af et enkelt Medlem, fremsætter han da det positive Reformforslag, at man ved en Genopvækkelse af Reskripterne af 2. Maj 1691 og 27. December 1748, § 17, samt Forordning af 21. Marts 1800, § 17, paany skal udnævne nogle borgerlige Raadmænd.

Disse, som ikke burde vælges udelukkende blandt de 32 Mænd, skønt Repræsentanterne selvfølgelig altid — paa Grund af deres store Indsigt i Sagerne — maatte være særlig kvalificerede, skulde specielt sysselsætte sig med Regnskabsvæsenet, maaske som en »Kassekomité«, der associeredes de Medlemmer af Magistraten, under hvem Regnskabsvæsenet sorterede. Derimod skulde de ju-

¹⁾ Legatstifteren, Konferensraad Just Henrik Mundt (1782—1859) var 1816—37 Raadmand, 1837—57 Borgmester i København (H. M. 1. Rk., VIII, S. 38).

²⁾ Kierulffs Fremhævelse af Schäffers Forretningsdygtighed er af Interesse ogsaa af den Grund, at den meget skrivende Borgmester med de hyppige Særstandpunkter baade i Samtid og Eftertid har vundet Ry som en negativt indstillet, nærmest uforbederlig Kverulant. Sandsynligvis vil ogsaa en Revision af denne summariske Bedømmelse, f. Eks. i Dansk Biografisk Leksikon, være ønskelig.

Andreas Christian Kierulff.

ridiske Forretninger, bl. a. »Lavspatronaterne« — Tilsynet med Lavene ifølge Forordningen af 23. December 1681¹⁾ — som hidtil varetages af de retskyndige Raadmænd.

Ud fra disse Betragtninger indstillede Overpræsidenten da, at der for 8 Aar ad Gangen burde udnævnes to borgerlige Raadmænd, enten 1) ved Valg af de 32 Mænd eller bedre 2) ved Regeringens Valg blandt seks (d. v. s. 2×3) af de 32 Mænd foreslaaede, inden- eller udenfor disses egen Midte, hvorved en Spænding mellem de to Bykollieger vilde undgaas. Mellem disse to borgerlige Raadmænd vilde det være naturligt at dele den »besparede« Raadmandsgage. En saadan Ordning burde følgelig iværksættes nu, men kunde i givet Fald revideres ved Udarbejdelsen af den nye Kommunallov for København.

28. November kom Sagen til foreløbig Behandling i Kancellikollegiet, hvorefter den blev sendt de Deputerede til nærmere Overvejelse og skriftlig Udtalelse.

Indenfor Kancelliet sluttede et Flertal — Ørsted, Lange, Hansen og Lassen²⁾ — sig til deres gamle Kollegas Forslag, hvorimod Stemann og hans nærmeste Medarbejder, Hans Georg Bentzen (1789—1856),³⁾ i Forslaget frygtede et Præcedens, som kunde binde Kongens Hænder, og følgelig gik imod.⁴⁾

Interessant er ikke mindst, at det igen var et Medlem af Kancelliets højre Fløj, Bentzen, der hævdede, at en Ændring som den af Overpræsidenten indstillede ikke burde gennemføres, uden at man først havde spurgt Magistraten og de 32 Mænd,⁵⁾ en Tankegang, som Kollegiets liberale Flertal lod ganske uænset.

1) Denne er mærkeligt nok ikke optaget i nogen af de eksisterende Samlinger af Bestemmelser vedrørende Københavns Kommune.

2) Vota $\frac{8}{12}$, $\frac{9}{12}$, $\frac{13}{12}$ og $\frac{15}{12}$ 1837, »Bilag«.

3) Jfr. Flemming Dahl i D. B. L. II (1933), S. 382.

4) Stemanns Votum $\frac{23}{12}$ 1837, »Bilag«.

5) Bentzens Votum $\frac{6}{12}$ 1837, sst.

Ikke heller er det uden Pikanteri, at »Fædrelandet« 24. Marts 1838 med største Skarphed hudflettede baade Overpræsidenten og Kancelliet for deres Forsøg paa at sabotere den kommende Kommunalanordning.¹⁾ I en sjælden Grad var de David'ske Styrker her fejl opmarcherede.

Under 14. Februar 1838 indgik Danske Kancelli, der 2. Januar havde færdigbehandlet Sagen, da til Kongen med en tvedelt Forestilling. Ti Dage efter faldt den kongelige Resolution — til Fordel for Overpræsidentens Forslag, som gik igennem fra A til Z.²⁾ Kierulff havde øjensynlig i eet og alt opretholdt sin høje Plads i Frederik VI's Gunst.

Af Varighed blev hans Sejr dog ikke. Da han henstillede til de 32 Mænd at udpege de to borgerlige Raadmænd, Kongen havde indrømmet dem, mødte han en uventet Modstand, idet Forsamlingens Flertal — maaske i Samraad med Forfatteren af »Fædrelandet«s politiske Ledere — i Overpræsidentens Tilbud frygtede en mulig Præjudikation af den kommende Nyordning ved den bebudede Kommunallov. Repræsenterne afslog da med 16 Stemmer mod 13 at forhandle direkte med Kierulff og oversendte Akterne til Magistraten. Dermed var Sagen løbet ud i Sandet, og Kongen nødtes saa omsider til paa normal Maade at beskikke en juridisk uddannet Raadmand.³⁾

¹⁾ »Resolutionen af 24. Februar 1838«, »Fædrelandet« 24/3 1838, Sp. 649—56.

²⁾ Kgl. Resolution 24/2 1838, »Bilag«, kommuniceret Mag. 6/4 s. A. Originalen i D. K. II Dept.s Res.-Prot. 1838, Nr. 46. Jfr. i øvrigt C. T. 1838, S. 209—11.

³⁾ I de 32 Mænds Forhandlingsprotokol hedder det: 21/3 1838: »16 Stemmer vilde have Forestilling om Valgets Udsættelse, indtil Kommunalloven udkommer; 13 Stemmer vare for, at Valg nu skulde skee«. — 28/3 1838: »Ved Votering blev med 18 Stemmer imod 8 af-

Med dette Mellemspil in mente forstaar man lettere de 32 Mænds noget usikre Stillingtagen til selve Hovedspørgsmaalet: den fremtidige Sammensætning af Magistraten.

Efter Byraadets endelige Forslag burde Magistraten tælle i alt 6 Raadmænd, alle lønnede, hvoraf 3 lovkyndige, 3 borgerlige, de sidste valgte af Borgerrepræsentationen.¹⁾ Et videregaaende Forslag om, at Raadet desuden skulde have Indstillingsret til de tre juridiske Poster, saaledes at Kongen for hver Plads skulde udnævne een blandt 3 foreslaaede Kandidater, faldt i de 32 Mænds Forsamling med 14 Stemmer mod 11, muligvis fordi man ikke vilde slaa større Brød op, end man mente at kunne bage.²⁾ Ligeledes forkastede Byraadet med 15 Stemmer mod 11 en Proposition om yderligere Ansættelse af 4 ulønnede Raadmænd som værende mindre nødvendig, naar i øvrigt de 32 Mænds Forslag om Beskikkelsen af 6 lønnede Raadmænd blev ført ud i Livet.³⁾

Saa langt kunde den høje Magistrat dog ikke gaa. Sikker paa at have kaaret sig et trygt Stade, tog man Stilling paa den kongelige Resolution af 24. Februar 1838. Ved den deri indeholdte Organisation af Magistraten burde det have sit Forblivende, blot med den Ændring, at Kollegiet desuden, i Overensstemmelse med Købstad-anordningen af 24. Oktober 1837, § 1, burde udvides med 2 ulønnede borgerlige Raadmænd, hvis Valg kunde over-

---

gjort, i en Erklæring til Magistraten at fremføre Grundene, hvorfor Valg til Forslag ønskes udsat, til Communalloven udkommer«. 32 Mænds Prot. X, 1821—40, Fol. 232—33; H. G. Bentzens Votum 18/8 1838; Rubin II, S. 587, N. 1.

1) I »Fædrelandet« 5/5 1838, Sp. 748, Noten, ønskes det tydeliggjort, om Jurister er udelukkede fra at blive »borgerlige« Raadmænd; noget saadant kan Redaktionen ikke tænke sig.

2) Dette hævdedes i hvert Fald i Roskilde Stænder af Ordføreren, Algreen-Ussing (St. T. 1838 II, Sp. 2653).

3) 32 Mænds Betænkning 14/3 1838, »Bilag«.

lades Borgerrepræsentationen, dog paa kongelig Konfirmation. Derimod burde de 2 lønnede borgerlige Raadmænd formentlig beskikkes af Kongen paa Livstid. At indskrænke de retsærde Raadmænds Antal til 3 maatte Magistraten fraraade paa Grund af det omfattende juridiske Tilsyn med Lavene ifølge Forordningen af 23. December 1681.

Eventuelt vilde man dog, i Tilfælde af Embedsledighed, ved en Simplifikation af de lovkyndige Raadmænds Arbejde kunne indskrænke disses Antal til 3 og lægge den derved sparede Gage til de to borgerlige Raadmænds Løn.¹⁾

Med Afgivelsen af disse Erklæringer havde Kancelliet atter Udspillet. I sjælden Grad havde de delt Vandene. Som yngste (5.) Deputeret var H. G. Bentzen som sædvanlig Førstevoterende. Principalt ønskede han Udkastets Bestemmelser opretholdt, subsidiært, at Kollegiet forestillede til Kongen, at denne ved indtrædende Vakance satte Resolution af 24. Februar s. A. i Kraft. Som venteligt gik Stemmann ind for Bentzens Hovedforslag, medens Ørsted traadte i Skranken for det subsidiære. Endnu mere liberal forsvarede Lange de 32 Mænds Forslag, medens Deputeret Michael Hansen med vanlig Forsigtighed ønskede indstillet til Kongens Afgørelse, om Bentzens eller Langes Forslag skulde optages i Anordningen.²⁾

Selvfølgelig maatte Kancelliets Forestilling bære Præg af en saa dybt gaaende Uenighed. Et Flertal indenfor Kollegiet havde dog — i Tilslutning til Bentzens subsidiære Forslag — knæsat Magistratens Tanker om en Korporation af 4 juridiske + 2 lønnede og 2 ulønnede borgerlige Raadmænd; de lønnede borgerlige Raadmænds Funk-

¹⁾ Mag.s Betænkning 25/7 1838, sst.

²⁾ D. K.s Voteringer: Bentzen 18/8, Lange 29/8, Hansen 11/9, Stemmann 8/9 (?), Ørsted 13/9 1838, »Bilag«.

tionstid burde være 8 Aar som i »de andre Kjøbstæder«. ¹⁾

De 32 Mænds Forslag om, at alle de borgerlige Raadmænd burde lønnes, fandt Tilslutning hos »nogle« — ikke navngivne — Deputerede, formentlig Lange og Hansen. Man henstillede derfor, at de retskyndige Raadmænds Antal indskrænkedes til 3, saaledes at de to yngste Raadmænds Gager blev delt mellem 3 — eller maaske 4 — borgerlige Raadmænd.

Med Hensyn til Magistratens Bemærkning om, at juridisk Uddannelse var nødvendig for Raadmændene, maatte hele Kancelliet hævde, at større juridiske Kundskaber var uforholdne. I denne Forbindelse erindrede man om den, ganske vist »hvilende«, Forordning af 21. Marts 1800, hvis § 17 gav Haandværkere, Fabrikører og »Kunstnere« Løfte om Ansættelse som Medlemmer ogsaa af Magistraten. ²⁾

Imidlertid lod A. S. Ørsteds enestaaende Samvittighedsfuldhed hverken ham selv eller Kollegerne have Ro. I sin Skrivelse af 27. Oktober s. A. paapegede han, at ifølge § 35 i Udkastet til den slesvig-holstenske Stådteordning skulde *samtlig*e Magistratspersoner, bortset fra den styrende Borgmester, udnævnes af Borgerrepræsentanterne, et Motiv mere til at indrømme, hvad de 32 Mænd havde begæret med Hensyn til Besættelsen af *nogle* af Raadmandsposterne.

Utvivlsomt vilde Stænderne med Styrke paaberaabe sig denne iøjnefaldende Forskel, dersom Kongen forbeholdt sig i København at udnævne alle Magistratsmedlemmer

¹⁾ Sml. Anordning 24/10 1837, § 1, C. T. 1837, S. 884. For øvrigt er Udtalelsen ikke helt træffende, idet der i Provinsbyerne kun er Tale om ulønnede borgerlige Raadmænd (jfr. ovf. S. 31).

²⁾ Konceptforestillingen i »Bilag«, den originale Forestilling i D. K.s II Dept.s Res.-Prot. 1838, Nr. 112. — Ordet »Kunstner« (kunstfærdig Haandværker, Kunsthaandværker) er af tidligere Historikere fejlagtigt opfattet som bildende Kunstner.

med Undtagelse af de ulønnede Raadmænd, hvorimod man næppe vilde kræve mere, end hvad Stadens 32 Mænd havde foreslaaet, saafremt dette blev tilstaaet Borgerrepræsentanterne.¹⁾

Denne paa eengang frisindede og taktisk kloge Udtalelse kom dog ikke til at øve nogen særlig Indflydelse paa Frederik VI's Afgørelse. I alt væsentligt fulgte Kongen Kancellipræsidentens Indstilling:

Ved Resolution af 7. November 1838 fastsattes Antallet af Raadmænd i første Omgang til 8, nemlig 5 kongelig udnævnte juridiske og 3 borgerlige Raadmænd; men det tilføjedes, at ved først indtrædende Vakance blandt de lovkyndige Raadmænd skulde »den besparede Gage« — efter nærmere Overvejelse — anvendes til Lønning af de borgerlige Raadmænd.²⁾

Endnu var der dog langt til Vejs Ende; thi med en saa ynkelig Kompromisløsning lod Østifternes Stænder sig ikke afspise, skønt den kongelige Kommissarius bl. a. fremhævede, at de paagældende borgerlige Raadmænd ikke skulde opgive »deres sædvanlige borgerlige Bedrift, hvori de maae søge deres egentlige Subsistents, medens hiint Vederlag kun skal indeholde nogen Godtgjørelse for den Tid, som de for den dem betroede Tjenestes Skyld maae tage fra deres egentlige Levevei«. ³⁾

Det skulde da ogsaa snart vise sig, at Ørsted med kyn- dig Haand havde følt Stænderforsamlingen paa Puls- en. Allerede i Udvalgsbetænkningen blæste Algreen-Ussing til Kamp, og i Salen rettede han drøje Hug mod Ørsted, der — sine egne Meninger til Trods — med vanlig Loyalitet greb til Forsvar for Udkastets Bestemmelser.

Hvis Københavns Borgere skal interessere sig levende

1) Ørsteds Brev, dat. Roskilde 27/10 1838, »Bilag«.

2) Kgl. Resolution 7/11 1838, D. K. II Dept.s Res.-Prot. 1838, Nr. 112.

3) St. T. 1838 I, Sp. 817.

for Kommunens Vel, hed det i Betænkningen,¹⁾ maa de have saa frie Hænder i Stadens Styrelse, »som iøvrigt kan bestaae med det Heles Tarv«, først og fremmest Retten til at udnævne Byens Magistrat. Principielt maatte Udvalget — eller, for at tale med Tidens Tunge: Komiteen — erindre om Forholdene i Prøjsen, hvor Borgerrepræsentanterne valgte den hele Magistrat undtagen Overpræsidenten. I Praksis havde man dog indskrænket sig til at henstille, at samtlige Raadmandsposter, hvoraf der burde være 6, 3 juridiske og 3 borgerlige, men alle lønnede, skulde besættes ved Valg, foretaget af Borgerrepræsentationen blandt Borgerne med absolut Flertal og gældende for 12 Aar ad Gangen. Naar Overgangstiden var til Ende, skulde hver ledig Plads besættes efter, i hvilken Gruppe der var indtraadt Vakance; de 3 første Poster skulde tilfalde Ikke-Jurister.

For imidlertid at aabne de 3 borgerlige Raadmænd en Avancementschance, foreslog Komiteen endvidere, at eet af de 3 kongevalgte, livsvarige Borgmesterembeder skulde kunne beklædes af en Mand uden juridisk Embedseksamen.

I Overensstemmelse hermed indstillede man da, at Udkastets § 3 udgik og erstattedes af en ny Paragraf af nævnte Indhold, et Forslag, som baade af P. G. Bang, der oprindelig havde rejst Sagen, og af Ordføreren, Algreen-Ussing, betegnedes som uendelig beskedent.²⁾

Heri kunde Ørsted ikke være enig. Idet han hævdede det principielt nødvendige i, at de to sideordnede Bykollegier var forskellige og ikke begge beherskedes af Borgerne, understregede han, at det var almindelig anerkendt, at Kommunalbestyrelsen af Hensyn til »det større Sam-

1) St. T. 1838 II, Sp. 2640—42; sml. Betænkning til Kongen, sst., Sp. 2718—25.

2) Sst., Sp. 2644 f.

fund« og »den tilkommende Slægt« »ikke kan være uden Regjeringens Medvirkning«. ¹⁾

Naar Komiteen stadig paaberaabte sig den reviderede prøjsiske Stådteordning af 17. Marts 1831 som Mønster, nødtes han til at paapege, hvor energisk netop denne Lov havde vidst at værne om de almindelige Statsinteresser. *Dels* ved en Bestemmelse (§ 108 Litr. b) om, at Magistratens Formand var beføjet til paa eget Ansvar at suspendere de Magistratsbeslutninger, han maatte anse for lovstridige eller almenskadelige, idet han dog samtidig skulde afgive Indberetning herom til Regeringen. ²⁾ *Dels* ved en Paragraf (§ 83), der forbeholdt Centralstyret at opløse en Forsamling af Borgerrepræsentanter, »som maatte vedvarende forsømme sine Pligter og forfalde i Uorden og Tvedragt«. ³⁾

¹⁾ Sp. 2643; sml. nedf. S. 94.

²⁾ Revidi[e]rte Stådteordning, § 108: »*Der Vorsitzende im Mag[istrat] hat*

- a) die Aufsicht und Leitung des ganzen Geschäftsganges bei der städtischen Verwaltung.
 b) Er ist befugt, Beschlüsse des Mag[istrats], welche er für gesetzwidrig oder gemeinschädlich hält, auf seine Verantwortung zu suspendi[e]ren, jedoch verpflichtet, alsdann sogleich an die Reg[ierung] darüber zu berichten.
 c) Ihm insonderheit liegt es ob, darauf zu sehen, dass der Mag[istrat] seinen Verpflichtungen als Staatsbehörde gebührend nachkomme. . . « (L. v. Rønne: »Die Preussischen Stådteordnungen vom 19. November 1808 und vom 17. März 1831 . . . .«, Breslau 1840, S. 312).

³⁾ Revidi[e]rte Stådteordning, § 83: »*Auflösung*. Sollte eine Stadtverordneten-Versammlung fortwährend ihre Pflichten vernachlässigen und in Unordnung und Partheiung verfallen, so werden Wir sie nach genauer Untersuchung auflösen, die Bildung einer neuen Versammlung nach Befinden wieder anordnen, und die Schuldigen auf gewisse Zeit oder auf immer für unfähig zu einer neuen Wahl erklären. Ausserdem bleibt in dazu geeigneten Fällen die gerichtliche Rüge vorbehalten« (Rønne, S. 297).

Ved sin Redegørelse for disse Bestemmelser,¹⁾ der efter Ørsteds Formening betegnede en nok saa stor Indskrænkning i det kommunale Selvstyre som Regeringsforslaget, har han sikkert troet at slaa en forsvarlig Bom for Betænkningens Krav om Borgervalg af samtlige Raadmænd.²⁾ Hans Taktik var heller ikke ueffen; men han oversaae, at han havde stukket Hovedet i en Slynge, saafremt Stænderne trods alt erklærede sig rede til at sluge endog disse velvoksne Kameler for at faa deres Hovedønskemaal bragt frelst i Land. Og netop dette blev Tilfældet!

I et Lynglimt saae Algreen-Ussing Situationens Muligheder. Som en Høg slog han ned paa sit Bytte, erklærede sig villig til at akceptere de Ørsted'ske Forudsætninger, som han frakendte praktisk Betydning, og underbyggede ved at fremdrage de analoge Bestemmelser i det slesvig-holstenske Udkast³⁾ yderligere sin principielle Fordring om Borgerrepræsentationens Ret til at vælge Raadmændene.⁴⁾

Forgæves erindrede Kommissarius om, at Magistratspersonerne i Slesvig og Holsten ikke heller i Øjeblikket valgtes af Kongen.⁵⁾ Som dreven Taktiker vendte Ussing straks denne Udtalelse mod Ørsted, der netop ved *den* selv havde ydet det bedste Bevis for, at man ikke behøvede at nære mindste Betænkelighed ved at indrømme Københavns Repræsentanter at vælge i hvert Fald en Del af Magistratens Medlemmer.⁶⁾

Imellem Sagens foreløbige og endelige Behandling ind-

1) St. T. 1838 II, Sp. 2643—44.

2) Sp. 2650; sml. 2644.

3) »Städte-Ordnung« for Slesvig og Holsten § 81, Pkt. 2, og § 87, Holstenske St. T. 1838—39, Sp. 286 og 289.

4) St. T. 1838 II, Sp. 2647—49.

5) Sp. 2650. Sml. Munch II, S. 108—10.

6) St. T. 1838 II, Sp. 2650—51.

stillede Udvalget i Overensstemmelse med Referentens (Ordførerens) Tankegang, at man gav den foreslaaede nye § 3 og § 34 hver et Tillæg. Disse gik ud paa, *dels* at Overpræsidenten skulde have Ret til at sætte Magistratens Beslutning ud af Kraft, naar han fandt samme stridende mod en bestemt Lov eller almenskadelig, *dels* at Regeringen kunde opløse Borgerrepræsentationen, hvis denne vedvarende tilsidesatte sine Pligter.

Ved at tiltræde Ørsteds Krav om Sikringen af de fornødne Magtmidler for Staten overfor en vrangvillig Kommune, ved at nagle ham til hans gentagne Henviisning til de tilsvarende prøjsiske Nødhjælpsbestemmelser og ved at erindre om Stænderanordningen af 28. Maj 1831, § 6, der indrømmede Stænderne Medvirkning i Kommunalanliggender,¹⁾ søgte Algreen-Ussing yderligere at afskære Kommissarius ethvert Tilbagetog.²⁾

Som en sidste Udvej tyede denne til de 32 Mænds Betænkning af 14. Marts 1838; men Ussing fejede enhver Indvending til Side i et usædvanlig skarpt og nærgaaende Indlæg, som ikke forfejlede sin Virkning paa Forsamlingen.³⁾ Med 59 Stemmer mod 1 blev det betydningsfulde Tillæg vedtaget, eenstemmigt med 60 Stemmer den oprindelige Indstilling.⁴⁾ I Februar 1839 laa den paa Kancelliets Bord.

Under denne afsluttende Behandling voterede A. S. Ørsted, Forfatteren af det oprindelige Udkast og Regeringsforslagets Talsmand i Roskilde, først.

Idet han fastholdt, at Centralstyret ikke burde miste sin overvejende Indflydelse i Magistraten, men afviste de prøjsiske Sikringsbestemmelser som betænelige og odiøse, indstillede han, at Kongen og Borgerrepræsentation

1) Jfr. ovf. S. 19.

2) St. T. 1838 II, Sp. 2652.

3) Sp. 2653—54.

4) Sp. 2655—56; sml. 2770.

tionen hver skulde vælge 3 Raadmænd. De borgerlige Raadmænd, som ikke behøvede at være Jurister, skulde beskikkes for 12 Aar ad Gangen og alle oppebære Løn.¹⁾

Til Ørsted sluttede sig baade Hansen og — hvad der betød ulige mere — selvste Stemann, medens Bentzen og Lange, som i alt væsentligt var enige med Ørsted, subsidiært stillede nogle mindre betydende Ændringsforslag.²⁾ I Danske Kancellis Forestilling af 31. Maj 1839 gik Ørsteds Forslag da igen, ligesom tidligere begrundet med, at Hensynet til saavel Statshelhedens som Efterslægtens Tarv udkrævede, at Regeringen bevarede sin overvejende Indflydelse paa Magistraten — den »temporære« Repræsentation for en enkelt Kommune, som Tankegangen, om end ikke Ordvalget, var.

At Frederik VI vilde have tiltraadt Kollegiets eenstemmige Indstilling, kan næppe betvivles; men Tronskiftet 3. December 1839 skabte en anden Situation.

Om enkelte af Statsraadets Medlemmer i Mødet 21. s. M. skulde være traadt i Skranken for en Ændring i Kancelliets Forestilling, er ikke bekendt. Imidlertid taler alt for, at det er den nye Konge selv, der personlig har taget Stilling til dette Hovedspørgsmaal og ved sin Viljestilkendegivelse i Statsraadet og sin Resolution af 27. December 1839 har sat Tingene paa Plads.

Et Indicium for Rigtigheden af denne Opfattelse, som under de nuværende Krigsforhold hverken kan bevises eller afkræftes endeligt,³⁾ er ubestridelig Intimationen til selve Anordningen af 1. Januar 1840, der udtrykkelig fremhæver det epokegørende nye, som Christian VIII ved sin »Nytaarsgave« til København skænkede sin Hoved- og Residensstad. »Navnligen have Vi«, hedder det beteg-

1) Ørsteds Votum ²⁶/₂ 1839.

2) D. K.s Voteringer: Bentzen ⁷/₃, Lange ¹⁷/₃, Hansen ²⁷/₃, Stemann ³⁰/₃ 1839, »Bilag«.

3) Jfr. ovf. S. 69, N. 2.

nende nok, »givet den Ret, som Udkastet har tillagt Børgerkabet til igiennem dets selvvalgte Repræsentanter at udnævne nogle af Magistratens Medlemmer, den Udvidelse, hvorpaa Stænderne have andraget«. ¹⁾

At Hans Majestæt samtidig havde »fundet det passende, dermed at forene de Bestemmelser, som Stænderne i denne Forudsætning have bragt i Forslag«, ²⁾ med andre Ord Regeringens Opløsningsret og Overpræsidentens Veto (Anordningens §§ 27 og 29), var kun naturligt.

I § 29 havde man med Grund ændret Udtrykket »stridende mod en bestemt Lov« til »lovstridig«, idet Bestemmelsen efter Regeringens Opfattelse selvsagt maatte kunne anvendes, saavel naar den paagældende Beslutning var i Strid med Lovgivningens klare Mening, som naar den stred mod en speciel Anordnings Bogstav. ³⁾

Paa dette afgørende Punkt havde Østifternes Stænder da vundet en fuldstændig Sejr, som mere end opfyldte de 32 Mænds dristigste Forhaabninger.

III. Valgene til Borgerrepræsentationen.

En lignende Medbør fulgte den gamle Borgerrepræsentations Ønsker paa et andet vigtigt Felt, Spørgsmaalet om Valgene til den kommende Forsamling, d. v. s. Stænderkomiteens Afsnit III, der omfattede Regeringsudkastets §§ 4—30, den endelige Anordnings §§ 7—24. Ogsaa dette fortjener en noget udførligere Fremstilling, end der kan blive første og fjerde Afsnit til Del.

I det Bang'ske Andragende af 9. Oktober 1835, som den første Stænderforsamling paa Firemaanedersdagen allerunderdanigst indgav til Frederik VI, omhandlede Litr. A: Omfanget af Forpligtelsen og Rettigheden til at anses som

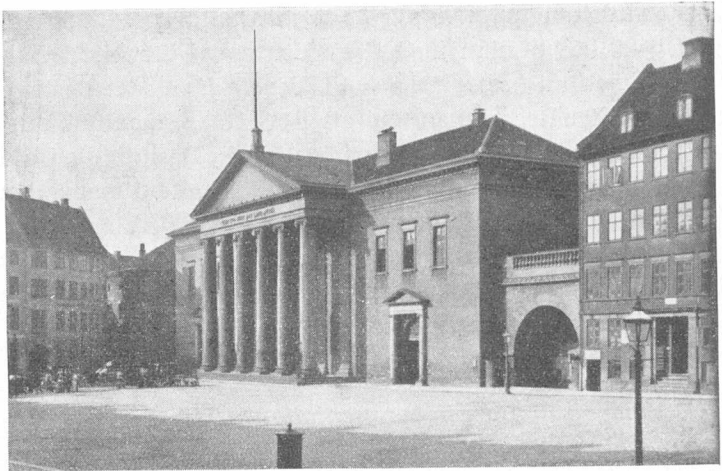
¹⁾ Anordning 1/1 1840, S. 4.

²⁾ C. T. 1840, S. 31.

³⁾ Sst., S. 56—57. Jfr. i øvrigt nedf. S. 150.

Borger i Kommunen, Litr. B: Spørgsmaalet om Borgernes Repræsentation.¹⁾

Som Fortid og Samtid ansaae Bang det for en Selvfølge, at Erhvervelsen af Borgerskab maatte være den egentlige Forudsætning for Udøvelsen af fulde Borgerrettigheder, altsaa ogsaa for enhver Medvirkning i Kommunalvæsenet; men desuden fremhævede han, at ikke blot Indehavere af

Det gamle Raadhus.

en borgerlig Næring af passende Betydning burde nyde ubeskaaren Borgerret i København. Ogsaa Besiddere af Grundejendom af en viss Værdi burde være pligtige til at være »Borgere« og derved opnaa Valgret og Valgbarhed, medens andre Mænd af uplettet Rygte, naar de havde fast Bopæl i Kommunen og en viss Formue eller aarlig Indtægt, burde være berettigede til, som i Prøjsen, at vinde Borgerskab og de dermed forbundne Privilegier.²⁾

1) St. T. 1835—36, Sp. 1239—40 og 1240—41.

2) Sp. 1239.

I denne Tankegang, at det vilde være til Kommunens Fordel at indlemme en formentlig »større Intelligents« — vel navnlig Embedsmænd og andre Akademikere — i Vælgerkorpset, mødtes Forslagsstilleren saaledes med den Ørsted'ske Fløj indenfor Danske Kancelli, som under Forarbejderne til Stænderanordningen af 28. Maj 1831 længst muligt, men uden at kunne vinde Kongen herfor, havde gjort lignende Synspunkter gældende.¹⁾

Hvad angik selve Valgordningen, hævdede Bang, med skyldig Reverens for de 32 Mænd, blandt hvilke der altid havde været og var »mange redelige, dygtige og uafhængige Borgere« — af 24 Stænderrepræsentanter og -suppleanter saaledes ikke mindre end 14 nuværende eller tidligere Raadsmedlemmer —, at Valgmaaden ubestridelig var »mislig« og lidet tilfredsstillende. Den mere paa Praxis end i Lovgivningen grundede Selvsupplering maatte afløses af et frit Valg, være sig af Borgerne direkte eller indirekte gennem Valgmænd.

I og for sig var umiddelbare Valg de ønskeligste, da de i højere Grad paakaldte Borgernes Interesse for Kommunen; men i en By af Københavns Størrelse vilde de være langt besværligere end middelbare Valg ved et 300 Mands Kollegium af Valgmænd, »en Autoritet, som [endvidere] kunde tages med paa Raad ved Afgjørelsen af ekstraordinære særdeles vigtige Spørgsmaal«. ²⁾

For en ikke ringe Del maatte dette Andragendes moderate Frisind være Vand paa A. S. Ørsteds Mølle. I sin Betænkning af 5. April 1837 betonedede han da ogsaa, at han deri genfandt sine egne Synsmaader fra Debatten om Købstadkommunalloven.

I Tidens Aand knyttede han nu de foreslaede kommunalpolitiske Rettigheder til Erhvervelsen af Borgerskab;

1) Hans Jensen I, S. 154—61.

2) St. T. 1835—36, Sp. 1240—41.

Løsningen af dette skulde være tvungen for Næringsdrivende, frivillig for Grundejere.

Den Skattecensus for Næringsbrugere, Ørsted, i Overensstemmelse med Bangs Tankegang, foreslog, nemlig Betaling af 2 Portioner Næringssskat, var særdeles maadeholden, endnu mere moderat end den af ham samtidig indstillede Formuecensus for Besiddere af fast Ejendom. Thi den ønskede han sat ved en Assuranceværdi af 4000 Rbdr. eller maaske snarere ved 2500 Rbdr. for grundtakstpligtige og 4000 Rbdr. for grundtakstfrie (d. v. s. navnlig udenbys) Ejendomme. Næringsbrugere, der tillige var Grundejere, burde — som i Stænderforordningen af 15. Maj 1834, §§ 13—14 og 18 — kunne sammenlægge Næringstakst og Ejendomsværdi til Opnaelse af Valgret og Valgbarhed.

Den kommende Borgerrepræsentation burde tælle 36 Medlemmer og, som i Købstæderne, vælges for 6 Aar ad Gangen med et aarligt Nyvalg af 6 Medlemmer. Principielt maatte Ørsted foretrække indirekte Valg, i hvilke han saae en Borgen for Udvælgelsen af de højest kvalificerede Repræsentanter; men da Stænderforordningen havde indført direkte Valg, hvad ogsaa »Tidsaanden« krævede, tog han dog til Orde for Anvendelsen af denne Valgmaade. Valgene burde ske ved Stemmesedler.¹⁾

Ud fra dette Grundsyn affattede Generalprokurøren de tilsvarende Paragraffer i det foreløbige Udkast fra Efteraaret 1837.

Ifølge § 4 skulde Borgerrepræsentationen, hvis Medlemstal forøgedes til 36, af hvilke der hvert Aar skulde afgaa 6, frit og umiddelbart vælges af alle dertil kvalificerede Borgere. Census for Grundbesiddere var sat til henholdsvis 2500 og 4000 Rbdr. Assuranceværdi, for Næringsbrugere til 2 Portioner Næringssskat.

¹⁾ Ørsteds Betænkning $\frac{5}{4}$ 1837, »Bilag«.

De personlige Egenskaber som Betingelse for Erhvervelsen af Borgerskab — og dermed Valgret — blev i alt væsentligt de samme som hidtil. Bortfald af Valgretten fulgte naturligt med Borgerskabets Ophør, ved Domfældelse for en i den offentlige Mening vanærende Handling, Umyndiggørelse (paa Grund af Værgemaal, Opbud, Fallit etc.), Tiltale for en Forbrydelse, som kunde medføre Tab af Valgret, samt ved midlertidig Frasigelse af Borgerskabet.

De angivne Betingelser for Valgret bragte Ørsted ogsaa i Forslag for Valgbarhed og det baade til Borgerrepræsentationen og til Raadmandsembederne. Dog skulde eventuelle Slægts-eller Svogerskabsforbindelser med Medlemmer af Repræsentationen eller Magistraten udelukke, at den paagældende kunde vælges til Borgerrepræsentant eller Raadmand.

Angaaende Valgene bestemte Udkastet bl. a., at der med Hensyn til Valgret, men ikke med Hensyn til Valgbarhed, skulde indføres Distriktsvalg (§ 12), at mindst $\frac{1}{3}$ af samtlige afgivne Stemmer var nødvendige for Opnaaelsen af Valg (§ 17), og at der, i Tilfælde af, at den valgte ikke ønskede at modtage Valget, skulde iværksættes Suppleringsvalg (§ 18).¹⁾

Dermed havde Ørsted haft til Hensigt at indanke sit Forslag til Kollegernes Bedømmelse; men hans Forhandlinger med A. C. Kierulff bragte ham til at tage visse Problemer, bl. a. Valgordningen, op til ny Overvejelse. Resultaterne af denne meddelte han 19. December 1837 Kancelliets Deputerede.

Overpræsidenten havde nemlig fremsat den Hovederindring mod Udkastet, at det vilde være mere stemmende med Udtrykkene i Privilegierne af 24. Juni 1661, § 2,²⁾ om samtlige Borgere tog Del i Valget af Byens Re-

¹⁾ Foreløbigt Udkast, Efteraaret 1837, »Bilag«.

²⁾ K. D. I (1872), S. 771.

præsenterer, medens der paa den anden Side udkrævedes en viss Census til Valgbarhed. Under dette System vilde middelbare Valg ved Valgmænd blive en Nødvendighed, hvad han for øvrigt ogsaa af andre Grunde fandt mest formaalstjenligt.

Med dette Forslag havde Kierulff løst Ørsteds bundne Tanke. For hin Udvidelse af Valgretten og Indskrænkning af Valgbarheden fandt ogsaa *han* adskillig Hjemmel i Privilegierne, der ligefrem nævner »Borgerskabet« som valgberettiget, men derimod fastslaar, at de 32 Mænd selv skal være »af de bedste og fornemste Borgere«. Dog maatte Begrebet »Borgerskabet« forstaas som moralsk Person, og ligesom der vilde kunne foreskrives særlige moralske Egenskaber hos de valgberettigede, saaledes kunde man fordrø en viss, bl. a. økonomisk, Uafhængighed som Betingelse for Valgret.

Hertil kom efter Ørsteds Mening, at Privilegierne kun hjemlede Borgerskabet Valgret i Forbindelse med Magistraten, og at denne begrænsede Valgfrihed havde været forsvundet i over et Aarhundrede. Men skønt Privilegieløftet saaledes ikke kunde være bindende med Hensyn til den almindelige Valgret, som han i øvrigt nærede stor Betænkelighed ved, talte Analogien fra Købstadforordningen af 24. Oktober 1837 dog for ogsaa at indføre den i Hovedstaden.

Af denne og andre Grunde maatte Ørsted foretrække indirekte Valg. Han opgav da Udkastets direkte Valg i 6 »Arrondissements«, som — paa forskellige Dage — hver skulde vælge en Kvotadel af det til enhver Tid ledige Antal Repræsenterer.

Under det middelbare Valgsystem, som ogsaa var tilraadet i det Bang'ske Andragende af 9. Oktober 1835, vilde det ikke volde Vanskeligheder at tillægge alle Borgere Valgret. Ørsted foreslog derfor at oprette 12 Distrikter à 8—10 Valgmænd, idet han fandt Tallet 300 alt for

stort. Dette Valgmandskollegium paa 96—120 Medlemmer vilde kunne danne et permanent større Borgerraad, som bl. a. kunde vælge Stadens Revisorer.

Den her skitserede Ordning burde forelægges Magistraten og de 32 Mænd til Betænkning som eventuel Erstatning for de tilsvarende Bestemmelser i det foreliggende Udkast.

Dersom Valgbarhed — som forudsat i Privilegiernes § 2 — skulde indskrænkes til de mere betydende Borgere, vilde Ørsted, i Overensstemmelse med Forordningen af 15. Maj 1834, foreslaa en Census paa 8000 Rbdr. for Grundejere, som løste Borgerskab, for Næringsbrugere en Census paa 10 Portioner Næringsskat. Ved Sammenlægning skulde 800 Rbdr. Ejendomsværdi modsvare een Portion Næringsskat.

Den anførte høje Valgbarhedscensus fandt han nødvendig, hvis alle Borgere skulde have Valgret. Men Ørsted foretrak i øvrigt — som senere Andræ — at søge Garantier hos de valgberettigede fremfor hos de valgbare.¹⁾

Stort set var Kancellideputeret H. G. Bentzen enig med sin Kollega Generalprokurøren. En Valgretscensus som foreslaaet i det foreløbige Udkast vilde efter hans Skøn være uden reel Betydning som »konservativ Garanti«. Om en saadan Census burde foreskrives, ansaae han for mindre vigtigt, hvorimod han i alle Tilfælde krævede Ørsteds Valgbarhedscensus gennemført — politisk en lignende Fejlslutning, som senere den grundlovgivende Rigsdag blev Vidne til, da det nationalliberale Centrum kortsynet foretrak den Bruun-Jespersen'ske Valgbarhedscensus til Landstinget for Andræ's Etkammer med delvis og maa-deholden Valgretscensus.²⁾ Hvis Valgrets- og Valgbar-

1) Ørsteds »Meddelelse« 19/12 1837, »Bilag«.

2) Sml. Flemming Dahl: »C. G. Andræ. En Karakteristik«, Særlig udgave af »C. G. Andræ's Taler i Udvalg« I (1933), S. 30—32.

hedscensus skulde være den samme, maatte Satserne i det oprindelige Udkast naturligvis forhøjes.

I øvrigt tog Bentzen til Orde for middelbare Valg i Henhold til Ørsteds seneste Forslag (12 Distrikter à 10 Valgmænd).¹⁾ Ogsaa Michael Lange traadte med Kraft i Skranken for indirekte Valg,²⁾ medens Stemann med Voldsomhed vendte sig imod dem.

Dels af Prestigehensyn, idet han paapegede det for Kancelliet ubehagelige i, eventuelt for tredje Gang at faa dette Valgsystem, som Kongen hverken havde billiget i Stænderanordningen eller for Købstædernes Vedkommende, forkastet af Hans Majestæt. *Dels* af logiske og praktiske Hensyn, idet det vilde være ganske urimeligt at have direkte Valg til Stænderne og Provinsbyernes Kommunalbestyrelser, men indirekte Valg til Københavns Borgerrepræsentation. *Dels* endelig af historiske og juridiske Grunde, idet han maatte hævde, at Stadens Privilegier tilsagde alle Borgere lige Valgret, men ganske visst ikke lige Valgbarhed. Han maatte derfor gaa imod en Valgretscensus, men kunde tiltræde en høj Census for Valgbarhed. Med sin tilvante Forkærlighed for Grundejerne, i hvem Stemann alle Dage saae Nationens Kærne,³⁾ billigede han en Assuranceværdi af 8000 Rbdr. som ved

1) Bentzens Votum 26/12 1837.

2) Langes Votum 27/12 s. A.

3) Under de »oplyste Mænd«s Møder i Sommeren 1832 havde Stemann bl. a. hævdet, at det, »naar Tingene nøie og rigtigt analyseres, dog er Grundeierne, paa hvem omsider alle Statens Byrder falde tilbage« (cit. hos Rubin II, S. 480). Sen, men rigelig Anerkendelse har den gamle konservative Statsmand fundet hos en demokratisk Nutidshistoriker som Erik Arup: »Med Rette havde Regeringen ved deres [d. v. s. Stændernes] Sammensætning ikke ladet Hensynet til de stærkest politisk interesserede i Byerne og Embedsstanden, »de liberale«, udviske den Kendsgerning, at Landbrugets Mænd var Bærrerne af Landets højeste økonomiske Interesser« (»Rids af Danmarks Historie«, 1921, S. 53).

Poul Christian von Stemann.

Stændervalgene, men ønskede Census for Næringsbrugere sat til 20 Portioner Næringskat eller mere.

For øvrigt ønskede Stemmann, at man, for at fremme Interessen for Valgene, skulde indrette langt flere Valgkredse. Disse burde dog være rene Afstemningsdistrikter, i hvilke man overalt stemte paa det fulde Antal Repræsentanter, hvorefter Stemmerne fra alle Kredse skulde tælles sammen. Anvendelsen af Stemmesedler fraraadede han.¹⁾

Som Helhed afgiver Kancellipræsidentens Votum hin Nytaarsaften et nyt Bevis for, at Frederik VI's højtbetroede Statsminister, den aristokratiske Godsejer, der nu gik i sin Alders 74. Aar, paa adskillige Omraader stod langt mere forstaaende overfor Brydningstidens moderne Rørelser end Kollegiets halvliberale Embedsmænd.

Imidlertid skulde de 32 Mænds Drøftelse af Kancelliets Forslag, der af Kollegiet selv var betegnet som foreløbigt og paa flere Punkter (Distriktsvalg, Valgretscensus) om-diskutabelt eller »ufuldkomment«,²⁾ bringe en Række nye Momenter ind i Debatten om Reformen.

For det første modsatte man sig, væsentlig af Pietets-hensyn, den foreslaaede Udvidelse af Forsamlingens Medlemstal til 36; man fastholdt det traditionelle Antal af 32, der skulde fungere 8 Aar ad Gangen med et aarligt Nyvalg af 4 Repræsentanter. Paa den anden Side ønskede man tilføjet en Bestemmelse om, at mindst Halvdelen af Borgerrepræsentanterne skulde være Grundejere. Disse Forslag blev senere begge tiltraadt af Magistraten.³⁾

Den allerede af P. G. Bang skarpt kritiserede »Haandfæstning« i Forordning af 21. Marts 1800, § 17, at hvert andet Valg til Forsamlingen skulde gælde en Haandvær-

1) Stemmanns Votum ³¹/₁₂ 1837, »Bilag«.

2) Følgeskrivelse fra D. K. til Magistraten ⁶/₁ 1838, »Bilag«.

3) 32 Mænds Betænkning af ¹⁴/₃ og Mag.s Betænkning af ²⁵/₇ 1838.

ker,¹⁾ var allerede for længst opgivet af Guder og Mennesker.

For det andet kunde de 32 Mænd aldeles ikke gaa med til de særdeles lave Censussatser i det foreløbige Udkast, hvad der ganske visst nedkaldte en Regn af Pressespydigheder over deres syndige Hoveder.²⁾ Men, som allerede antydet,³⁾ faldt saa demokratiske Valgretsbestemmelser ikke i god Jord hos de solide Handlende og Haandværkere, der udgjorde Grundstammen i Byens Raad.

Til Gengæld var man Modstander af en Forskel i Betingelserne for Valgret og Valgbarhed. Med Hensyn til begge Rettigheder gjorde Forsamlingen sig til Talsmand for en Forhøjelse af Census for Grundejere til 4000 og 6000 Rbdr.s Assuranceværdi for henholdsvis grundtakstpligtige og grundtakstfrie (væsentlig udenbys) Ejendomme, medens man krævede Census for Næringsbrugere hævet fra 2 Portioner Næringskat til det Antal Portioner, der udgjorde Maksimum for den lavest beskattede Klasse — for Tiden 5 Portioner Skat.⁴⁾

Bag dette Forslag laa den relativt — men ogsaa kun

1) St. T. 1835—36, Sp. 1241.

2) Se f. Eks. »Fædrelandet« 5/5 1838, Sp. 756: »Men vi ville aabenbart bekjende, at det har undret os, at see Stadens 32 Mænd ikke at være saa liberale som Regjeringen, og det er, saavidt det er os bekjendt, den første Gang, at nogen raadgivende *Borgerforsamling* har lagt for Dagen, at den troer, at Regjeringen er *gaaet forvidt i at indrømme Borgerne Rettigheder*«.

3) Jfr. Citatet ovf. S. 24.

4) Næringskatten, der skulde forebygge Underbalance paa Kommunens Budget, svaredes dels af Korporationer, dels af Enkeltpersoner. De Næringsdrivende faldt i seks Klasser, af hvilke 1. var ansat til 4—80 Portioner, 2. til 3—50, 3. til 2—30, 4. til 1—20, 5. til 1/2—15, 6. til 1/4—5 Portioner Skat. Skatten, der var en beskeden, men ganske irrational Afgift paa Næringen som saadan, søgtes i 1830rne af de 32 Mænd forgæves afløst af eller dog suppleret med en Huslejeskat paa Ikke-Næringsbrugere. Jfr. i øvrigt Rubin II, S. 590—91, 600—02.

relativt — demokratiske Tankegang, at man herved ikke ganske havde udelukket nogen Borgerklasse eller Næringsvej. Tyende burde ikke have Valgret.

En selvfølgelig Forudsætning for overhovedet at kunne udøve denne ved Borgerrepræsentantvalgene maatte være fast Bopæl i Hovedstaden.

En viss Trang til Retfærdighed eller i hvert Fald Konsekvens kan muligvis spores i Forsamlingens — senere af Magistraten tiltraadte — Ønske om, at valgberettigede Grundejere skulde erlægge lige saa mange Portioner Næringskat som det Minimum, man foreslog for de næringsdrivende Borgeres Vedkommende. I denne Sammenhæng bør det dog ikke glemmes, at en saadan Bestemmelse i høj Grad maatte tiltale et Kollegium af Repræsentanter for Handel og Haandværk!

Hvad angaar de personlige Hindringer for Valgbarhed til Byraadet, akcepterede man Slægtskab, men ikke Svogerskab som Diskvalifikationsgrund.

Overfor Kancelliforslagets Valgordning stillede Forsamlingen sig halvvejs afvisende. Vel tiltraadte man ganske Indførelsen af direkte Valg; men man forkastede den paatænkte Distriktsinddeling som »mindre hensigtsmæssig« og krævede samlede Valg for hele Hovedstaden. Endvidere fandt man relativ Pluralitet tilstrækkelig til Opnaelsen af Valg; ogsaa heri var Magistraten enig.

Udenfor de angivne Rammer faldt endelig et helt nyt Krav, sikkert foranlediget af et vidt udbredt Ønske om Thorvaldsens Udnævnelse til Æresborger i København, nemlig de 32 Mænds Forslag om Ret for Borgerrepræsentation og Magistrat til ved eenstemmig Beslutning at udnævne Æresborgere i Hovedstaden.¹⁾

I sin Betænkning af 25. Juli s. A. sluttede Magistraten

---

¹⁾ 32 Mænds Betænkning af 14. Marts 1838, »Bilag«. Jfr. her navnlig Axel Ravns foran (S. 49, N. 1) omtalte Afhandling.

sig hertil; blot mente man, at $\frac{3}{4}$ af de afgivne Stemmer maatte være tilstrækkelige.

For øvrigt kunde Magistraten, som allerede nævnt, tiltræde en Række af de 32 Mænds Forslag, ligesom man, under Forudsætning af, at der blev indført samme Census for Valgret og Valgbarhed, kunde gaa med til den af Repræsentanterne ønskede Forhøjelse af de forskellige Censussatser.

Imidlertid maatte man fremfor alt andet dele Kancelliets egen Tvivl om, hvorvidt det foreslaaede System overhovedet kunde forenes med § 2 i Stadens Privilegier af 24. Juni 1661, der snarest pegede i Retning af almindelig Valgret, men begrænset Valgbarhed.

For sit Vedkommende maatte Magistraten afgjort foretrække indirekte Valg, men i Forbindelse med almindelig Valgret og Valgbarhedscensus. Denne kunde passende ansættes til 8000 Rbdr.s Assuranceværdi, som i Stænderforordningen af 15. Maj 1834, § 13, eller 5 Portioner Næringssskat, i Overensstemmelse med de 32 Mænds Forslag, en Census, som et Mindretal, bestaaende af Overpræsident Kierulff samt Raadmændene M. Skibsted og C. V. Münter,¹⁾ dog ønskede skærpet til mindst 10 Portioner Næringssskat. Herved vilde ganske visst flere Klasser af Næringsbrugere blive udelukkede; men dette fandt Minoriteten fuldt ud stemmende med Privilegiernes Ord, at de 32 Mænd skulde vælges blandt de »bedste og fornemste« Borgere. »Manden fra Gaden« ønskede Magistratsherrerne ikke at se i deres Midte!

Det passede godt hermed, at man som Betingelse for Valgbarhed opstillede, dels at vedkommende skulde have været Grundejer eller etableret Næringsdrivende i Staden

---

¹⁾ Etatsraad Michael Skibsted (1785—1847), Raadmand 1816—47. — Justitsraad Carl Vilhelm Theodor Münter (1798—1841), Raadmand 1827—41. Se i øvrigt H. M. 1. Rk., VIII, S. 42.

i nogle Aar, dels at der af den paagældende burde fordres Kendskab til Byens økonomiske Anliggender.

En lignende Mistillid synes den samlede Magistrat at have næret til den jævne Mands Ævne til umiddelbart at kaare de rette Repræsentanter. Endvidere paaviste man dokumentarisk, at der i Tilfælde af direkte Valg maatte blive ca. 6000 Vælgere, hvilket vilde være alt for »vidtløftigt«.

Konklusionen heraf blev da Forslaget om at tilraade Indførelsen af almindelig og lige Valgret, men indirekte Valg, ved hvilke enhver Vælger burde kunne vælges til Valgmand.

Idet Magistraten derhos forkastede Distriktsvalg som uhensigtsmæssige, anbefalede dette Kollegium Klassevalg, f. Eks. for de forskellige Korporationer og Lav, som en mere praktisk Foranstaltning. Kun Raadmand A. C. Riis-Lowson¹⁾ gik skarpt imod; efter hans Skøn vilde Klassevalg frembringe en »Kasteaand«, som var af det onde.

Et Stridens Æble kastede Magistraten ind i de forskellige Myndigheders Debat om Valgene til Borgerrepræsentationen, idet Forsamlingen rejste Krav om at bibeholde den Fortrins-Valgret, som Juniprilegierne af 1661 havde tilsagt »Borgmestre og Raad«, den, Magistraten indtil Dato havde udøvet ved sin Udpegen af een blandt 2, af de 32 Mænd »præsenterede« (indstillede) Kandidater.²⁾ Denne Indflydelse ønskede man bevaret i moderne Form

1) Etatsraad Andreas Christian Riis-Lowson (1779—1849), Kontorchef i Magistraten 1815, Raadmand 1833—47 (H. M. 1. Rk., VIII, S. 42).

2) Den tilsyneladende uudryddelige Fejl »3« i Stedet for »2«, som gaar igen hos alle Skildrere af Tiden undtagen P. Munch, stammer formentlig fra en Artikel i »Fædrelandet« 22/3 1835, Sp. 465, et Forhold, Forfatteren haaber ved en senere Lejlighed at kunne vende tilbage til. — I sin Lærebog »Københavns Kommunes Forfatning« (1938), S. 76, har Axel Holm det rigtige Tal.

ved, at Magistratens Medlemmer fremtidig blev »fødte Valgmænd«.

Endelig fulgte man Kancelliudkastet i at betragte ikke blot Slægtskab, men ogsaa Svogerskab som en Hindring for at kunne indtræde i den nye Borgerrepræsentation. Man kom herved i afgjort Modsætning til de 32 Mænds Indstilling; men man mindedes — og ikke uden Grund — de lidet opbyggelige Forhold indenfor Borgerraadet, som Kæmner Møllers Nepotisme-Anklage 1769 havde bragt for Dagen — og man handlede herefter.¹⁾

For moderne Historieforskning har det længe staaet klart, at den senere, oplyste Enevælde Gang paa Gang og paa en Række forskellige Felter i vid Udstrækning søgte at imødekomme berettigede Ønsker, som Befolkningen, umiddelbart eller ved sine Repræsentanter, forebragte Regeringen. Saaledes ogsaa med Hensyn til Københavns Kommunalforfatning.

Det viste sig snart, at Danske Kancelli kunde tiltræde næsten alle de Punkter, hvorom der havde været Enighed mellem de to Bykollegier. En Undtagelse dannede den foreslaaede Grundbesidderafgift.

Saaledes lod Kancelliet Tallet 36 falde og billigede, at mindst Halvdelen af Borgerrepræsentationens 32 Medlemmer skulde være Grundejere, ligesom man godkendte Bestemmelsen om relativ Majoritet som fyldestgørende.

Derimod delte de Deputerede sig paa de foreliggende Stridsspørgsmaal, idet dog hele Kollegiet med de 32 Mænd udskød Svogerskab som Hindring for Valgbarhed.

Vel kunde man i forholdsvis Enighed samles om at tiltræde Repræsentanternes Forslag om Censushøjelse, saafremt Hans Majestæt resolverede, at der skulde fast-

¹⁾ H. M. 2. Rk., I, S. 518 ff. Jfr. — foruden de i Forordet omtalte Arbejder — tillige Mag. 2. Sekr. Res.-Prot. Nr. 157/1838 og de i denne Sag indeholdte Akter eller Genparter fra den gamle Sag (St. A.); Mag.s Betænkning ²⁵/₇ 1838 tillige i »Bilag«.

sættes samme Census for Valgret som for Valgbarhed; men Ørsted ansaae det dog for højst betænkeligt at gaa med til de 32 Mænds Censusforslag, da dette vilde udelukke en Mængde Borgere fra Valgret, som vilde have haft den, hvis de havde boet i en Købstad.

I Magistratens Forslag til Valgsystem saa han personlig et antageligt Kompromis, som tilmed stemte bedst med Anordningen af 24. Oktober 1837, men rigtignok omvendt stred mod Stænderforordningen. Det vilde da sandsynligvis møde en Del Modstand i Stænderforsamlingen, og man burde maaske forelægge denne et dobbelt Forhandlingsgrundlag, dels det System, der indeholdtes i Udkastet, men modificeret efter de 32 Mænds Ønsker, dels Magistratens Forslag med visse nærmere angivne Ændringer. Man burde med andre Ord give Stænderne Valget mellem indskrænket, men direkte Valgret — som i de 32 Mænds Forslag — og almindelig, men indirekte Valgret, som af Magistraten foreslaaet.¹⁾

Allerede forinden havde Lange udtalt sig til Fordel for middelbare Valg, Hansen og Stemann for umiddelbare,²⁾ medens Bentzen som Førstevoterende principalt havde anbefalet Indførelsen af indirekte Valg, dog med den betydningsfulde Tilføjelse, at han, ifald Kollegiets Flertal var stemt for at foreslaa Kongen direkte Valg, subsidiært godt kunde gaa med hertil.³⁾

I Fortsættelse af denne Tankegang indstillede baade Lange og Hansen, at der burde forelægges Kongen to Udkast til Afgørelse, nemlig de 32 Mænds Forslag og Ørsteds Udkast, som hvilede paa det Bang'ske Andragende og var anbefalet af Magistraten. Medens Lange i øvrigt var en Modstander af dennes Ønsker om en højere Valgbarhedscensus, fandt han, at Magistratsherrernes Deltagelse i Val-

1) Ørsteds Votum 13/9 1838.

2) Vota: Lange 29/8, Hansen 11/9, Stemann 8/9 (?) 1838.

3) Bentzens Votum 18/8 1838.

get »viritim« (d. v. s. ved personlig Afstemning efter Hoveder) sammen med Valgmændene vilde kunne indvirke gunstigt paa Resultatet, og det vilde være i fuld Overensstemmelse med Privilegierne.

Hvad Spørgsmaalet om Æresborgerskab angik, stemte Ørsted ubetinget for, Stemmann lige saa afgjort imod. Bentzen og Hansen var nærmest tilbøjelige til at forkaste det; i hvert Fald vilde de kræve Enstemmighed i begge Bykollegier som Forudsætning for en Vedtagelse. Lange var derimod egentlig positivt indstillet; men da en tilsvarende Bestemmelse ikke var optaget i Købstadkommunalanordningen, maatte han fraraade at indføre den i Københavns Forfatning, for at Regeringen ikke derved, som han med sin psykologisk Forstaaelse fremhævede, skulde bære Ved til Provinsbyernes Skinskyge mod Hovedstaden.¹⁾

I sin omfangsrige Oktoberforestilling 1838 anbefalede Danske Kancelli selvsagt Kongen at godkende alle de Punkter, hvorom der herskede Enighed, først og fremmest de foreslaaede Censusforhøjelser og Tilbagetoget til det traditionelle Borgerrepræsentanttal 32, hvoraf Halvdelen Grundejere, med 8-aarig Valgperiode og 4 Medlemmers Afgang hvert Aar.

Af størst Interesse er Kollegiets Stillingtagen til de vigtige Principspørgsmaal om Valgret, Valgbarhed og Valgmaade. Man paapegede her, at det foreløbige Udkast vel indeholdt Forslag om direkte Valg, men at man ganske klart havde set, at det herved — i Modsætning til Anordningen af 24. Oktober 1837 — vilde blive nødvendigt at udelukke mange Borgere fra Repræsentantvalgene. Paa den anden Side maatte Kancelliet være betænkeligt ved at foreslaa et Valgsystem for København, der var aldeles forskelligt fra det, som var paabudt baade ved Stænderanordningen og ved Kommunalloven af forrige Aar.

¹⁾ Der redegøres ikke nærmere for Bentzens, Hansens og Langes Vota i Axel Ravns førnævnte Afhandling.

Et Flertal indenfor Kollegiet — formentlig Stemann, Hansen og Bentzen — indstillede nu at bibeholde Udka-stets Bestemmelser om direkte Valg, medens et Mindretal — utvivlsomt Ørsted og Lange — med Modifikationer tiltraadte Magistratens Forslag om Gennemførelsen af indirekte Valg. Til disse ventede man Bifald i Roskilde; at Østifternes Stænder — i Lighed med en Hostrup'sk Studentergeneralforsamling — ved Juletid 1838 næsten eenstemmigt vilde forkaste, hvad deres Forgængere et Par Aar tidligere samdrægtigt havde vedtaget, manglede A. S. Ørsted fornøden parlamentarisk Smidighed til at forudse!

Som Kancelliets Pluralitet var mødtes med de 32 Mænd i Ønsket om direkte Valg, saaledes fulgte man nu ogsaa Byraadet i dets Kritik af Distriktsvalgene, som man foreslog erstattet med almindelige Valg over hele Staden. Her-ved blev imidlertid en Indskrænkning af Vælgermassen nødvendig, og Majoriteten tiltraadte følgelig de af Repræ-sentanterne foreslaaede Censusforhøjelser saavel for Grundejere som for Næringsdrivende.

Af disse vilde derefter ca. 1500 faa Valgret, medens antagelig nogle Hundrede Grundejere vilde erhverve denne ved at løse Borgerskab.¹⁾

Under denne Forudsætning fandt man ikke Anledning til at fastsætte en højere Valgbarhedscensus som af Magi-straten ønsket.

Disse Synsmaader kunde Kancelliets Minoritet slutte sig til, for saa vidt den direkte Valgmaade blev gældende; men i Stedet foreslog man at indføre indirekte Valg. Overens-

¹⁾ Tallet 1500 øgedes dog noget i den følgende Tid. Hertil kom en Del mindre Næringsbrugere med eget Hus til den angivne Mini-mumsassuranceværdi samt enkelte Grundejere, som af egen Drift løste Borgerskab for at opnaa Valgret. Det samlede Antal Vælgere ved det første Borgerrepræsentantvalg 9. April 1840 udgjorde 1929, d. v. s. 1,6 pCt. af Hovedstadens Befolkning; heraf afgav 1028 eller 53 pCt. deres Stemme, et ret hæderligt Resultat.

stemmende hermed indstillede man, at Udkastets §§ 12—19 erstattedes med et andet Sæt Paragraffer (§§ 12—30), hvorved der gaves Bestemmelser om middelbare Valg.¹⁾

Mindre væsentligt var det, at nogle af Kollegiets Medlemmer, i første Linie Ørsted, tog til Orde for Stadsstyrets Ret til selv at kalde Æresborgere, medens andre holdt for, at Æresborgerskab kun burde tildeles paa den ved Thorvaldsens Udnævnelse anvendte Maade, altsaa med kongelig Tilladelse.²⁾

I sin Skrivelse af 27. Oktober, der fremtræder som en Art Efterskrift til Kancelliets Kæmpeforestilling, paa-pegede Ørsted yderligere, at § 16 i Udkastet til den slesvig-holstenske Ståtteordning udtrykkelig hjemlede Hertugdømmernes Bykollegier at udnævne Æresborgere, en Ret, Kongen følgelig næppe vilde nægte Hovedstaden.³⁾

Endelig indstillede de Deputerede i Enighed, at Kommunalvalgene, som af Magistraten foreslaaet, burde henlægges til Marts Maaned, og at Svogerskab, som af de 32 Mænd hævdet, ikke burde danne nogen Hindring for Valgbarhed.⁴⁾

Som nævnt indløb sidst i Oktober 1838 Kommissarius' Skrivelse, hvori Ørsted slog endnu et Slag for Indførelsen af indirekte Valg, »hvorved de skadelige Følger, som almindelig Stemmeret ellers kan have, vil bortfalde«. Endvidere tilføjede han, at § 49 i den slesvig-holstenske Ståtteordning indrømmede Samejere af en dertil kvalificeret Ejendom Ret til at overdrage Valgretten til en enkelt af dem, for saa vidt denne i øvrigt selv havde de fornødne

1) D. K. II Dept.s Res.-Prot. 1838, Nr. 112.

2) Denne faldt 16/9 1838, medens Borgerbrevet først overrakte Thorvaldsen 21/11 s. A.; Facsimiler hos Ravn, anførte Afhandling.

3) Ørsteds Skrivelse 27/10 1838, »Bilag«. Jfr. ovf. S. 54—56.

4) Res.-Prot. 1838, Nr. 112.

Kvalifikationen. En saadan Bestemmelse ønskede han optaget i Udkastet.¹⁾

Ved Frederik VI's Resolution af 7. November 1838 vandt Ørsted en betydningsfuld, om end kun foreløbig, Sejr, idet Kongen bifaldt det indirekte Valgsystem og Magistratens Ret til, i Henhold til Stadens Privilegier, at deltage som selvskrevne Valgmænd i de endelige Valg. I Overensstemmelse hermed godkendte Kongen Kollegiemindretallets »Tillægsparagraffer« angaaende Valgordningen (§§ 12—30), bl. a. de 12 Valgdistrikter à 12 Valgmænd.

For øvrigt tiltraadte Majestæten Censurforhøjelserne, Samejeudpegelsen m. m., men fastholdt Svogerskab som Hindring for Valgbarhed. Med Kancellipræsidenten afviste han Æresborgerskabsparagraffen.²⁾

I Østifternes Stænder skulde A. S. Ørsteds Valgforslag imidlertid lide Skibbrud. Medvirkende hertil var muligvis den Aabenhed, hvormed den kongelige Kommissarius i sin Forelæggelsestale redegjorde for alle forudgaaende Forhandlinger inden og uden for Kancellibygningsens Mure. Det lader sig næppe bestride, at baade denne Loyalitet og den Redebonhed, hvormed Regeringen senere i alt væsentligt opfyldte Folkerepresentationens Ønsker, er til uvisnelig Hæder for den danske Enevælde.

Af Ørsteds Oversigt over Sagens Gang kan nævnes, at han til Forsvar for, at mindst Halvdelen af Borgerrepræsentationens Medlemmer skulde være Grundejere, understregede, at de største kommunale Afgifter paahvilede disse. Samtidig slog han dog fast, at den næringsdrivende Klasse i København i Størrelse og Indflydelse langt overgik den i de øvrige Byer, hvor Grundejerne følgelig havde

1) Derimod turde han paa Sagens nuværende Standpunkt ikke stille Forslag om, at det — som i Udkast til Ståtteordning for Slesvig og Holsten, § 7, Nr. 2 — skulde gøres til en Pligt for alle Husejere at tage Borgerskab. Skrivelse ²⁷/₁₀ 1838, »Bilag«.

2) Res.-Prot. 1838, Nr. 112.

Frederik VI i Kroningsdragt. Maleri af Hans Hansen. Har tilhørt de 32 Mænd, er nu i Borgerrepræsentationens Eje og findes paa By-museet. (Se i øvrigt H. Trier: »Et Interiør fra de 32 Mænds Tid«, Kbh. 1903). Fot. M. Falk-Sørensen.

forholdsvis større Betydning, saaledes at det maatte anses for rimeligt, at Ejendomsbesidderne dér ifølge § 7 i Anordning af 24. Oktober 1837 havde Krav paa at besætte mindst $\frac{2}{3}$ af Pladserne i Kommuneraadene.¹⁾

I øvrigt betonedede Kommissarius bl. a., hvor sindrigt det forelagte Udkast havde løst det vanskelige Suppleant-spørgsmaal,²⁾ og hvor praktisk de foreslaaede middelbare Valg kunde foregaa i 12 Distrikter, hvilket langt var at foretrække for de af Magistraten proponerede Klassevalg.³⁾

Til Forsvar for selve det afgørende Punkt, det indirekte Valgsystem, hævdede Ørsted, at medens det maatte indrømmes, at den enkelte Vælgers Stemme blev »mindre betydende«, naar den ikke direkte gjaldt det egentlige, endelige Valg, maatte det paa den anden Side fastholdes, at enhver Stemme ved Valgmandsvalgene i de mindre Kredse, hvor Lokalkendskab kunde spille en gavnlig Rolle, vilde faa langt mere Indflydelse paa disse Valg, end den vilde kunne faa i de betydeligt større Valgforsamlinger ved de umiddelbare Valg.⁴⁾

Endvidere vilde Anvendelsen af middelbare Valg gøre det muligt at fordre absolut eller dog »en vis aliquot [d. v. s. forholdsmæssig] Pluralitet« som Betingelse for Valget, medens man ellers maatte tage til Takke med selv det mindst mulige relative Flertal.⁵⁾

De Roskilde Stænder brød dog ganske Staven over Regeringsudkastets Bestemmelser om indirekte Valg. I Stedet herfor krævede man indført direkte Valg, fordi disse

1) St. T. 1838 I, Sp. 826, sml. C. T. 1837, S. 890. Det samme var for øvrigt Tilfældet i Prøjsen.

2) St. T. 1838 I, Sp. 828.

3) Sp. 833—35.

4) Sp. 819.

6) St. T. 1838 II, Sp. 2667.

- 1) som en Hovedgrundsætning var gennemført i enhver nyere Kommunallovgivning, især den prøjsiske;
- 2) var en nødvendig Betingelse for hos Borgerne at vække og vedligeholde en »sand og levende Interesse for Communens Anliggender« — den liberale Oppositions traditionelle Hovedargument for Udstedelsen af friere Kommunalforfatninger.
- 3) Fordi umiddelbare Valg endvidere gjaldt i selv den mindste Købstad i Riget, medens »der dog hos Hovedstadens Borgere kan forudsættes idetmindste ligesaa megen Intelligents og Dygtighed, som hos Borgerne i en Kjøbstad-Commune«; og fordi
- 4) det oprindelige Udkast netop havde forudsat direkte Valg, hvad de 32 Mænd — om end i Forbindelse med en noget højere Census — havde tiltraadt, hvorimod ene Magistraten havde anbefalet den middelbare Valgmetode.¹⁾

For det Tilfælde, at Kongen dog skulde bestemme sig for denne, vendte man sig subsidiært med største Skarphed mod Magistratens Ret til »viritim« at stemme som selvskevne Valgmænd. I Motivernes — unægtelig lidet diplomatiske! — Bemærkning, »at Magistratens nøie Kiendskab til Borgerne kunde have en ret [d. v. s. særdeles] gavnlig Indflydelse paa Valgene«, saae man et Forsøg paa Valgtryk, som man brændemærkede i haarde Ord.²⁾ At Magistraten skulde »tage Deel i at vælge de Mænd, der skulle kontrollere Magistratens Handlinger, er i sig i høieste Grad anomalt, og noget Lignende findes neppe heller i nogen nyere Communal-Anordning«.³⁾

Samtidig krævede Komiteen ensartede Betingelser foreskrevet for Valgret og Valgbarhed, fordi dette dels i sig selv var det naturligeste, dels i Overensstemmelse med

1) Sp. 2657.

2) Sp. 2663.

3) Sp. 2678.

Købstadanordningens Bydende.¹⁾ Derhos erklærede Udvalget sig, stort set, rede til at gaa ind paa de foreslaede — visselig ikke særlig liberale — Censussatser, hvad man da ogsaa fandt det nødvendigt at motivere for Næringskattens Vedkommende.

Her kunde Ussing og Knudtzon, der principalt foretrak en 3 Portioners Sats, for øvrigt kun aldeles subsidiært gaa med til en Census paa 5 Portioner Næringskat, som Fler-tallet, Bang, Prætorius og Lindstorff, derimod blankt havde tiltraadt. Afgørende for Udvalgets Stilling havde i første Række de 32 Mænds Initiativ været, i anden Linie, at man villigt erkendte, at de, der kun svarede 2 Portioner Næringskat eller mindre, unægtelig ydede et saa forholdsvis ringe Bidrag til Kommunens Udgifter, at man ikke behøvede at nære Betænkelighed ved at udelukke dem.²⁾ En Betragtning, som senere i P. G. Bangs Mund fandt sin klassiske Formulering: »Det er en gammel og vigtig Regel, at de Borgere, som yde det største Bidrag til Staten eller Communen, som i deres udstrakte Virksomhed betale og arbeide mest, ogsaa burde have den vigtigste Stemme.«³⁾

Ud fra sin overlegne Viden var det A. S. Ørsted en let Sag at paavise, at den nyeste Ståtteordning, den sachsiske af 2. Februar 1832, netop havde gennemført indirekte Valg,⁴⁾ ligesom at det i den prøjsiske Købstadlov af 17. Marts 1831 fastlagte Valgsystem var meget forskelligt fra det i Udvalgsbetænkningen fastslaaede⁵⁾ — to saglige Nederlag for Komiteen, som Referenten, Tage Algreen-Ussing, havde ikke ringe Møje med at søge redres-

1) Sp. 2657—58.

2) Sp. 2658—61.

3) Sp. 2675.

4) Sp. 2665.

5) Sp. 2670—71.

seret eller bortforklaret.¹⁾ Det første hovedsagelig under Henvisning til, at der ved Lov af 14. Januar 1837 var indført direkte Valg til »Formandskaberne« (d. v. s. Kommuneraadene) i Købstæderne og paa Landet i Norge, samt at ogsaa Württemberg, England og Frankrig i deres Municipalforvaltning havde antaget samme Valgsystem.²⁾

Af størst Vægt var dog selvsagt Ussings Fastslaaen af, at baade Købstadanordningen af 24. Oktober 1837 og Udkastet til Städteordnung for Hertugdømmerne samt Stænderforordningerne havde gennemført umiddelbare Valg.³⁾ Overfor disse ubestridelige Kendsgærninger maatte selv en Ørsteds Kundskabsfylde og Dialektik komme til kort. Forgæves erindrede han saaledes om, at de norske Stortingsvalg foregik indirekte.⁴⁾ Forgæves udtalte han med blid Sarkasme sin Tvivl om, hvorvidt »Fleerheden af de Kjøbenhavnske Borgere«, hvem blandt andre Justitsraad P. G. Salicath havde ført i Marken mod ham, »have nogen bestemt Mening om Naturen af den middelbare og umiddelbare Valgmaade eller noget Ønske om den ene eller den anden«.⁵⁾

En afgjort Fuldræffer var unægtelig især følgende Citat af hans egen Aabningstale 1. Oktober 1835, som Ordføreren var ondskafuld nok til at foreholde Kommisarius: »Det er fremdeles et udmærkende Træk i vor Institution, at det er blevet de valgberettigede Borgere overladt umiddelbart at udnævne de Mænd, til hvilke de sætte deres Tillid, medens det i de fleste af de Stater, der kaldes constitutionelle, kun er blevet dem tilladt at udnævne

---

1) Henholdsvis Sp. 2683 og 2678.

2) Sp. 2677, 2683.

3) Sp. 2683.

4) Sp. 2666, 2679.

5) Sp. 2681.

Mænd, der paa deres Vegne skulle fuldbyrde det endelige Valg«. ¹⁾

Slaget var tabt. Ved Afstemningen blev Udvalgets Hovedindstilling — »At Forsamlingen paa det Bestemtteste vil fraraade den i Udkastet foreslaede indirecte Valgmaade, og indstille, at directe Valg maa finde Sted paa den Maade, Committeen har bragt i Forslag« — vedtaget med 57 Stemmer mod 3. ²⁾ Derimod vedtoges den ændrede Redaktion af Udkastets §§ 4 og 9, hvorved bl. a. Borgerrepræsentanternes Antal fastsattes til 36 (med 6-aarig Valgperiode og aarlig Afgang af 6 Medlemmer) med Ørstedes Tilslutning eenstemmigt med 60 Stemmer. ³⁾

Ogsaa Komiteens øvrige Indstillinger til Afsnit III (§§ 5—30) blev »antaget« eenstemmigt eller saa godt som eenstemmigt. ⁴⁾

Dette gjaldt bl. a. Udvalgsforslaget om Tilføjelsen af en ny Paragraf, hvorved Bystyret fik Ret til med Enstemmighed at meddele »særdeles udmærkede Mænd eller saadanne, som i en fortrinlig Grad have gjort sig fortjente af Staden«, Æresborgerskab, en Indstilling, Kommissarius ikke havde modsat sig. ⁵⁾

Uhæmmet af Takt- og Loyalitetshensyn kunde Ørsted positivt tage til Orde herfor i sit afsluttende Votum af 26. Februar 1839, og denne Gang fulgtes han af samtlige Deputerede. Ene Kancellipræsidenten fastholdt sin Modstand mod Københavns Ret til paa egen Haand at kaare Æresborgere som uforenelig med den enevældige Konges Suverænitet, ⁶⁾ et Standpunkt, Stemann vedvarende hæv-

1) St. T. 1835—36, Sp. 4.

2) St. T. 1838 II, Sp. 2683.

3) Sp. 2683—84; sml. 2672.

4) Sp. 2684—88.

5) Sp. 2656; 2727—28.

6) D. K.s Voteringer: Ørsted $\frac{26}{2}$, Bentzen $\frac{7}{3}$, Lange $\frac{17}{3}$, Hansen $\frac{27}{3}$, Stemann $\frac{30}{3}$ 1839, »Bilag«.

dede i Forestillingen til Frederik VI af 31. Maj s. A. Dog uden Held, idet dette netop skulde blive eet af de Punkter, hvor Christian VIII's Klarblik lod ham forstaa, at Kongemagten, uden reelt Tab i Indflydelse, for billig Pris kunde imødekomme Residensstadens Ønsker.¹⁾

At den nye Konge havde set rigtigt heri, turde bl. a. fremgaa af, at Københavns Bystyre endnu aldrig har gjort Brug af den Ret, Hovedstaden erhvervede ved Kommunalanordningens § 10.²⁾

Af langt større Vigtighed var unægtelig det saa stærkt omstridte Valgspørgsmaal. Her foretog Kancelliet vel tilsyneladende en Kovending, idet man lod Regeringsudkastets Bestemmelser falde; men i Virkeligheden betegnede dette kun en Tilbagevenden til Kollegieflertallets oprindelige Forslag om Indførelsen af direkte Valg. Dog blev Enstemmighed ikke opnaaet, da hverken Ørsted eller Lange uden videre vilde strække Vaaben.

Det mindst udprægede Standpunkt indtog Ørsted, idet han personlig stod fast paa, at indirekte Valg burde foretrækkes — en Synsmaade, han aldrig nogen Sinde opgav³⁾ — medens han indrømmede, at det efter de 32

1) Kgl. Resolution ²⁷/₁₂ 1839; D. K. II Dept.s Res.-Prot. 1839, Forestilling Nr. 120 a, Udkast Nr. 120 c.

2) Anordning ¹/₁ 1840, S. 7—8.

3) I sin »Prøvelse af de Rigsforsamlingen forelagte Udkast til en Grundlov og en Valglov«, S. 69, udtalte Ørsted saaledes 1849: »Ogsaa var det, da Stænderinstitutionen blev stiftet her i Danmark, min Mening, at man heller burde have strakt Valgretten videre, men gjort den middelbar, ligesom jeg og endnu holder for, at den i det de Roeskildske Stænder i 1838 forelagte Udkast til en Communeforordning for Kjøbenhavn antagne Valgmaade, hvorefter enhver Borger tog Deel i at udnævne Valgmænd, i alt 144 [ældste Forslag: 96 à 120; se ovf. S. 100 f.], af hvilke igjen Borgerrepræsentanterne skulde vælges, var fortrinligere end den ifølge Stændernes Betænkning bifaldte Valgmaade, hvorefter de Borgere, der ei udrede et vist Antal Portioner Næringskat, ere udelukkede fra al Indvirk-

Mænds og Stændernes samstemmende Krav om direkte Valg vel vilde være det klogeste at opfylde dette Ønske og da formentlig i den af Kancelliflertallet tidligere foreslaaede Form.

Magistratens Deltagelse i Valgene ønskede han opgivet. Den var uden særlig Betydning, Stænderforsamlingen havde udtalt sig imod den, og paa Privilegiernes Bestemmelser herom kunde han ikke lægge nogen større Vægt. For øvrigt tiltraadte han de i Roskilde vedtagne Forslag.¹⁾

Ulige interessantere — ogsaa til Belysning af den senere Overpræsidents egen Personlighed — er Michael Langes Votum af 17. Marts 1839. Lige saa træffende som sarkastisk slog han fast, at den paafaldende svigtende Deltagelse i Stændernes Forhandlinger om Københavns Kommunalforfatning, der næsten udelukkende havde været ført af den kongelige Kommissarius og Komiteens Referent, navnlig havde lagt sig for Dagen under Debatten om middelbare eller umiddelbare Valg. For sit Vedkommende maatte han ganske dele Ørsteds Tvivl om, hvorvidt den store Masse af Hovedstadens Borgere virkelig havde gjort sig klart, om de foretrak den ene eller den anden Valgmaade.

Personlig fandt han ligesom Kommissarius Provinsialstændernes Ønske om direkte Valg alt andet end solidt underbygget. Efter deres Forslag vilde $\frac{2}{3}$ af samtlige næringsdrivende Borgere i København blive udelukket fra Valgret, et aristokratisk Princip, som var ganske ukendt i Købstæderne.

Indirekte Valg vilde efter Langes Mening »garantere de bedste Valg«. Det burde derfor forblive ved Udkastet trods »Bevægelsespartiets Ønsker«, og Regeringen burde

ning paa Repræsentationen, men derimod de Borgere, der ere ansatte til det bestemte Antal Portioner Næringssskat, vælge umiddelbart«.

¹⁾ Ørsteds Votum $26\frac{1}{2}$ 1839.

Michael Lange.

i dette vigtige Tilfælde staa fast imod Stænderne, om disses Raad end aldrig saa meget var afgivet »paa det bestemteste«. Dog kunde han gaa med til, at man, som oprindeligt af Ørsted foreslaaet, foreløbig indførte indirekte Valg og saa ved Lovens forventede Revision om 6 Aar valgte det System, man havde høstet de bedste Erfaringer om. I øvrigt henholdt han sig til Generalprokurørens Votum.¹⁾

Indenfor Flertallet fremhævede H. G. Bentzen især, at Stænderforsamlingens saa godt som eenstemmige Andragende om umiddelbare og samlede Valg faldt sammen med de 32 Mænds og Kancelliets Pluralitets eget tidligere Forslag. Han maatte følgelig nu saa meget mere stemme herfor, ligesom han i det hele bifaldt de i Roskilde foreslaaede Ændringer.²⁾

Til ham kunde Michael Hansen slutte sig,³⁾ medens P. C. Stemmann — den i ældre Historieskrivning saa ofte som »reaktionær« udskegnede Førsteminister⁴⁾ — erklærede sig »aldeles enig med Stænderne«. Han maatte foretrække direkte Valg, fordi 1) de vilde give de bedste Valg; 2) den offentlige Mening var for dem; og 3) de gjaldt til Stænderne og Borgerrepræsentationerne i Købstæderne.⁵⁾

Med samme Argumentation og lignende Kortfattetthed affattede Majoriteten sin Flertalsindstilling i Kancelliets endelige Forestilling af 31. Maj 1839, medens Minoriteten, Ørsted og Lange, lagde Beslag paa ikke mindre end 30 Foliosider til en Polemik mod Stændernes Krav. Lange fraraadede bestemt direkte Valg, medens Ørsted stod mere vaklende. Begge anbefalede de, for saa vidt Kongen maatte bifalde deres Forslag til Valgordning, at Københavns

1) Langes Votum 17/3 1839.

2) Bentzens Votum 7/3 1839.

3) Hansens Votum 27/3 1839.

4) Se f. Eks. Rubin II, S. 575.

5) Stemmanns Votum 30/3 1839.

Kommunalforfatning om 6 Aar blev underkastet en Revision.

I Henhold til Stændernes principale Ønske, som var taget til Følge i Flertallets Hovedindstilling, maatte §§ 12—30, af hvilke §§ 20—30 under Anvendelsen af direkte Valg vilde være ganske overflødige, udgaa til Fordel for 6 andre Paragraffer (§§ 12—17), som foreskrev Indførelsen af umiddelbare Valg.

Imidlertid kom Frederik VI, som bekendt, ikke til at afgøre denne Strid. Hans Efterfølger, »Borgerkongen« Christian VIII, besluttede sig da til at følge Stemmanns prøvede Raad, der var i Overensstemmelse med »Borgerpartiet«s Ønsker, og som opretholdt Ensartetheden i de for Monarkiet gældende Valgbestemmelser.

Ogsaa denne Indrømmelse tillagde den nye Konge en saadan Vægt, at han i Lovens højtidelige Indgangsord ønskede fastslaaet: »Saa have Vi og bestemt Os for, at lade den umiddelbare Valgmaade, som Stænderne, ligesom tidligere de 32 Mænd, have foreslaaet, træde istedetfor det middelbare Valg, hvorved Stadens Repræsentanter efter Udkastet skulde vælges, og i Forbindelse dermed at sætte den Grændse for Valgretten, der eenstemmigen er bleven erkjendt for nødvendig, naar den foreslaaede Valgmaade skulde finde Sted«. ¹⁾

Med denne — Ørsted'ske — Formulering havde Kongen dog ikke været fuldt tilfreds. Efter Vendingen om »det middelbare Valg« havde han egentlig ønsket »tilføjet noget om, at alle Borgere havde kunnet deeltage i Valget af Valgmænd«. Han havde imidlertid ikke formaet at finde den rette Formulering heraf, men haabede paa, at Henvisningen til det forelagte Udkast maatte være tilstrækkelig. Af dette »kan enhver læse sig til, at jeg gjerne havde undt Flertallet af Kiøbenhavns Borgere større Deel-

1) Anordning 1/1 1840, S. 4.

tagelse i Valgretten, end de nu faae. I ald Fald kunde det antydes i Coll. Tidenden«. ¹⁾

Af disse karakteristiske Linier lærer vi ikke blot en Personlighed at kende, der gærne vil gøre alle tilpas, men tillige en konstitutionelt indstillet Konge, som har fulgt Flertallet i Statsraadet, men som i modsat Fald antagelig vilde have gennemført en mere demokratisk Valgretsudvidelse.

Naar hertil endvidere kom, at Kongen havde godkendt, at Samejere kunde overdrage den til en Grundejendom knyttede Valgret til en enkelt af dem, ²⁾ kunde det fra »Bevægelsespartiet«s Standpunkt kun betragtes som Skønhedspletter paa Kommunalforfatningen, at Majestæten havde bifaldet Magistratens — i sig selv betydningsløse — privilegerede Valgret (§ 8) og delvis opretholdt Svogerskab som Hindring for Valgbarhed (§ 12). At Embedsmænd og andre Akademikere samt Privatansatte hverken havde faaet Valgret eller Valgbarhed, var derimod kun en — om end beklagelig — Bekræftelse af den politiske Tingenes Tilstand, som disse Samfundsklasser for længst

1) Brev 25/12 1839 fra Christian VIII til A. S. Ørsted i dennes Privatarkiv A, R. A. Sml. C. T. 1840, S. 32—36, og Kongens (nedf. S. 186—87) gengivne Svartale ved Kommunalbestyrelsens Takkeaudiens 2. Januar 1840.

2) Et Eksempel paa Udøvelsen af denne Ret i Praksis er det Resignationsdokument, hvorved Jærnstøber P. F. Lunde 20. December 1847 overdrog Professor A. F. Krieger de politiske Rettigheder, der knyttede sig til deres fælles Ejendom Matr. Nr. 166 i Lille Helliggeiststræde, Frimands Kvarter. Ved Magistratsresolution af 21. Januar 1848 paa Ansøgning af 12. s. M. bevilgedes, at Krieger »stedtes til Borgerskab«, og Onsdag 26. s. M. »vandt« han »Borgerskab«. Jfr. Mag. 2. Sekr. Ref.-Prot. Nr. 228/1848 og Borgerskabsprotokol 1847—54, S. 95, St. A., med Datering »Onsdagen den 27de Januar 1848«, hvor sandsynligvis Datoen, ikke Dagen, er fejlagtigt angivet, da ofte Onsdag, men ellers aldrig Torsdag, ved Siden af Lørdag er »Borgerskabsdag«.

var fortrolige med fra Stænderanordningerne af 1831 og 1834.

Endnu engang havde det da vist sig, at senere dansk Enevælde beredvilligt lyttede til Folkets Talsmænd i baade Raadhus- og Stændersal, og ikke mindst havde Københavns 32 Mænd paa en vigtig Slagmark ævnet at tilkæmpe sig en vidtrækkende Sejr.

IV. Formelle Spørgsmaal. Forretningsordenen.

I forholdsvis Enighed lykkedes det derimod alle kompetente Myndigheder at tilendebringe Behandlingen af Regeringsudkastets IV Afsnit, §§ 31—33 og 37—40, der i den færdige Anordning fremtræder som §§ 25—28 og 32—35 og indeholder Regler for Borgerrepræsentanterne samt Direktiver for Forsamlingens Forretningsorden.

I sit Andragende i Stændersamlingen 1835—36 havde P. G. Bang kun lige strejft dette Felt, hvor man i det store og hele vilde kunne bygge paa tilsvarende Bestemmelser i Udkastet til Købstadanordningen, der blev sat til Forhandling i samme »Session«,¹⁾ og hvis Paragraffer herom ikke kunde blive Genstand for nogen oprivende Debat.

Dog havde Bang fordret »simple, men bestemte Former for Forretningsgangen« som Rettesnor for Repræsentanternes Forhandlinger baade indbyrdes og med Magistraten, hvorhos han betonedede, at disse sidste burde foregaa mundtligt.²⁾

Dette drog A. S. Ørsted stærkt i Tvivl. Med Historiens Ret hævdede han den — med engelsk Parlamentarisme beslægtede — Tankegang, at man burde foreskrive det mindst mulige og lade Forhandlingsformerne udvikle sig efter det naturlige Behov. En eventuel Instruks maatte i

1) St. T. 1835—36, Sp. 1037 ff.

2) Sst., Sp. 1248.

hvert Fald bygge paa Forslag fra Magistrat og Borgerrepræsentation.¹⁾

Som venteligt fremkaldte de paagældende Regler i det Ørsted'ske Konceptforslag af Efteraaret 1837, der til Mønster havde taget Anordning af 24. Oktober s. A., heller ikke nogen Diskussion indenfor Danske Kancelli.

Man tiltraadte stiltiende, at enhver nyvalgt Borgerrepræsentant skulde afgive en skriftlig Forsikring om Pligt-troskab mod Konge, Stat og Stad, en Slags »Embedsløfte«, omtrent som senere Rigsdagsmændenes.²⁾ Man billigede, at Nedgang under Censusminimet ikke skulde kunne medføre en Repræsentants Udtræden af Forsamlingen før Valgperiodens Udløb.³⁾

Endvidere havde man intet at indvende imod Bestemmelser om, at Borgerrepræsentationen skulde kunne ned-sætte Udvalg, som kunde afgive Betænkning til Magistraten i mindre vigtige Sager, der kunde »henføres under en vis almindelig Regel«; at mundtlige Konferencer mellem de to Bykollegier skulde finde Sted, hvis een af de to Myn-digheder ønskede det; at Andragender eller Betænkninger fra Magistraten til Kongen skulde bilægges med Borgerrepræsentanternes Erklæring⁴⁾ — en Opfyldelse af et gammelt Krav fra de 32 Mænds Side.

Ikke heller tog man Anstød af, at Generalprokurørens Udkast indrømmede Repræsentationen Ret til selv at tage Initiativet til at overveje ethvert Forhold vedrørende Kø-benhavns Kommune.⁵⁾

Som rimeligt var, havde de 32 Mænd kun lidet at be-mærke til dette Afsnit af Regeringsforslaget. Dog ønskede

1) Ørsteds Betænkning 5/4 1837, »Bilag«.

2) Anordning 1/1 1840, § 25, S. 13.

3) Sst., § 26, S. 14.

4) Sst. §§ 32, 33 og 34, S. 16—17.

5) Anordning 1/1 1840, § 35, S. 17. Sml. i det hele »Foreløbigt Ud-kast«, »Bilag«.

man, at Magistraten, naar Forslag indkom fra Repræsentationen, skulde afgive en »skriftlig motiveret Erklæring«, *ikke* »skriftlig Resolution«, og man ønskede tilføjet, at i Tilfælde af Uenighed mellem Magistrat og Borgerrepræsentation burde begge Autoriteter have Ret til at kræve en fælles mundtlig Konference afholdt, forinden Sagen indsendtes til Kancelliet.¹⁾ Dette kunde man dog fra anden Side ikke uden videre gaa med til.

I sin Kæmpebetænkning af 25. Juli 1838 redegjorde Magistraten udførligt for de bestaaende Forhandlingsformer mellem de to Stadskollegier, idet man til Dokumentation af Fremstillingens Korrekthed som Bilag lod medfølge en særdeles oplysende Korrespondance mellem de to Myndigheder fra Aarene 1836—37 angaaende baade disse Spørgsmaal og den indbyrdes Kompetencefordeling.²⁾

De Sager, hvorom der maatte konfereres med de 32 Mænd, blev som Regel diskuteret i de maanedlige Samlinger med de Repræsentanter for Byraadet, der traadte sammen med Magistraten i den saakaldte »Økonomikommission« eller i specielle, efter Magistratens Opfordring nedsatte, Komiteer. »Likvide« eller mindre vigtige Spørgsmaal blev derpaa afgjort direkte ved fælles Beslutning; men hvis Komiteen forlangte det, eller Magistraten fandt det rigtigst, blev den paagældende Sag dog tilsendt de 32 Mænd in pleno til Forhandling og skriftlig Betænkning.

1) 32 Mænds Erklæring 14/3 1838, »Bilag«.

2) Skrivelse fra 32 Mænd til Mag. 9/3 1836.

Skrivelse fra Mag. til 32 Mænd 23/11 1836.

Skrivelse fra 32 Mænd til Mag. (26.) Jan. 1837.

Skrivelse fra Mag. til 32 Mænd 24/4 1837, »Bilag«, R. A.

Sml. Mag. 2. Sekr. Ref.-Prot. Nr. 984/1836, 517/1837 og 157/1838 (St. A.).

Denne prøvede Fremgangsmaade ønskede Magistraten at bibeholde, saaledes at det maatte være den alene overladt, efter eget Skøn, *enten* at træde sammen med et Udvalg af Byraadet til mundtlig — foreløbig eller endelig — Behandling af Spørgsmaalene, *eller* straks at oversende Sagerne til de 32 Mænds Overvejelse.

Idet man fremdeles betonedede, at mundtlig Forhandling, hvis Fortrin for skriftlig man stærkt understregede, bedst førtes med en Komité, fordrede man det overladt Magistraten at afgøre, om man vilde træde sammen med et Udvalg af de 32 Mænd eller med disse in pleno. En hyppigere Brug af den første Fremgangsmaade ønskede man hjemlet i et Tillæg til den foreslaaede Paragraf.

For øvrigt tiltraadte man Udkastets Fastslaaen af, at der ved Fællesmøder af Magistraten og Repræsentanter for de 32 Mænd ikke, som hidtil, skulde stemmes »viritim«, efter Hoveder, saaledes at de enkelte Stemmer blev optalt og Flertallet i det hele udfundet, men derimod »curiatim«, kollegievis, hvorved det Standpunkt, der forfægtedes af Majoriteten indenfor hver Forsamling, Borgerrepræsentationen som Magistraten, skulde anses for at udtrykke det paagældende Kollegiums Anskuelser.

Endvidere ønskede man det tydeligere udtrykt, at Magistratens Myndighed skulde bestaa i at fatte og udføre de tagne Beslutninger, medens Repræsentationen foruden at være en »inspicerende og kontrollerende« Autoritet, tillige skulde være en »additional« (d. v. s. hvis Myndighed var tilknyttet Magistratens og kun eksisterede som Supplement til dennes).

Endelig hævdede man, at de 32 Mænds Ønske om skriftligt motiverede Erklæringer syntes at bero paa en Misforstaaelse af den foreslaaede Bestemmelse. I øvrigt vilde en saadan Fremgangsmaade dels volde meget Besvær, dels være overflødig, da Magistraten i Tilfælde af Menings-

forskel mellem denne og Byraadet stedse indankede Sagen for højere Myndighed.¹⁾

I sin Forestilling af Oktober 1838 fraraadede Danske Kancelli Kongen at godkende de 32 Mænds Redaktionsforandringer og Magistratens Ændringsforslag, idet man indstillede, at Udkastets Bestemmelser forblev uforandrede. Disse betegnede efter Kollegiets Opfattelse en betydelig Simplifikation i de utvivlsomme Sagers Behandling og forbeholdt dog begge Autoriteter tilstrækkelig Adgang til at faa de Spørgsmaal fuldstændigt drøftede, hvis Behandling i den samlede Borgerrepræsentation skønnedes ønskelig.

Mod Magistratens Tillæggsforslag vendte man sig bestemt, da de 32 Mænd ikke usandsynligt i det vilde se et Forsøg paa at give Magistraten en særegen Myndighed til at bestemme den indre kommunale Forhandlingsform, der realiter vilde kunne forøge dens Indflydelse paa Borgerrepræsentationens Bekostning.²⁾

Godkendt af Frederik VI i Statsraadet 6. November 1838,³⁾ blev dette Sæt af mere formelle Bestemmelser 15. s. M. forelagt Østifternes Stænderforsamling med faa, men instruktive Følgeord af den kongelige Kommissarius.⁴⁾

Endnu mere kortfattet blev Provinsialstændernes Behandling af Æmnet. I Salen gav Referenten, Algreen-Ussing, overhovedet Afkald paa at drøfte dette Afsnit⁵⁾ — der for øvrigt, som tidligere omtalt,⁶⁾ i selve Loven blev udvidet med den berømte Opløsningsparagraf (§ 27) — medens Forsamlingen i sin Betænkning kun fremdrog et enkelt Punkt af lignende Karakter.

1) Mag.s Betænkning 25/7 1838, »Bilag«.

2) II Dept.s Res.-Prot. 1838, Nr. 112.

3) Kgl. Resolution 7/11 1838, sst.

4) St. T. 1838 I, Sp. 836—39.

5) St. T. 1838 II, Sp. 2688.

6) Jfr. ovf. S. 91—93 og 95.

Man mente nemlig at maatte — eller ansaae det for taktisk klogt at — fortolke Udkastets Bestemmelser om en Borgerrepræsentants tvungne Udtræden af Forsamlingen paa Grund af »Pligtovertrædelser« saaledes, at kun Repræsentationen, ikke Magistraten kunde tage Initiativet til en saadan Udelukkelse.¹⁾ Heri kunde Kancelliet dog ikke følge Stænderne.

I øvrigt forbeholdt man sig at ytre sig om det almindelige Spørgsmaal om de to Stadskollegiers indbyrdes Forhold under det følgende Afsnit.²⁾

Ved Danske Kancellis afsluttende Generaldebat i Sen vinteren og Foraaret 1839 sluttede alle Kollegiets Medlemmer op om Ørsted, der gik imod enhver reel Forandring indenfor dette Omraade. Forestillingen af 31. Maj s. A. gav et klart Udtryk for denne Enstemmighed, som endelig ved Christian VIII's Resolution af 27. December 1839 erholdt kongelig Sanktion.³⁾

V. Borgerrepræsentationens og Magistratens Myndighedsomraader. — Budget, Regnskab, Revision m. m.

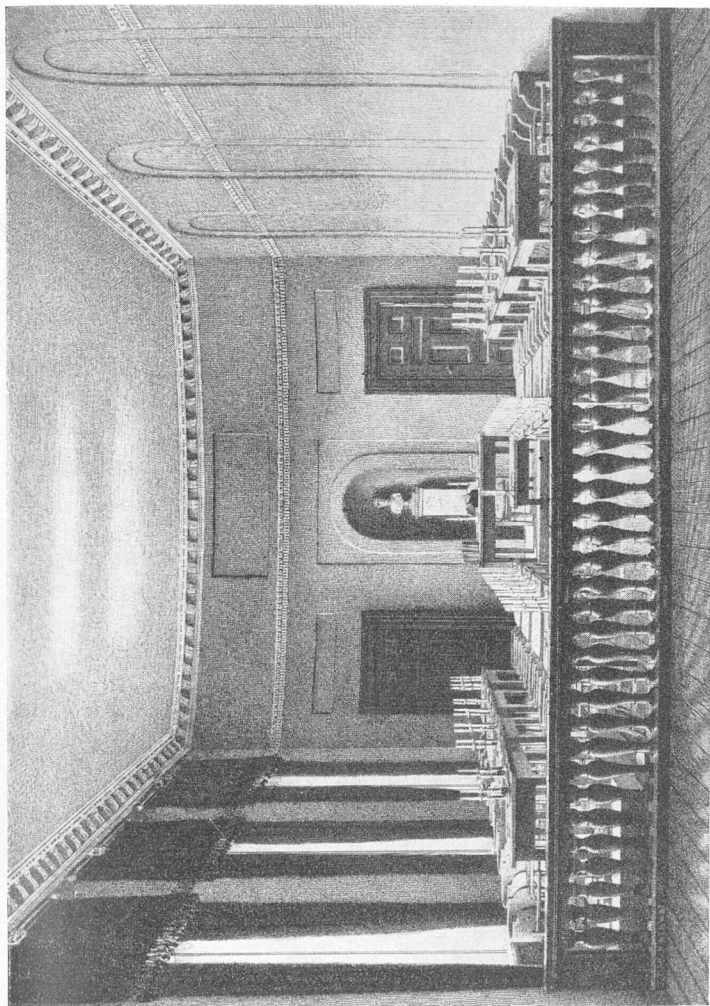
I delvis Fortsættelse af IV Hovedafsnit følger Afsnit V, der omhandler dels den nye Borgerrepræsentations Myndighed og Kompetenceforholdet mellem den og Magistraten, dels Ordningen af Revisionen og Offentliggørelsen af Byens Regnskaber m. m. Regeringsudkastets §§ 34—36, 41—46 fremtræder i Kommunalanordningen af 1. Januar 1840 som §§ 29—31, 36—41.

Som Tolk for Københavns Delegerede i den første Stæn-

¹⁾ St. T. 1838 II, Sp. 2744. Se Udkastets § 32, Anordning 1/1 1840, § 26, S. 14.

²⁾ St. T. 1838 II, Sp. 2745. Samme Fremgangsmaade er, naar bortses fra Indholdet af Magistratens Betænkning af 25. Juli 1838, stort set fulgt i den foregaaende Fremstilling. Jfr. ovf. S. 74, N. 1.

³⁾ II Dept.s Res.-Prot. 1839, Nr. 120 a og c.

Stadens 32 Mænds og derefter Borgerrepræsentationens Mødesal paa det gamle Raadhus.

dersamling 1835—36 havde allerede Professor P. G. Bang med megen Udførlighed redegjort for Hovedstadens vidtgaaende Ønsker paa dette Omraade.¹⁾

Under Litr. D. — »Om den Repræsentanterne og Magistraten i Forening tilkommende Myndighed« — forudskikkede Andrageren ganske visst den skæbnesvangre Indrømmelse, at det navnkundige Privilegietilsagn om de 32 Mænds Ret til i Fællig med Magistraten at »handle og slutte« om Byens »Indtægt og Udgift«²⁾ ikke kunde forstaas bogstaveligt, da det i saa Fald vilde overskride »de naturlige Grændser for enhver Communalbestyrelses Autoritet«.³⁾

Paa den anden Side maatte han, under Henvisning til de indgribende kongelige Resolutioner af 1802, 1816, 1824, 1826 og 1829,⁴⁾ med største Skarphed pointere, at den øjeblikkelige Tingenes Tilstand var uholdbar. Skulde de økonomiske Spørgsmaals endelige Afgørelse i alt væsentligt bero paa Regeringens Resolutioner, saa kunde Repræsentanterne ikke længere siges at repræsentere Kommunen, medens Borgerne vilde miste enhver Interesse for dennes Trivsel og Regeringskollegierne drukne i en »stedse voxende Detail-Bestyrelse«.

Følgelig krævede Andragendet, at der indenfor visse Grænser blev tilstaaet Magistrat og Repræsentation selvstændig Myndighed over Stadens Økonomi. Af Hensyn til »de efterkommende Medlemmer af Kommunen, hvis Ret de nærværende Medlemmer og deres Repræsentanter ei kunne bortgive«, dog ikke uden Regeringsmagtens Sank-

1) St. T. 1835—36, Sp. 1244—50, Litr. D, E og F, samt sidste Af-snit af Litr. C.

2) Københavns Privilegier af $\frac{24}{6}$ 1661, § 2.

3) St. T. 1835—36, Sp. 1244—45.

4) Kgl. Resolution $\frac{12}{2}$ 1802, $\frac{5}{6}$ 1816, $\frac{14}{1}$ 1824, $\frac{2}{8}$ 1826 og $\frac{9}{9}$ 1829. Jfr. D. K.s Forestilling $\frac{26}{8}$ 1829, hvoraf Genpart i »Bilag«.

tion ved definitiv Afhændelse af Rettigheder og Ejendomme.¹⁾

Med Hensyn til de Kommunalanliggender, hvor den endelige Beslutning ikke kunde overlades Magistrat og Byraad alene, fordredes, at der ikke blev truffet nogen Afgørelse, før disse Autoriteter var hørt.²⁾ Hvad Fattigvæsenet og Almueskolevæsenet angik, gav man Afkald paa at stille Forslag;³⁾ men Spørgsmaalet om Fattigvæsenets økonomiske Tilstand var ganske visst den foregaaende Dag blevet rejst som en særlig Sag ved et Forslag af Algreen-Ussing.⁴⁾

I Litr. E — »Om Repræsentanternes, Magistraten understøttende og controllerende, Myndighed« — opstilledes Krav om, at der 1) meddeltes Borgerrepræsentationen, helst ogsaa Borgerne i Almindelighed, en klar Oversigt over samtlige Kommunens Ejendele og faste Ressourcer tillige med de aarlige Forandringer heri; 2) indførtes »en simpel Regnskabsorden«; 3) skabtes »simple, men bestemte Former for Forretningsgangen«;⁵⁾ og 4) gaves bestemte Regler om Betydningen af »den materielle Revision af Byens Regnskaber, som med Føie er Repræsentanterne overdragen«, saavel som af Decisionen af Regnskaberne.

Endvidere fandt Andrageren, at Magistraten burde kunne drages til Ansvar ved Domstolene for sin Embedsførelse.⁶⁾

Endelig fordrede Litr. F — »Om Publicitet i Henseende til Communernes Anliggender« —, at man hvert Aar offentliggjorde baade Stadens Budget, en Ekstrakt af

---

1) St. T. 1835—36, Sp. 1245—46.

2) Sst., Sp. 1246.

3) Sp. 1246—47.

4) Sp. 385—436; Referat hos Hans Jensen (I, S. 405—07).

5) Behandlet i foregaaende Afsnit, S. 127 ff.

6) St. T. 1835—36, Sp. 1247—49.

Regnskabet og en Redegørelse for alle særlig vigtige Punkter i det svundne Aars Kommunalstyre.¹⁾

Hertil kan yderligere føjes, at Andragendets Litr. C, som ovenfor berørt,²⁾ mundede ud i Ønsket om Ret for Magistrat og Borgerrepræsentation til at ansætte de flest mulige af Byens »Betjente«, d. v. s. Embeds- og Bestillingsmænd.³⁾

Det var unægtelig store Brød, man havde slaaet op; noget andet var, hvor meget de københavnske Deputerede havde Haab om at hente fuldbagt og færdigt ud af Ovn. Først kom Forslagene under Ørsteds Behandling.

At de »underordnede« Kommuneembedsmænd burde ansættes af Magistraten, til Dels under Medvirkning af Repræsentationen, fandt Generalprokurøren naturligt. Navnlig burde Kæmneren, Hovedkassereren og Bogholderen ved Hovedkassen udnævnes af de to Kollegier i Forening, de underordnede Betjente ved Kæmnerkontoret af Magistraten.

Derimod kunde Ørsted ikke paa nogen Maade indrømme, at Københavns Privilegier skulde være blevet krænket ved de af P. G. Bang saa stærkt angrebne kongelige Resolutioner 1802 ff. Man kunde ikke stille Bystyret helt frit med Hensyn til Gratialer og Gratifikationer, men burde til dette Formaal fiksere en bestemt aarlig Sum, der ikke maatte overskrides.

Paa den anden Side fandt han det »billigt«, at Magistrat og Borgerrepræsentation altid blev spurgt, naar der forelaa Sager til Drøftelse, hvis endelige Afgørelse ikke tilkom dem. Og det var, saavel i adskillige Resolutioner som i Udkastet til Købstadkommunalloven, af Regeringen erkendt, at Repræsentanterne burde medvirke ogsaa i de Kommunalanliggender, som paa Grund af deres Beskaf-

1) Sst., Sp. 1249—50.

2) Jfr. Afsnit II, S. 79.

3) St. T. 1835—36, Sp. 1244.

fenhed var overdraget en anden Autoritet end Magistraten.¹⁾ Formerne for en saadan forøget Deltagelse i Administrationen vilde kunne overvejes paa Grundlag af en Betænkning fra det nye — frit borgervalgte — Byraad.

Medens Generalprokurøren endvidere med Professor juris P. G. Bang var enig i Vurderingen af Magistratens retslige Ansvarlighed, kunde han ikke tiltræde hans mindre praktiske Forslag om en Offentliggørelse af Budgetforslaget. Derimod burde den af Bang ønskede øjeblikkelige Statusopgørelse og et Regnskab for hvert forløbent Aar utvivlsomt offentliggøres ved Trykken.

Med Hensyn til det førnævnte Stænderandragende om Fastsættelsen af Bolværkspengene i København²⁾ kunde man formentlig overlade Reguleringen heraf til Havneadministrationen i Forening med Bystyret, dog paa Regeringens Approbation.

Med Basis i sin Betænkning af 5. April 1837, som fandt Kancellikollegiets fulde Tilslutning, udbyggede Generalprokurøren i Efteraaret s. A. de paagældende Paragraffer i det foreløbige Udkast.

Af særlig Vigtighed var dettes § 23,³⁾ der fastslog, at Borgerrepræsentationens Medvirkning var nødvendig i alle Anliggender, Stadens Ejendomme og Indretninger, Indtægter og Udgifter vedkommende, som ikke ved specielle Bestemmelser var unddraget den sædvanlige Kommunalforvaltning.

I Tilfælde af Uenighed mellem Magistrat og Borgerrepræsentation, der fremtidig »naturligviis« skulde stemme hver for sig, »curiatim«,⁴⁾ lagdes Afgørelsen af Strids-spørgsmaalet hos Danske Kancelli.

For øvrigt skulde, ifølge andre Paragraffer, Repræsen-

1) Jfr. Anordning 24/10 1837, § 19, C. T. 1837, S. 902—04.

2) Sml. S. 42. Ørstedes Betænkning 5/4 1837, »Bilag«.

3) Det senere Udkasts § 34, Anordning 1/1 1840, § 29.

4) Sml. ovf. S. 130.

tationen høres om nye Bestemmelser vedrørende borgerlig Næring, deltage — som hidtil — i »Sættelsen« af forskellige Takster og, ligesom Magistraten, vedblivende have Delegerede i de særlige Kommissioner og Direktioner. Disses Regnskaber skulde, nu som før, revideres af nogle af Repræsentanterne, inden den endelige Revision fandt Sted.

Endvidere paahvilede det efter § 31¹⁾ Magistraten — i Forening med Borgerrepræsentationen, de specielle Kommissioner og Direktioner samt Politidirektøren — at udarbejde Budgettet. Dette skulde indsendes til Kancelliet, som efter Forhandling med »De Deputerede for Finanserne«²⁾ forestillede Kongen Sagen til endelig Resolution.

Med Hensyn til Kommuneafgifterne, Næringsskatten og Kæmnerforretningerne, hvor de gældende Regler bevarede, skulde de to Bykollegier indgive Betænkning om muligt ønskelige Forandringer.

Stadens Regnskaber skulde først gennemgaaes af Mænd, der var udvalgt hertil af Borgerrepræsentationen, og derefter revideres af 3, til Revisorer udnævnte, Repræsentanter. Den endelige Decision af Regnskaberne skulde forblive hos Regeringen. Regnskab, in extenso eller i Uddrag, og Aarsberetning skulde offentliggøres.

Udkastets Slutparagraf fastslog, at naar der under nogen af de Styrelsesgrene, som var overladt særlige Direktioner eller Kommissioner, blev Spørgsmaal om ekstraordinære Foranstaltninger, f. Eks. Laan, nye Lønninger, Afhændelse af fast Ejendom m. v., skulde Magistrat og Borgerrepræsentation høres, inden Sagen blev afgjort af Kancelliet eller Kongen. Dog skulde de to For-

1) I det ændrede Udkast § 42, i selve Anordningen § 37.

2) Finansdeputationen havde 1816 afløst Finanskollegiet som det centrale og øverste Organ for Finansstyrelsen og skulde følgelig høres af de andre Kollegier, inden disse forelagde Kongen de løbende Sager; den erstattedes 1848 af Finansministeriet.

samlinger i Forening, uden Tilladelse fra højere Sted, aarlig kunne raade over indtil 1000 Rbdr. til Gratifikation.¹⁾

Imidlertid var de 32 Mænd alt andet end tilfredse med de Ørsted'ske Konzeptparagraffer.

Idet de 14. Marts 1838 genoptog den Traad, der gik igennem deres Skrivelser til Magistraten af 9. Marts 1836 og (26.) Januar 1837,²⁾ rejste de saaledes Krav om, at Borgerrepræsentationen ved nogle af sine egne Medlemmer skulde have Ret til at tage Del i den direkte Administration af f. Eks. Bidstrup Gods, af Brolægnings-, Vej- og Lygtevæsenet, i Tilsynet med Stadens Jorder og andre faste Ejendomme o. s. v.

Hvad den foreslaaede Budgetparagraf (§ 31) angik, forekom den de 32 Mænd stridende mod Privilegiernes Tilsagn om Magistrats og Repræsentations Ret til i Forening at »handle og slutte om Stadens Indtægter og Udgifter«. Forslaget vilde efter deres Skøn ganske lamme Magistratens og Borgerrepræsentationens Handlefrihed.

Ogsaa for de særlige Kommissioner og Direktioner krævede man friere Hænder i økonomisk Henseende.

1) Ørsteds foreløbige Udkast, Efteraaret 1837, »Bilag«.

2) Ved Skrivelse $\frac{9}{3}$ 1836 havde de 32 Mænd krævet, at den Kontrol med Stadens økonomiske Forvaltning, som var tillagt dem ved Privilegierne, blev udvidet til at omfatte deres umiddelbare Deltagelse i Bestyrelsen af de nævnte Forvaltningsgrene m. m. — I Skrivelse $\frac{(26)}{1}$ 1837 tilføjede de, at de ikke ønskede at overtage et saadant Tilsyn med den eksekutive Del af Kommunens Styrelse, som foreslaaet af Magistraten i Skrivelse $\frac{23}{11}$ 1836, hvorimod de 32 Mænd ønskede gennem Befuldmægtigede at deltage sammen med Magistraten i alle Møder og Forhandlinger vedrørende f. Eks. Kæmneriet, Brolægnings-, Lygte- og Vandvæsenet, Bidstrup Gods o. s. v., uden at Sagerne derfor skulde unddrages Forsamlingens sædvanlige Kontrol. — Om Magistratens Svarskrivelser se nedf. S. 140, N. 3. — Korrespondancen findes i »Bilag«, R. A., og i de S. 129, N. 2, omtalte Numre i Magistratens 2. Sekretariats Referatprotokol, St. A.

Til Slut anbefalede man som den billigste Udvej hvert Aar at offentliggøre et trykt summarisk Regnskab over alle Bestyrelsesgrene i Forbindelse med en Generalbalance.¹⁾

Ogsaa Magistraten greb i sin Betænkning af 25. Juli 1838 tilbage til den foregaaende Korrespondance mellem de to Kollegier, især til sine egne Skrivelser af 23. November 1836 og 24. April 1837, hvilken sidste var forblevet ubesvaret.

Et saadant udvidet Tilsyn med Administrationen fra Raadsmedlemmernes Side — som de 32 Mænd i sin Tid havde søgt Begrundelsen for i den berømmelige »Konvention« af 30. November 1661²⁾ — burde ikke tilstaa dem qua Borgerrepræsentanter, men gennem de foreslaaede »borgerlige« Raadmænd, der skulde indtræde i Magistraten. I øvrigt henviste man til de tidligere gjorte Indrømmelser med Hensyn til Styrelsen af de nævnte Kommissioner og Direktioner.³⁾

1) 32 Mænds Betænkning $14/3$ 1838, »Bilag«.

2) K. D. III, S. 546—51.

3) I Skrivelse $23/11$ 1836 fremholdt Magistraten, at man aldrig besluttede noget nyt Anlæg, Hovedreparation el. lign. ved Stadens Bygninger og Ejendomme, uden at de 32 Mænd havde udtalt sig derom sammen med Magistraten. En Undtagelse dannede alene Bro-lægnings- og Lygtevæsenet. Her havde de 32 Mænd dog haft Indflydelse paa Licitationerne, og man vilde nu overlade dem Kontrollen med de indkøbte Materialier, medens et umiddelbart Tilsyn med selve Arbejdet vilde skade dettes Fremgang. — I øvrigt havde de 32 Mænd Indflydelse paa den daglige Administration gennem Økonomikommisionen; men Magistraten var principielt rede til at lade Byraadet opnaa større Deltagelse i Styrelsen af de af de 32 Mænd nævnte Forvaltningsgrene. — Ved Skrivelse $24/4$ 1837 supplerede Magistraten sine Bemærkninger, bl. a. ved Paavisningen af, at de 32 Mænd kun kunde faa permanent Sæde i de Kommissioner, hvor alle Sager henhørte under samtlige Medlemmers Behandling, men derimod ikke i Magistraten, hvor kun et Faatal af Sager hørte til Forhandlingerne med de 32 Mænd.

Sml. i øvrigt ovf. S. 139, N. 2.

Johannes Hammerich.

Maleri af Kai Lange.

(Borgerrepræsentationens Formands Arbejdsværelse, Raadhuset).

For Resten havde man fylket sig om det Feltraab, at Magistratens Myndighed var besluttende og eksekutiv, Repræsentationens inspicerende, kontrollerende og »additionel«. ¹⁾

Samme Enstemmighed var man ikke naaet til under Behandlingen af Budgetparagraffen (§ 31), hvor Borgmester Schäffer og Raadmand A. Dahl²⁾ var enige med de 32 Mænd i, at det stred mod Stadens Privilegier, at der opstilledes forud foreskrevne Regler, hvorved man bandt Magistraten og de 32 Mænd.

Derimod kunde Forsamlingens Flertal ikke tiltræde denne Opfattelse. Borgmester Mundt fandt endog Udkastets Tankegang saa selvindlysende rigtig, at han foreslog de kritiserede Bestemmelser udeladt som overflødige!

Omvendt kunde den samlede Magistrat med Undtagelse af Overpræsident Kierulff understøtte de 32 Mænds Ønske, at Danske Kancelli, i Tilfælde af, at man afgjorde en Sag paa Trods af Bystyrets Indstilling, vilde tilbagevende Magistrat og Borgerrepræsentation alle Akter, iberegnet Kancelliets egen Betænkning, for at de to Stadsmyndigheder endnu engang kunde faa Lejlighed til at ytre sig om Æmnet.

Ligeledes tiltraadte et Flertal de 32 Mænds Plan om en Regnskabssekstrakt, medens hele Kollegiet modsatte sig, at en begrænset Sum skulde stilles til Kommunalbestyrelsens Raadighed. I Kontinuation af tidligere hævdede Synsmaader saae man i Udkastets Tilbud en Krænkelse af Privilegiernes Tilsagn om fri Dispositionsret over Stadens Pengevæsen, et Løfte, Magistraten fandt yderligere

---

1) Se nærmere ovf. under Afsnit IV, S. 130.

2) Justitsraad, Overauditor Andreas Dahl (1789—1852), Raadmand 1822—52 (H. M. 1. Rk., VIII, S. 42).

underbygget ved kongeligt Reskript af 13. December 1773 og kongelig Resolution af 12. Februar 1802.¹⁾

Under Danske Kancellis fornyede Forhandlinger om Sagen indtog et af dets mest konservative Medlemmer, Deputeret H. G. Bentzen, noget overraskende det mest »frisindede« Standpunkt, idet han fandt de 32 Mænds Krav paa større umiddelbar Deltagelse i de forskellige Administrationsgrene »rimelige«.

Derimod holdt Kollegiets mest liberale Deputerede, Michael Lange, det hverken for »principmæssigt« eller »formaalstjenligt« at lade nogen af de 32 Mænd deltage i disse Forretninger, saa længe der ikke var organiseret særlige Kommissioner til Bestyrelsen af dem. Til denne Tankegang sluttede Kollegiets øvrige Medlemmer sig, og kun den fandt Udtryk i Forestillingen til Kongen.

I fuld Enighed tilstod de Deputerede derimod Borgerrepræsentationen Mandater i den borgerlige Indrulleringskommission og Havneadministrationen.

Overfor Spørgsmaalet om Bystyrets Ret til selv at udnævne »underordnede« Embedsmænd som Kæmneren m. fl. stillede Lange og Ørsted sig afgjort imødekommende. Dog maatte Lange være enig med Bentzen i, at dette Forhold burde ordnes senere udenfor Anordningens Rammer paa særligt Andragende herom fra Kommunalbestyrelsen. Paa dette mindre væsentlige Felt var Ørsted, delvis af taktiske Hensyn, stemt for vidtgaaende Indrømmelser til Stad og Stænder, medens Stemann ønskede Afgørelsen udskudt til senere.

Med Hensyn til den foreslaede § 31 om Budgettets Udarbejdelse kunde ingen af de Deputerede gaa med til at fravige Udkastets Bestemmelser. Med Bentzen som Ordfører afviste Kollegiets Bureaukrater, som venteligt,

¹⁾ Jfr. foruden Mag.s Betænkning 25/7 1838 ogsaa D. K.s Forestilling 26/8 1829, »Bilag«, eller Fremstillingen nedf. S. 145—46.

Lokaladministrationens Begæring om, i Tilfælde af en Sags Afgørelse i dens Disfavør, at faa meddelt Kancelliets Betænkning.¹⁾ Dog kunde Ørsted tænke sig at gaa ind herpaa.

I det hele og store fastholdt man saaledes det Ørsted'ske Konceptforslag, som følgelig nogenlunde uændret gik over i Kancelliets Forestilling af Oktober 1838.

Denne fraraadede t. Eks. at tilstaa de 32 Mænd Indseende med Administrationen og at give Bystyret Kendskab til Regeringserklæringer. Det sidste dog mod Ørsteds Særvotum, idet han ansaae det for klogt at imødekomme de 32 Mænd paa dette Punkt, for at man saa meget desto stærkere kunde modsætte sig andre, mere urimelige, Krav fra deres Side.

Endvidere kunde Kancelliet ikke gaa med til en ændret Affattelse af Gratifikationsbestemmelsen, medens man akcepterede de 32 Mænds Forslag om Regnskabernes Offentliggørelse og tiltraadte Magistratens Ønske om Kommunalbestyrelsens øgede Indflydelse paa visse Embedsbesættelser. Man anbefalede Kongen at give et almindeligt Tilsagn herom, hvorved — og her stak unægtelig Taktikken Hestehoven frem! — »Forslag og Demonstrationer« i Provinsialstænderne vilde undgaas.

En Indrømmelse betegnede det endelig, at Kancelliets Pluralitet indstillede, at Revisorerne, hvis Tal blev forhøjet til 4, skulde vælges af Borgerrepræsentationen. Dette kunde Minoriteten ikke gaa med til, hvorimod de, under Forudsætning af Indførelsen af middelbare Valg, kunde udpeges af Valgmandsforsamlingen.²⁾

Kort efter faldt den kongelige Resolution (7. November

1) Michael Hansen (1762—1844) havde overhovedet intet at fremføre ved hele dette Afsnit; han »voterede«, for at tale Holbergsk, »som en Børstenbinder« og var stadig enig med de forhen voterende. — D. K.s Voteringer 18/8—13/9 1838, »Bilag«.

2) II Dept.s Res.-Prot. 1838, Nr. 112.

1838), som bifaldt samtlige af Danske Kancelli foreslaaede Ændringer og Tilføjelser til det midlertidige Udkasts §§ 21—35, d. v. s.: Afsnittene IV og V. Een eneste Forandring — uendelig karakteristisk for den medfølende gamle Konges Velvilje mod økonomisk vanskeligtstillede — foretog Frederik VI personlig i Udkastet: han forøgede Stadsstyrets Raadighedssum fra 1000 til 2000 Rbdr. aarlig!¹⁾

I Overensstemmelse med Kongens Afgørelse fik Roskilde Stænderforsamling faa Dage senere (15. s. M.) ogsaa disse Bestemmelser forelagt tillige med en grundig — men unægtelig noget langtrukken — Redegørelse for hver enkelt Paragrafs Forhistorie.²⁾

Herunder betonedes A. S. Ørsted bl. a., at selv om Regeringen ikke kunde yde Borgerrepræsentanterne Lod og Del i samtlige Administrationsgrene, vilde Meddelelsen af de aarlige Regnskaber dog afgive tilstrækkelig Basis for enhver Anke over mulige Misgreb i Forvaltningen.³⁾ Omvendt havde Kongen bevilget, at ikke blot de specielle Regnskaber, men ogsaa Hovedregnskabet maatte tilstilles Repræsentationen, førend det underkastedes den egentlige Revision,⁴⁾ ligesom man havde tiltraadt de 32 Mænds Forslag om Regnskabets Offentliggørelse.⁵⁾

Endvidere havde Regeringen givet Afkald paa Udnævnelsen af visse Embedsmænd til Fordel for Stadsstyret,⁶⁾ og den aarlige Gratifikationssum var blevet sat op til 2000 Rbdr.⁷⁾

I denne Forbindelse polemiserede Kommissarius med yderste Skarphed imod Magistratens Pukken paa og For-

---

1) Sst.

2) St. T. 1838 I, Sp. 836—52.

3) Sst., Sp. 841.

4) Sp. 848.

5) Sp. 848—49.

6) Sp. 845—46.

7) Sp. 850.

tolkning af Privilegierne af 1661, Reskriptet af 1773 og Resolutionen af 1802, der kun angik »saadanne Contracter, hvorved Staden erhverver Noget imod et vist Vederlag«, men ikke Gaver. Og endnu engang svang Regeringens Repræsentant Snærtten over Lokalstyrets Ryg, idet han ubarmhjærtigt gentog Danske Kancellis skaanselsløse Ord fra 1824, at Københavns Privilegier var givet til Bedste for Stadens Indbyggere og ikke havde »Magistratens og Borgerrepræsentationens Myndighed til Formaal«. ¹⁾ »De vilde saaledes«, sluttede Ørsted, »i alt Fald ikke være hinderlige i at sætte Bestyrelsen af Stadens Midler under saadan Control, som findes fornøden til Indvaanernes Betryggelse«. ²⁾

Provinsialstænderne lod sig imidlertid ikke kyse i et Musehul ved Ørstedes haarde Dom over Københavns Bystyre. Tværtimod gik de til Sagen uden nogen Art af Hæmninger og med vaagen Kritik. Denne kom straks til Orde i Udvalgets Betænkning over dette Afsnit. ³⁾

Her havde Komiteen især savnet en nøjagtig Fastsættelse af Grænserne for Borgerrepræsentationens og Magistratens Virkefelter og en Bestemmelse af Repræsentanternes selvstændige Myndighed i rent kommunale Anliggender, samt af deres Forhold og Stilling saavel til Magistraten som til »de overordnede Collegier«.

Imidlertid hyldede Udvalget den Overbevisning, at Borgerskabet ikke vilde nære synderlig Interesse for en Kommunalforfatning, der ikke — som f. Eks. de prøjsiske Städteordnungen af 1808 og 1831 — forlenede Repræsentationen med en tilstrækkelig selvstændig Myndighed over Byens Økonomi. Det burde følgelig i den nye Kommunalanordning som en fast Grundregel udtales, »at

1) Kgl. Resolution ¹⁴/₁ 1824; sml. Rubin I, S. 584—85.

2) St. T. 1838 I, Sp. 852.

3) St. T. 1838 II, Sp. 2689—92; gentaget i Forsamlingens Betænkning, sst., Sp. 2745—66.

det i alle Anliggender, Stadens Eiendomme og Indretninger, Indtægter og Udgifter vedkommende, er *Borgerrepræsentanterne, som tage Beslutning*, hvorefter det er *Magistraten, som bringer disse Beslutninger i Udførelse*.¹⁾

Hvor epokegørende det Løsen var, som her blev givet det nye Byraad at kæmpe under, ses vel klarest deraf, at der skulde gaa næsten fulde hundrede Aar, før denne Tanke blev til Virkelighed i Kommunalforfatningen af 18. Marts 1938! —

Dog skulde paa den anden Side Magistraten, ifølge Komiteens Forslag, udstyres med dels Initiativ, dels suspensivt Veto. Den skulde nemlig være berettiget til at nægte at udføre en Beslutning, som den ansaae for enten stridende imod et bestemt Lovbud eller skadelig for det Heles Vel. Dersom Enighed da ikke kunde opnaas, skulde Sagen indstilles til Kancelliets eller, eventuelt, Kongens Afgørelse; men hvis begge Byautoriteter var enige i en Beslutning, skulde denne ikke behøve højere Sanktion, medmindre det drejede sig om det aarlige Budget eller de, i Udkastets Slutning forudsete, ekstraordinære Foranstaltninger.²⁾

Idet Stænderudvalget dernæst gjorde opmærksom paa, at en Række af Hovedstadens vigtigste økonomiske Anliggender for Tiden var ganske unddraget Borgerrepræsentationens Magtomraade, foreslog man, at der, men dog først, efter at den nye Kommunallov var traadt i Kraft, blev nedsat særegne Kommissioner eller Direktioner for de paagældende Forvaltningsgrene. I disse Myndigheder skulde et Antal Borgerrepræsentanter have Sæde og Stemme. Overensstemmende med de 32 Mænds tidligere Vota angaaende dette Spørgsmaal fremhævede Komiteen Brolægnings-, Vej- og Lygtevæsenet, Tilsynet med Stadens Bygninger og faste Ejendomme, Admini-

1) Sp. 2689, Forsamlingens Betænkning til Kongen, Sp. 2747—48.

2) Sp. 2689—90; 2748—49.

strationen af Bidstrup Gods m. m. som det Rhodos, hvor der skulde springes.¹⁾

I øvrigt burde Borgerrepræsentationen for de allerede eksisterende Kommissioners og Direktioners Vedkommende ikke have blot Indstillings-, men selve Udnævnelsesretten, hvad dens egne Delegerede angik. Fremdeles skulde disse kunne fordre et hvilket som helst herhenhørende Spørgsmaal forelagt det samlede Borgerraad, og dettes Beslutning maatte da være bindende for de nævnte Bestyrelsesgrene, for saa vidt disse ikke i den paagældende Sag udvirkede et foreløbigt Magistratsveto.²⁾

Endvidere maatte Stænderudvalget anse det for strængt paakrævet, at der, saa detailleret Københavns Kommunaladministration var, blev udarbejdet et særligt *Regulativ* for den indre Bestyrelse af Stadens økonomiske Anliggender m. v. Denne Vedtægt burde affattes af den først sammentrædende Borgerrepræsentation 1840 og derefter forelægges Magistraten.

Saafernt de to Bykollegier enedes om Indholdet af Regulativet, skulde dette have Gyldighed, men dog ikke træde i Kraft, førend Kongens Godkendelse forelaa. I Tilfælde af Divergens herom mellem Magistrat og Borgerrepræsentation maatte sidstnævnte have Ret til at kræve Vedtægten prøvet af Østifternes næstforestaende Stænderforsamling, inden der blev truffet endelig Beslutning i Sagen.³⁾

I Overensstemmelse med dette Grundsyn paa Regeringsudkastets Bestemmelser fordrede Komiteen først og fremmest, at Fastlæggelsen af det aarlige Budget skulde tilkomme Borgerraadet. Dog kun for de rent kommunale Udgifters Vedkommende, medens de fornødne Beløb til Fattigforsorg, Politi og Skolevæsen maatte fastsættes efter

1) Sp. 2690.

2) Sp. 2691.

3) Sp. 2691—92.

nøje Forhandling med vedkommende Myndigheder, eventuelt afgøres af Kongen. Det samme skulde gælde, ifald Magistraten maatte anse de udskrevne Kommunalafgifter for stridende mod en bestemt Lov eller almenskadelige.¹⁾

Idet Komiteen foreslog de forskellige Afgifters Opkrævning, Udnævnelsen af forskellige Embedsmænd m. m. henlagt til det ønskede Regulativ, fordrede man dog, at Kæmner, Kasserer og Bogholder skulde udpeges af Repræsentanterne alene. Om de 4 Revisorer fremsatte man lignende Betragtninger.²⁾

Ogsaa den oftomtalte Gratifikationssum maatte være Borgerraadets Beslutning undergivet; men for øvrigt burde der, være sig i det aarlige Budget eller i Regulativet, stilles et visst Beløb til Repræsentanternes Raadighed til overordentlige og uforudseelige Udgifter i Almindelighed.³⁾

Unægtelig lagde Stænderudvalget paa dette betydningsfulde Punkt en sjælden finansiel Forudseenhed for Dagen!⁴⁾ Det tør vel antages, at den Statsmand, der herhjemme fremfor nogen anden har fordret og gennemført en saadan Margin for Finansforvaltningen, C. G. Andræ, paa dette Felt ikke blot staar i Gæld til udenlandske Forbilleder, men ogsaa til et ældre Slægtleds fremsynede Politikere.⁵⁾

---

1) Sp. 2692; 2756.

2) Sp. 2693.

3) Sp. 2694.

4) Muligvis tilkommer Æren herfor dog C. N. David, som ^{12/5}1838 i »Fædrelandet« (Sp. 770) havde skrevet: » . . . . . thi i det aarlige Budget bør dog, naar dette skal være, hvad det bør være, en Sum findes til uforudseelige Udgifter, den her omtalte medindbefattet, og denne Sum vil naturligviis blive limiteret i Forhold til Stadens Evne«.

5) Om Andræ's Indsats paa dette Omraade se Flemming Dahl: »C. G. Andræ. En Karakteristik« (1933), S. 51 ff., Særudgave af samme Forfatters »C. G. Andræ's Taler i Udvalg« I—II (1933—34).

Sluttelig fastslog Komiteen, at det foreliggende Regeringsudkast kun omhandlede *Kommunalbestyrelsen* i København, ikke den samlede *Municipalforvaltning*. Et Regulativ vilde kun delvis kunne raade Bod herpaa. At søge denne Mangel afhjulpet var et Maal, som maatte naaes. Man indstillede derfor, at der efter 6 Aars Forløb, naar en helt ny Repræsentation var indtraadt, blev udarbejdet og forelagt Stænderne en ny, fuldstændig Municipalanordning for Hovedstaden.¹⁾

Under den langvarige Debat om disse Æmner blev Hovedlinierne i begge Parters Synsmaader trukket skarpt op, uden at der dog fremkom noget afgørende nyt, naar bortses fra det Tillæg til Udkastets § 34, der blev indføjet mellem 1. og 2. Behandling, og hvorved, som ovenfor omtalt,²⁾ Overpræsidenten bemyndigedes til, under visse Forudsætninger, midlertidigt at sætte en af Magistrat og Borgerrepræsentation truffen Beslutning ud af Kraft.

I øvrigt kunde den kongelige Kommissarius ikke indse, hvad der skulde vindes ved den, ikke af Magistraten eller de 32 Mænd, men af Udvalget foreslaaede, ændrede Kompetencefordeling mellem de to Stadskollegier. Begges Samtykke til en Beslutning vilde dog være nødvendigt, og den grundigste Sagkundskab maatte naturligvis til enhver Tid være til Huse indenfor Magistraten.³⁾

Da endvidere denne skulde beholde Bestyrelsen af Byens Kassevæsen, maatte den selvsagt være medbestemmende ved de omstridte Embedsudnævnelser. For Resten burde man ikke gaa for meget i Detailler ved Organisationen af Forvaltningen uden at have hørt de 32 Mænd og Magistraten.⁴⁾

Algreen-Ussing blev imidlertid ikke Ørsted Svar skyl-

1) St. T. 1838 II, Sp. 2694; 2767—68.

2) Anordning ¹/₁ 1840, § 29; se nærmere Afsnit II, S. 91—93 og 95.

3) St. T. 1838 II, Sp. 2696; sml. Sp. 2708.

4) Sst., Sp. 2698—99.

Jacob August Stenfeldt.

(Født Mariboe, men fik 1819 kgl. Bevilling til at føre Navnet Stenfeldt).

dig. Ved at foreslaa den besluttende Magt lagt hos Borgerrepræsentationen, den udøvende hos Magistraten — som Forholdet var i de fleste nyere Kommunalforfatninger — tilstræbte man netop at sikre disse Forsamlinger i Fællig den frie Raadighed over Kommunens Anliggender, som de begge i Forening ikke havde i Øjeblikket. F. Eks. var det Kancelliet og, i sidste Instans, Kongen, der fastsatte Stadens Budget.¹⁾ At de 32 Mænd ikke havde andraget paa en saadan Myndighedsfordeling, skyldtes udelukkende taktiske Hensyn til det formentlig opnaae-lige. Han kaldte de tilstedeværende københavnske Deputerede til Vidne herpaa.²⁾

Af ulige større Interesse end disse — saa at sige »bestilte« — Tillidsvota fra en Række »Officerer« af lavere Rang,³⁾ var de skarpsindige Betragtninger, hvormed den fremstaaende Kommunalteoretiker og -praktiker Borgmester J. A. Stenfeldt⁴⁾ indledede Sagens endelige Behandling.

Idet han tiltraadte en tidligere Ytring af Referenten, Algreen-Ussing, at de Principper, der nu blev lagt til Grund for Københavns Kommunalforfatning, før eller siden vilde faa Indflydelse saavel paa Købstædernes som paa Landdistrikternes Kommunevæsen,⁵⁾ ankede han over, at Stænderkomiteen havde bygget Organisation af Kommunalforfatningen paa de Grundsætninger, der følges ved konstitutionelle Staters Regeringsformer. Man havde nemlig villet fastsætte en skarp Grænse mellem den lovgivende og den udøvende Magt, men samtidig, ved at til-

1) Sp. 2702 f.

2) Sp. 2709—10.

3) Nemlig Major, Grosserer H. F. Prætorius, Kaptajn, Bogholder H. H. Herforth, »Mechanicus«, Klokkestøber H. Gamst og Kaptajn, Brygger A. H. Bjerre; Sp. 2711—12; sml. ovf. S. 59.

4) Se om ham ovf. S. 26 og 59—60.

5) Algreen-Ussing, Sp. 2652; Stenfeldt, Sp. 2704.

stede denne et Veto, givet sidstnævnte Myndighed Delagtighed i den første. Men herved burde man dog ikke overse, at en Kommune ikke var et selvstændigt Hele, men en underordnet Del af en Stat og skulde administreres overensstemmende med sammes Øjemed; derfor kunde man ikke uden videre overføre Principper for en Stats Styrelse paa en Kommunes.¹⁾

At Ørsted var enig med Stenfeldt,²⁾ siger sig selv; men Stænderforsamlingen fandt med Højesteretsadvokat P. G. Salicath, at Udvalgsindstillingen var »en moden Frugt af en moden Overveielse«,³⁾ og godkendte Hovedindstillingen til § 34 med 55 Stemmer mod 5,⁴⁾ Tillægget om Overpræsidentens Vetoret med 57 Stemmer mod 3⁵⁾ og §§ 41—46 omtrent eenstemmigt.⁶⁾ Ogsaa Komiteens Slutningsindstilling om en fremtidig Revision af den kommende Anordning blev eenstemmigt vedtaget med 60 Stemmer.⁷⁾

I Februar 1839 gik saa Danske Kancelli i Gang med sin afsluttende Drøftelse af Kommunalsagen. Først voterede, som naturligt var, den kongelige Kommissarius.

Efter hans Opfattelse betegnede Stændernes Behandling af Udkastets sidste Afsnit en fortsat Række Fejlgreb. Saaledes maatte Ørsted finde Forslaget om at indskrænke Magistratens Myndighed til, stort set, en »sanktionerende eller inhiberende Stemme« aldeles utilraadeligt. Ikke heller burde Embedsbesættelserne henlægges til Borgerrepræsentationen alene.

Alt i alt vilde kun lidet af Stændernes Betænkning kunne benyttes. Dog kunde der indrømmes Repræsenta-

---

1) Sp. 2706.

2) Sp. 2708.

3) Sp. 2706.

4) Sp. 2714.

5) Sp. 2715.

6) Sp. 2715—16.

7) Sp. 2716.

tionen Ret til at indgive eventuelle Forslag om Oprettelsen af nye særlige Kommissioner eller Direktioner for andre Grene af Stadens økonomiske Bestyrelse.

Endvidere burde de famøse 2000 Rbdr. give Plads for: en Sum, som efter nærmere Forslag af Magistrat og Borgerrepræsentation vil blive fastsat af Kongen.

Endelig kunde Ørsted bifalde Forsamlingens Slutindstilling om Anordningens Revision efter 6 Aars Forløb.¹⁾

Endnu engang havde Generalprokurøren den Glæde, at Kancelliet fulgte ham paa næsten alle Punkter. Dog fra-raadede Bentzen Udarbejdelsen af et Regulativ,²⁾ ikke mindst, hvis et Gennemsyn af Anordningen skulde finde Sted om 6 Aar, medens omvendt Stemann, der ønskede Kommunalproblemerne færdigbehandlet med det samme, gik imod selve Revisionsbestemmelsen.³⁾

Et umiskendeligt Udtryk for Kollegiets afvisende Holdning overfor Provinsialstændernes Ønskemaal paa dette Felt blev Forestilling af 31. Maj 1839, som energisk til-raadede Kongen at forkaste Forsamlingens gennemgribende Ændringsforslag og at opretholde Udkastets Bestemmelser.

Naar Kancelliet altsaa hermed ogsaa indstillede Til-lægsforslagene om Regeringens Opløsningsret og Over-præsidentens midlertidige Veto til Forkastelse, maa det dog selvfølgelig have været under den Forudsætning, at kun et Mindretal af Magistratens Medlemmer fremtidig skulde vælges af Borgerrepræsentationen. For det Til-fælde, at Kongen skulde ville gaa ind paa Stændernes Forslag til Magistratens Sammensætning, maa de Depu-terede naturligvis have forbeholdt sig deres Stilling.

I øvrigt indeholdt Forestillingen det af Ørsted foreslaaede Tilsagn om en mulig Nedsættelse af nye administra-

1) Ørsteds Votum 26/2 1839.

2) Bentzens Votum 7/3 1839.

3) Stemanns Votum 30/3 1839.

tive Kommissioner eller Direktioner og den ændrede Gratifikationsparagraf. En sidste Imødekommenhed betød Flertallets Akcept af, at de 4 Revisorer skulde vælges af Borgerrepræsentationen, hvorimod den samme Majoritet — Stemanns »Parti« — modsatte sig den af Stænderforsamlingen vedtagne Slutningsindstilling.

Det Ørsted'ske Mindretal fandt derimod denne lidet betænkelig, ja maatte for sit Vedkommende endog tilraade den, ifald Stændernes Forslag om direkte Valg vandt allerhøjeste Bifald.¹⁾

Som bekendt blev netop dette Tilfældet; men i det afgørende Statsraadsmøde 21. December 1839 formaaede Stemann alligevel at hindre Revisionsbestemmelsens Optagelse i Anordningen.

For øvrigt godkendte Christian VIII — med Tilslutning af Geheimstatsraadets Flertal: Stemann, Greverne Otto og A. W. Moltke samt Grev Rantzau-Breitenburg,²⁾ imod Møstings og Krabbe-Carisius' Stemmer —, at Borgerrepræsentationen uden kongelig Sanktion selv valgte sine Delegerede i de særlige Kommissioner og Direktioner.³⁾ Ligeledes erklærede Kongen sig for at erstatte den odieuse Gratifikationsbestemmelse i Anordningens Slutningsparagraf med en for Bystyret forjættende Udsigt til en fremtidig større selvstændig Myndighed over Stadens økonomiske Forhold.⁴⁾

At Majestæten samtidig lod optage saavel Opløsnings- som Vetoretten i Anordningen,⁵⁾ var simpelthen en Følge

1) D. K.s Forestilling ³¹/₅ 1839, II Dept.s Res.-Prot. 1839, Nr. 120 a.

2) Af stor politisk-historisk Interesse er »Statsminister Conrad Greve Rantzau-Breitenburgs Erindringer fra Kong Frederik den Sjettes Tid« (udg. af Louis Bobé, 1900), der dog kun gaar til 1836.

3) Christian VIII's »Optegnelser ²/₁₂ 1839—¹⁵/₇ 1840«, cit. hos Hans Jensen, II, S. 220. Anordning ¹/₁ 1840, § 36, S. 17.

4) Sst., § 41, S. 22.

5) Anordning ¹/₁ 1840, §§ 27 og 29, S. 14 og 15.

af, at han ligeledes bifaldt Provinsialstændernes Ændringsforslag om det folkevalgte Elements Overvægt indenfor Magistraten. 27. December 1839 approberede Kongen det omredigerede Udkast, og Nytaarsdag 1840 underskrev han Kommunalloven.

Tilbageblik.

En kort sammenfattende Oversigt vil antyde, af hvilke Forbilleder, fremmede og hjemlige, Lovens Forfattere har draget Lære, samt hvilke Myndigheder og Personligheder der har sat deres Præg paa den.

Det tør da fastslaas, at Anordning af 1. Januar 1840 dels direkte paa enkelte Punkter staar i Gæld til den prøjsiske »Revidierte Städteordnung« af 17. Marts 1831 og Udkastet til en tilsvarende »Städteordnung« for Slesvig og Holsten (§§ 10, 27, 29), dels indirekte i større Almindelighed har kunnet drage Nytte af Indholdet af og Erfaringer fra de prøjsiske Mønsterlove af 1808 og 1831.

Men lige saa sikkert er det, at dansk Kommunallovgivning med samme Selvstændighed som Ständerforordningerne af 28. Maj 1831 og 15. Maj 1834 har omformet det brugbare fra de udenlandske Forbilleder efter dansk Aand og eget Behov.

Ständeranordningerne selv kom — maaske bortset fra de personlige Betingelser for Valgret — ikke til at spille nogen særlig Rolle i den her skildrede Sammenhæng. Derimod maatte Købstadkommunalloven af 24. Oktober 1837 efter Sagens Natur indeholde en Række Paragraffer om analoge Forhold, Bestemmelser, som det var ønskeligt — eller endog nødvendigt — at optage, helt eller delvis, i den københavnske Anordning.

At denne i adskillige Tilfælde (Magistratens Sammensætning; ikke $\frac{2}{3}$, men kun Halvdelen af Borgerrepræsentanterne Grundejere) var mere liberal end Købstadloven,

skyldes ikke blot, at sidstnævnte som den ældste kunde afgive et Eksempel i Fortrin og Fejl, men ogsaa, at en ny Konge personlig øvede en Indsats ved Færdigbehandlingen af Københavns Forfatning.

Hvad Frederik VI angaar, tør det hævdes, at han ikke paa noget Omraade har sat sit varige Stempel paa Anordningen, hvorimod Christian VIII, der, som man har sagt, satte selve Enevælden under Debat,¹⁾ i ikke ringe Grad gjorde de offentlig fremførte liberale Krav til sine.

For øvrigt var Udkastet til begge Love udarbejdet af begge Kongers Tillidsmand, »Kongens og Folkets Mand«, A. S. Ørsted, hvem — samtlige senere Ændringer til Trods — dog alle Dage en stor Del af Æren for disse maadeholdent-frisindede, »teknisk« veludformede Kommunalforfatninger vil tilkomme.

Indenfor Danske Kancelli har desuden Præsidenten, P. C. Stemmann, talt mangt et tungtvejende Ord, og de Deputerede H. G. Bentzen og Michael Lange har fremsat Indlæg af Værdi.

Af Kancelliets grundlæggende Arbejde af varig Betydning skal kun fremhæves Indførelsen af direkte Valg, af en Borgerrepræsentation paa 36 Medlemmer med aarlig Fornylse af $\frac{1}{6}$, samt, i store Træk, Ordningen af Kompetencefordelingen imellem Centralstyrelsen og de to Stadskollegier og mellem disse indbyrdes.

Man kunde under sin Udarbejdelse af Loven støtte sig til P. G. Bangs Andragende af 9. Oktober 1835, til for-tjenstfulde Forslag fra Overpræsident A. C. Kierulff, ud-førlige og paa talrige Punkter velgennemtænkte og betyd-ningsfulde Erklæringer fra de 32 Mænd og Magistraten (14. Marts og 25. Juli 1838) samt endelig Roskilde Stæn-

¹⁾ » . . . . men hvilken Afstand mellem denne Konge, der saa at sige satte sin absolute Kongemagt under Debat blandt en Flok unge Kandidater, og Frederik VI's selvsikre »Vi alene vide!« (N. Neer-gaard: »Under Junigrundloven« I (1892), S. 11).

ders vægtige og værdifulde Betænkning af 24. December 1838. Allerede ved den er Tage Algreen-Ussings Navn sikret imod Forglemmelsen.

I denne Forbindelse er det for øvrigt naturligt i særlig Grad at understrege Stadens 32 Mænds og Magistratens blivende Indsats i Forfatningssagen, skønt man her maa give Afkald paa at faa de ledende Enkeltpersonligheder frem i Historiens skarpe Rampelys.

Af de 32 Mænds Betænkning optog den fuldfærdige Anordning først og fremmest det attraaede direkte og samlede Valg i hele København, samt Forudsætningen herfor: de lidet demokratiske Censushøjelser. Endvidere Kravene om, at relativ Pluralitet ved Valgene var tilstrækkelig, og at Halvdelen af Borgerrepræsentationen skulde bestaa af Grundejere.

Ogsaa Repræsentationens Ret til selv at udpege sine egne Delegerede i de særlige Kommissioner og Direktioner kan føres tilbage til de 32 Mænds Forslag.

Særdeles betydningsfuldt var Ønsket om en Korporation af 6 Raadmænd, 3 juridiske og 3 borgerlige, de sidste udpegede af Repræsentanterne selv, en Tankegang, Roskilde Stænder følgerigtigt videreførte og fik sat igennem. Af mindre Vigtighed var Forslaget om Formen for Offentliggørelsen af Regnskaberne, samt om Ret for Bystyret til at udnævne Æresborgere i København.

For Magistratens Vedkommende kan nævnes, at Forsamlingens Medlemmer ganske vist opnaaede den begærede Fortrinsstilling ved Valgene; men deres Interesse i at være »selvskrevne Vælgere« i et Korps paa henved 2000 maatte dog ubestridelig være langt mindre end Betydningen af at være »fødte Valgmænd« i et Kollegium paa 96, 120 eller 144 Personer.

At Magistraten ligesom Danske Kancelli ikke blot i Slægtskab, men ogsaa i Svogerskab saae en Hindring for Valgbarhed, skal kun omtales i Forbigaaende. At den i

mangt og meget havde tiltraadt de 32 Mænds Ønskemaal, er for længst berørt.

Endelig optog Østifternes Stænder med Kraft en Række af de 32 Mænds Forslag, i første Linie Kravet om Indførelsen af direkte Valg med alle dettes Konsekvenser. For egen Regning fordrede man yderligere, at samtlige 6 Raadmænd skulde vælges af Borgerrepræsentationen, og, for at faa dette Hovedønske gennemført, erklærede Forsamlingen sig rede til at gaa med til de fornødne Kontrolforanstaltninger (§§ 27 og 29).

I øvrigt vendte Roskilde Stænder i mangt og meget tilbage til Kancelliets oprindelige Forslag, og — ikke mindst ved Christian VIII's personlige Tilslutning — fik man paa afgørende Punkter paatrykt Københavns Kommunalforfatning sit eget liberale Stempel.

Initial-Vignet af den trykte Anordning af 1. Januar 1840.

Ca. $\frac{1}{3}$ Størrelse.

4. ANORDNING ANGAAENDE COMMUNALBESTYRELSEN I KJØBENHAVN AF 1. JANUAR 1840.

Vi Christian den Ottende, af Guds Naade Konge til Danmark, de Venders og Gothers, Hertug til Slesvig, Holsten, Stormarn, Ditmarsken, Lauenborg og Oldenburg, Gjøre vitterligt: Ligesom Vor forevigeade Forgjænger, Kong Frederik den Sjette, Høilovlig Ihukommelse, umiddelbart efter at have stiftet Provindsialstænderne henvendte sin landsfaderlige Opmærksomhed paa Indførelsen af en selvstændigere Communalforvaltning, saaledes havde Han, efterat have ordnet Communeforvaltningen i de øvrige Kjøbstæder ved sin Anordning af 24 October 1837, ogsaa i Aaret 1838 forelagt sine troe Provindsialstænder for Sjællands, Fyens og Lollands-Falsters Stifter, samt for Island og Færøerne et Udkast til en lignende Anordning for Hans Residentsstad og derover modtaget Stændernes allerunderdanigste Betænkning.

Det er faldet i Vor Lod at afgjøre denne Sag, og da Vi tilfulde dele den Høisalige Konges Erkjendelse af en fri

og velordnet Communeforvaltnings virksomme Indflydelse paa at fremme ægte Borgersind og derved Communens Bedste, saa har det været Os en i høi Grad tilfredsstillende Følelse, at Vi, efter at have taget Sagen, og derunder ogsaa Vore troe Provindsialstænders Betænkning, under nøieste Overveielse, have seet Os istand til at kunne paa flere Maader give det forelagte Udkast saadanne Forandringer, som svare til de igjennem Stænderne, som og tildeels tidligere igjennem Stadens 32 Mænd, udtalte Ønsker. Navnligen have Vi givet den Ret, som Udkastet har tillagt Borgerskabet til igjennem dets selvvalgte Repræsentanter at udnævne nogle af Magistratens Medlemmer, den Udvidelse, hvorpaa Stænderne have andraget. Saa have Vi og bestemt Os for, at lade den umiddelbare Valgmaade, som Stænderne, ligesom tidligere de 32 Mænd, have foreslaaet, træde istedetfor det middelbare Valg, hvorved Stadens Repræsentanter efter Udkastet skulde vælges, og i Forbindelse dermed at sætte den Grændse for Valgretten, der eenstemmigen er bleven erkjendt for nødvendig, naar den foreslaaede Valgmaade skulde finde Sted.

Vi have den ligesaa faste som velgrundede Overbeviisning, at Københavns oplyste og retsindige Borgerskab vil vide at benytte de det tilstaaede Rettigheder med en saadan Skjønksomhed og i en saadan god Aand, at denne Vor Anordning vil bære rige Frugter til Gavn for Hovedstaden i Særdeleshed og Fædrelandet i Almindelighed, og til Glæde for Os. I denne Overbeviisning byde og befale Vi som følger:

§ 1.

Vor Kongelige Residentsstad København skal fremdeles, som hidtil, være en fra den i Vort Rige Danmark sædvanlige Inddeling i Amter og al deraf flydende Forbindelse med de øvrige Kjøbstæder og sammes Overøvrigheder aldeles undtagen Commune, der bestyres af dens Magistrat i Forbindelse med dens Borgerrepræsentanter, allene under Tilsyn af Vort Danske Cancellie og Vort eget allerhøieste Overtilsyn. Imidlertid skulle de Grene af Kommunalbestyrelsen, som for Tiden ere overdragne særegne Commissioner eller Directioner, indtil videre forblive under denne særegne Bestyrelse, dog at Magistraten til-

ligemed Borgerrepræsentanterne med Hensyn til hine Communalanliggender beholde den Medvirkning, som ved flere senere Kongelige Resolutioner er tillagt Samme, og som yderligere vil blive bestemt ved nærværende Vor Anordning.

§ 2.

Til Københavns Commune henhøre ogsaa samtlige dens Forstæder og øvrige Grunde udenfor Stadens egentlige Grændser. Dog blive de hidtil gjeldende Regler ved Magt, hvorefter de udenbyes Eiendomme og disses Beboere med Hensyn til Næringsbrug, Beskatning, Assurance og nogle andre Forhold ere visse særegne Vilkaar undergivne, ligesom og Vesterbroe vedbliver i kirkelige Anliggender at høre under Frederiksberg Sogn, men uden derfor at staae i nogen Communalforbindelse med dette Sogn, navnlig med Hensyn til Fattig- eller Skolevæsenet.

§ 3.

Københavns Magistrat skal bestaae af een Overpræsident, tre Borgemestre og sex Raadmænd. Overpræsidenten og Borgemestrene udnævnes af Os selv, hvorimod Vi ville have det overladt til Stadens Borgerskab, igjennem dets Repræsentanter at vælge Raadmændene, dog paa Vor allerhøieste Approbation. Dette Valg skeer kun paa 12 Aar, men den Afgaaende kan stedse vælges paa ny.

§ 4.

Til Raadmænd kunne allene vælges Borgere, og det kun saadanne, der efter de Regler, som indeholdes i det Følgende, kunne deeltage i Valget af Borgerrepræsentanter samt vælges i denne Egenskab. De tre Raadmandsposter skulle derhos stedse holdes besatte med Mænd, der have underkastet sig den fuldstændige juridiske Examen med bedste eller næstbedste Character for begge dens Prøver. Valget skeer ved Stemmesedler paa samme Maade som med Hensyn til Valget af Borgerrepræsentanterne foreskrives i denne Vor Anordning, men saaledes, at, saafremt Ingen ved den første Afstemning erholder absolut Pluralitet, bliver ny Afstemning at foretage, der omsider indskrænkes til de to, der have fleest Stemmer, for

at absolut Pluralitet saaledes kan tilveiebringes. Ere der paa eengang flere Pladser at besætte, bliver særskilt Valg at foretage til hver af disse.

§ 5.

Da den nuværende Fordeling af Raadmandsgagerne ikke vil være aldeles passende, naar, i Medhold af § 3, Raadmændene vælges paa Tid og med Ret til at vælges paa ny, og da derhos en ny Raadmandsgage maa tilveiebringes, saa haver Magistraten og Borgerrepræsentanterne, saasnart et Repræsentantvalg i Medhold af denne Vor Anordning er foretaget, igjennem Vort Cancellie at indgive Forslag til en ny Regulering af Lønningerne, ligesom de og til samme Tid bør indkomme med Forslag til de Regler, hvorefter Pensioner af Stadens Kasse blive at bestemme for de Raadmænd, som enten efter een eller flere Gange 12 Aars Tjeneste eller af en anden Aarsag, der giver Adgang til Pension, afgaae fra deres Embeder. Dog, ligesom de for Tiden ansatte fem Raadmænd beholde deres Embeder, indtil de ved Døden eller paa anden Maade afgaae, saaledes kan den Regulering af Lønninger og Pensioner, som i Medhold af det Foranførte vil finde Sted, ikke betage dem nogen af de Rettigheder og Fordele, som deres nuværende Stillinger hjemle dem.

§ 6.

Saasnart Vi have afgivet Vor Resolution paa det i § 5 omhandlede Forslag, have Borgerrepræsentanterne at vælge en ny Raadmand, eller hvis imidlertid nogen Afgang blandt de nuværende Raadmænd har fundet Sted, da de flere Raadmænd, som behøves til Tallets Fuldstændiggjørelse. Saalænge idetmindste tre af de nuværende Raadmænd blive i deres Embeder, er det ikke nødvendigt ved Valget at tage Hensyn til juridisk Examen, hvorimod dette Hensyn først indtræder, naar ikke det fulde Antal af tre lovkyndige Raadmænd er tilbage.

§ 7.

Borgerrepræsentanterne skulle for Fremtiden frit og umiddelbart vælges af alle i Overensstemmelse med denne Vor Anordning dertil kvalificerede Borgere, paa den

Maade og i den Orden, som i det Følgende nærmere vil blive bestemt. Repræsentanternes Antal skal herefter være 36.

§ 8.

Alle, der eie grundtaxtpligtige Gaarde og Huse i Kjøbenhavn til en Assurance af idetmindste 4000 Rbd., eller Bygninger som ere frie for Grundtaxt (hvilket isærdeleshed er Tilfældet med de udenbyes Bygninger) til en Assurance af 6000 Rbd. eller derover, skulle, naar de tillige have personligt Hjem i Staden eller paa dens Grund, være berettigede til, efter aflagt Borgereed, at erhverve Borgerskab, uden Hensyn til om de tillige ere Næringsbrugere eller ikke. Naar en Eiendom, som efter sin Beskaffenhed giver Adgang til Borgerskabs Erhvervelse, besiddes af Flere i Fælledsskab, skal det være Sameierne overladt at overdrage Rettighedens Afbenyttelse til een iblandt dem, som iøvrigt har de dertil fornødne Egenskaber. Ligesom saadant Borgerskab vil give vedkommende Grundeiere den Medvirkning i Communens Anliggender, som denne Vor Anordning hjemler, saaledes have de og at bære alle borgerlige Tyngder, forsaavidt Nogen ikke maatte have en eller anden særdeles Aarsag til Fritagelse derfor. Det Borgerskab, der saaledes meddeles Nogen, som ikke derved tillige erhverver Adgang til at drive borgerlig Næring, skrives paa stemplet Papir af 4 Cl. No. 5 til 84 Sk. og for dets Meddelelse betales til Stadens Kasse 3 Rbd. 2 Mk., Alt Sølv. Samtlige Medlemmer af Magistraten skulle stedse uden videre betragtes som Borgere.

§ 9.

Hvad de personlige Egenskaber angaaer, som udkræves til at vinde Borgerskab, saa forbliver det ved de hidtil gjeldende Regler. Dog skulle de Næringsbrugere, der efter den allerhøieste Resolution af 1 Decbr. 1810, istedetfor egentlige Borgerbreve, skulle have skriftlige Tilladelsesbeviser, der træde i Borgerbrevs Sted, for Fremtiden forsynes med formeligt Borgerbrev. Dette skal ligeledes gjelde om de Mandskaber af Forstærkningsbataillonerne og andre i Klasse med disse staaende Militaire, der efter Pl. 26 April 1814 og flere Anordninger have Adgang til borgerlig Næring uden at erholde egentligt Borgerbrev,

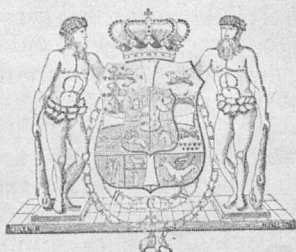
Anordning,

angaaende

Communalbestyrelsen i Kjøbenhavn.

Kjøbenhavn, den 1 Januar 1840.

Kjøbenhavn.

Trykt hos Directeur Jens Hostrup Schults,
Kongelig og Universitets-Bogtrykker.

Facsimile af den trykte Anordning af 1. Januar 1840. Ca. $\frac{1}{3}$ Størrelse.

hvorved iøvrigt aldeles ingen Forandring gjøres i de hidtil gjeldende Forskrifter om deres og deres Børns Værnepligt. Det Tilladelsesbeviis, som hidtil er meddeelt fornævnte Personer, bliver, uden nogen ny Udgift for den Vedkommende, at ombytte med et formeligt Borgerbrev, efterat han forud har aflagt Borgereed.

§ 10.

Det skal være Magistraten og Borgerrepræsentanterne, naar de Alle derom ere enige, tilladt at meddele enkelte særdeles udmærkede Mænd, eller saadanne, der i en fortrinlig Grad have gjort sig fortjente af Staden, Æresborgerskab. Dette skal dog ikke give den Vedkommende nogen Medvirkning i Communalanliggenderne, ligesom han heller intet Slags borgerlig Tyngde skal bære.

§ 11.

Ligesom det følger af sig selv, at den en Borger tilkommende Deeltagelse i Valgene af Borgerrepræsentanterne maa bortfalde, naar Borgerskabet af en eller anden Aarsag ophører, saaledes skal og Enhver, der ved Dom er funden skyldig i nogen i den offentlige Mening vanærende Handling, udelukkes fra saadan Deeltagelse, om end Straffen for samme ikke er af det Slags, at han efter Pl. 29 Octbr. 1824 aldeles forbryder sit Borgerskab. Saa kan heller Ingen, der maatte være sat under Værgemaal, eller hvis Boe er under Opbuds- eller Fallitbehandling, eller som iøvrigt er underkastet nogen Retsforfølgning, der efter Lovene betager ham Raadigheden over alt hans Gods, tage Deel i hine Valg, saalænge saadan Uraadighedstilstand vedvarer; ei heller den, som er bleven sat under Tiltale for nogen Forbrydelse, der kan medføre Tabet af fornævnte Rettighed, førend han ved endelig Dom er bleven aldeles frifunden for saadan Forbrydelse. Naar Nogen i de Tilfælde, hvori det er tilladt, for en Tid frasiger sig sit Borgerskab, kan han heller ikke deeltage i Valgene, saalænge hans Borgerskab saaledes hviler.

§ 12.

De, der som Næringsbrugere have erhvervet Borgerskab, skulle dog, forsaavidt de ikke tillige have saadan

Grundeendom som § 8 fordrer, ikke tage Deel i de Borgere tilkommende Valg, med mindre de ved den sidst foretagne Ligning ere ansatte til idetmindste 5 Portioner Næringssskat, hvorimod de Borgere, der ere i Besiddelse af Grundeendom af foranførte Beskaffenhed, uden videre ere stemmeberettigede, forsaavidt ingen personlig Omstændighed herfor er iveien. Saa skulle og Magistratens Medlemmer (§ 8) være valgberettigede, men kunne ifølge deres Stilling ikke vælges, hvorimod alle øvrige valgberettigede Borgere ogsaa ere valgbare. Iøvrigt bør det halve Antal Borgerrepræsentanter altid bestaae af Grundeiere. Ingen, der er nogen allerede udnævnt Repræsentant beslægtet eller besvogret i op- og nedstigende Linie eller i første Grad i Sidelinien, maa indtræde i Borgerrepræsentationen. Ei heller bør til Raadmandsposter Nogen vælges, der staaer i en saadan Forbindelse enten med nogen af de øvrige Magistratspersoner eller med en af Borgerrepræsentanterne. Senere stiftet indbyrdes Svogerskabsforhold skal derimod ikke have nogen af de Paagjældendes Udtrædelse til Følge.

§ 13.

Af de nuværende Repræsentanter afgaae de 8 ældste, saasnart et Valg i Overensstemmelse med denne Vor Anordning kan foretages, hvilket i det Seneste bør skee inden Udgangen af næstkommende April Maaned. Ved dette Valg blive saavel de 8 Pladser, der ved denne Aftrædelse blive ledige, som de 4 nye Pladser at besætte. Siden afgaae aarlig de 6 ældste, og forsaavidt Flere ere indtraadte til samme Tid bestemmes Afgangen ved Lodtrækning. Naar de nuværende 32 Mænd alle ere udtraadte, afgaae fremdeles stedse 6 aarlig, til den Tid, da det nye Valg i Overensstemmelse med § 15 er fuldbyrdet, efter den Orden, hvori de indtage deres Pladser i Repræsentationen, saa at Functionstiden for hver bliver 6 Aar. Den der vælges istedetfor en Borgerrepræsentant, som af særdeles Aarsager udtræder inden Udløbet af de 6 Aar, hvori han ordentligviis skulde vedblive, indtræder blot paa den Deel af bemeldte 6 Aar, der endnu maatte være tilbage ved hiin Udtrædelse. Enhver udtrædende Borgerrepræsentant kan stedse vælges paa ny, og tager da den Plads, som det nye Valg giver ham; men saafremt hans Functionstid ei

har været kortere end 3 Aar, er han ikke pligtig at modtage det nye Valg, førend efter et saa stort Antal Aar, som det, hvori han sidst har fungeret som Borgerrepræsentant, ligesom og den, der har opnaaet en Alder af 60 Aar, altid paa Grund deraf kan undskylde sig for at modtage et paa ham faldende Valg.

§ 14.

Hvergang Valg paa Borgerrepræsentanter foregaaer, bliver der tilligemed disse at vælge et halvt saa stort Antal Suppleanter, hvilke i den Orden, der svarer til det Antal Stemmer hvormed Enhver især er valgt, have at indtræde istedetfor de til Repræsentanter Valgte, som paa Grund af lovligt Forfald fritages for at modtage Valget, hvorimod de Pladser, der ved tilfældig Afgang maatte blive ledige i Aarets Løb, henstaae ubesatte indtil de i det næste Aar kunne besættes tilligemed dem, der blive ledige ved den i § 13 anordnede aarlige Afgang.

§ 15.

I Aaret 1841 og ethvert paafølgende Aar skulle de nye Valg stedse foretages kort efter Nytaar og i det Seneste inden Marts Maanedes Udgang. Valgene forberedes ved en Liste over de Valgberettigede. Denne Fortegnelse udfærdiges efter Magistratens Befaling og under dens Medvirkning og Ansvar, og ingen Embedsmand maa vægre sig ved paa Begjæring af Magistraten at meddele de Oplysninger, som til Fortegnelsens nøiagtige Affattelse maatte være fornødne. Fortegnelsen indrettes efter Stadens Qvarterer og disses fortløbende Eiendomsnummere, og enhver Valgberettiget henføres til det Sted, hvor han har Bopæl, om han end andetsteds i Staden eller paa dens Grund maatte eie Huus eller Gaard. Fortegnelsen udlægges 4 Uger inden Valghandlingen begynder til almindeligt Eftersyn, hvorom Kundgjørelse, inden Udlæggelsen finder Sted, skeer i Adressecontoirets Efterretninger saavel som i den Berlingske politiske og Avertissementstidende. Forsaavidt Nogen maatte finde enten en Uberttiget optagen, eller en Berettiget udeladt, har han inden 14 Dage efterat Fortegnelsen er udlagt at anmelde sin motiverede Indsigelse eller Reclamation for den i den følgende § omhandlede Committee. En Anke over Nogens Udelukkelse

kan ikke komme i Betragtning, naar den ei inden foranførte Tid er fremført.

§ 16.

Til at paakjende de Indsigelser, der maatte fremkomme med Hensyn til de udlagte Lister, bliver samtidigen med Kundgjørelsen om deres Henlæggelse til Eftersyn at ned sætte en Committee, bestaaende af een Borgemester og 2 Raadmænd, som Overpræsidenten dertil udnævner, og 4 af Borgerrepræsentanterne selv udnævnte Medlemmer af deres Forsamling. Denne Committee holder et Møde, hvortil saavel de, der have fremført Erindringerne, som de, hvilke disse vedkomme, blive at kalde, og efterat behørig Oplysning paa den hurtigste og nøiagtigste Maade er tilveiebragt afgjør den de fremsatte Spørgsmaal ved sine motiverede Kjendelser. Saavel disse som den forudgaaende Forhandling tilføres Protocollen, der føres af et af Committeeens Medlemmer, som dertil af Formanden udnævnes, og underskrives af dem Alle.

§ 17.

Efterat Listerne over samtlige Valgberettigede i Hovedstaden paa den ovenanførte Maade ere blevne berigtigede, bliver der under Bestyrelse af den ovennævnte Committee (§ 16) at affatte særskilte Fortegnelser over de Valgberettigede, fordeelte i 6 Districter, saaledes at hvert District kommer til at bestaae af omtrent lige mange Vælgere. Fornævnte Committee har derefter i Kjøbenhavns Adressecontours-Efterretninger saavel som i den Berlingske politiske og Avertissementstidende 3 Gange efter hinanden at kundgjøre den trufne Districtsinddeling, og nøie betegne ethvert District ved at opgive de Gader, som enten ganske eller tildeels høre til samme, og i sidste Tilfælde tillige nøie betegne de Matrikulnummere, som indbefattes under Districtet. I Forbindelse hermed bør det tillige bringes til offentlig Kundskab, paa hvilken Dag og paa hvilket Sted Valget i ethvert District vil foregaae, samt Antallet af de Personer, paa hvilke der skal stemmes, ligesom de Stemmegivende bør indbydes til at møde til forskjellige Klokkeslet, hvilket saa nøiagtigt som muligt bør bestemmes, Alt i den Orden, hvori de under Valgmødet blive at opraabe, for at Valghandlingen kan

foregaae med desto større Orden og Hurtighed. Derhos bliver en Fortegnelse over samtlige Valgberettigede, der ifølge Bestemmelsen i § 12 med den der nævnte enkelte Undtagelse ere valgbare, at trykke og et Exemplar deraf at omdele til enhver Valgberettiget. Valghandlingen for ethvert District bestyres og de under samme opstaaende Spørgsmaal afgjøres af en Committee, bestaaende af et Medlem af Magistraten, som dertil af Overpræsidenten beskikkes, og 2 blandt Districtets valgberettigede Borgere, som Borgerrepræsentationen dertil udnævner. Denne Committee bliver der at tilstille to Fortegnelser over de Valgberettigede i Districtet.

§ 18.

Ved Valghandlingen, der foregaaer offentlig, og hvortil foruden de Valgberettigede ogsaa alle Andre have Adgang, forsaavidt det kan skee uden at være de Valgberettigede til Hinder ved Udøvelsen af deres Valgret, bliver en af Overpræsidenten autoriseret Protocol at føre af en dertil af Magistraten udnævnt dulg Mand.

§ 19.

Valghandlingen bør foregaae i alle Districter paa en og samme Dag, og Vælgerne kunne stemme paa enhver valgbar Borger uden Hensyn til om han har Bopæl i det ene eller andet District. Enhver Vælger har, naar han i Overeensstemmelse med den som foranført bekjendtgjorte Orden fremkaldes, til Committeeen at aflevere en Stemmeseddel, hvorpaa han har anført det Antal af Stadens valgbare Borgere, hvorpaa der skal træffes Valg, deels som Repræsentanter og deels som Suppleanter. Denne Stemmeseddel, der bør være sammenlukket, for at Muligheden af at Nogen skulde afgive flere Stemmesedler derved kan være aldeles bortfjernet, bliver strax af Formanden at nedlægge i en dertil indrettet Kasse, der, forinden Nedlægningen begynder, maa saaledes forevises, at det kan sees, at den er tom. Saasnart Stemmesedlen er afleveret, bemærkes det i Valgprotocollen, hvori Fortegnelsen over Vælgerne bør være indført, og derhos haver et Medlem af Committeeen, til yderligere Forvisning om, at ingen Feiltagelse indløber, derom at gjøre Bemærkning i et Exemplar af Fortegnelsen over de Valgberettigede.

§ 20.

Dersom nogen Valgberettiget ikke er tilstede, naar han efter sin Orden opraabes, saa maa af den Aarsag ingen Standsning skee i Valghandlingen, men ved Slutningen blive de, som ikke have indstillet sig efter det første Paa-raab, paa ny at paaraabe, og de, som da ikke melde sig, maae tilskrive sig selv, at de ikke komme til at afgive Stemme. Ingen Stemmeseddel kan antages uden at Vælgeren selv personlig afgiver samme under Valgmødet.

§ 21.

Naar Stemmegivningen er tilendebragt, aabnes Kassen og Stemmesedlerne oplæses lydeligen af Committeens Formand, hvorefter de henlægges og samles paa eet Sted. Saavel Protocolføreren som et af Committeens Medlemmer optegne Navnene paa dem, der have faaet Stemmer, og bemærke, hvormange Stemmer Hver af dem erholder. Efterat alle Stemmesedlerne ere oplæste, meddeler Protocolføreren lydeligen Tallet af de Stemmer, som ere faldne paa Hver især, og det ovennævnte Committee-Medlem har at erklære, om det kommer overeens med de af ham gjorte Optegnelser. Saafremt nogen Uovereensstemmelse maatte findes, blive Stemmesedlerne paa ny at eftersee og oplæse til Berigtigelse af den indløbne Uovereensstemmelse.

§ 22.

Naar Stemmegivningen i ethvert District er tilendebragt, og Stemmerne paa den foranførte Maade (§ 21) ere optalte, sammentræde alle Committeerne i et fælleds Møde, i hvilket de Stemmer, som enhver Valgbar har erholdt i de forskjellige Districter, blive at sammentælle. De, der da befindes at have erholdt de fleste Stemmer, blive i det Antal, hvori nye Repræsentanter skulle vælges, at erklære for Borgerrepræsentanter, og de, som næst efter dem have de fleste Stemmer, med det halve Antal at erklære for Suppleanter (cfr. § 14). Skulde i noget Tilfælde Stemmehed finde Sted, gjør Lodtrækning Udslaget.

§ 23.

Saafremt den, paa hvem Valg er faldet, fremkommer med nogen Undskyldning, har den i § 16 omhandlede

Committee at bedømme sammes Tilstrækkelighed. Finder Nogen sig i en eller anden Henseende misfornøiet med Committeeens Bestemmelse, har han at henvende sig med sin Anke til Vort Danske Cancellie, af hvilket Collegium Sagen bliver endeligen at afgjøre.

§ 24.

Saasnart den hele Valghandling er tilendebragt, indsendes samtlige Valgprotocoller med alle dertil hørende Bilage til Magistraten.

§ 25.

Den, som er valgt til Borgerrepræsentant, har til Magistraten at indlevere en skriftlig Forsikkring, hvori han, i Henhold til sin aflagte Borgereed, forpligter sig til med samvittighedsfuld Troskab at iagttage alle de Pligter, der i hans Kald paaligge ham, saavel mod Konge og Fædreland, som mod Staden og dens Indvaanere isærdeleshed.

§ 26.

Skulde nogen til Borgerrepræsentant udvalgt Mand i Løbet af den Tid, hvori han har at fungere, komme i et Tilfælde, der betager ham hans Habilitet til foranførte Function, bliver han at entledige, hvorved det dog bliver at iagttage, at den Omstændighed, at Nogen senere opfører at være Eier af Gaard eller Huus, der efter § 8, cfr. § 12, giver Valgbarhed, eller hans Næringsskat nedsættes under den i § 12 bestemte Størrelse, ikke skal bevirke Udtrædelse af den Post, hvortil han engang ved sine Medborgeres Tillid er udnævnt. Hvis et saadant Tilfælde indtræder, som i Overeensstemmelse med § 11 kan for Tiden betage ham sin Qualification til at beklæde hiin Post, bliver han midlertidigen at udelukke fra Forretningerne, indtil Forhindringen er ophørt, eller den gaaer over til at være vedvarende. Det tilfalder Magistraten og Borgerrepræsentanterne at foranstalte det i denne Henseende Fornødne, samt i Forening at afgjøre de Spørgsmaal, der kunne opstaae i de ovenanførte Henseender, eller naar nogen af Repræsentanterne ellers har gjort sig skyldig i saadanne Pligtovertrædelser, som gjøre hans Udtrædelse nødvendig, dog at Adgang til at andrage Sagen for Vort

Christian VIII.

Cancellie staaer Vedkommende aaben, ligesom og Sagen bør indstilles til Cancelliet, hvis begge hine Autoriteter ikke ere enige.

§ 27.

Skulde, imod al Formodning, det Tilfælde nogensinde indtræffe, at Repræsentantskabet befandtes vedvarende at tilsidesætte dets Pligter, ville Vi have Os forbeholdt, efter indhentede nøiagtige Oplysninger, at opløse Samme og foranstalte en ny Repræsentant-Forsamling valgt, samt at suspendere de Skyldiges fremtidige Valgbarhed.

§ 28.

Borgerrepræsentanterne vælge ved hvert Aars Begyndelse imellem sig selv indbyrdes ved fleste Stemmer en Formand, der sammenkalder Repræsentanterne, naar han finder det fornødent, og leder Forhandlingerne, samt sørger for at Beslutningerne retteligen protocolleres og expederes, hvorhos i Tilfælde af Stemmeligbed den Mening, hvorfor han erklærer sig, ansees som Pluralitetens. Paa samme Maade vælge de en Viceformand, der i Formandens Forfald træder i hans Sted. Der er iøvrigt Intet imod, at den ved Aarets Udgang aftrædende Formand og Viceformand vælges paa ny. Borgerrepræsentanterne kunne og udnævne en særskilt Notarius, som fører Protocolen og efter Formandens Anviisning gjør Udkast til de fornødne Expeditioner, der forelægges Formanden inden de reenskrives. Protocolen underskrives stedse af alle tilstedeværende Repræsentanter.

§ 29.

Udi alle Anliggender, Stadens Eiendomme og Indretninger, Indtægter og Udgifter vedkommende, der ikke ved nogen særlig Bestemmelse ere undtagne den sædvanlige communale Forvaltning, er Borgerrepræsentanternes Medvirkning nødvendig, saa at Magistraten ikke uden deres Samtykke kan tage nogen Beslutning. Naar denne Øvrighed ei kan blive enig med Borgerrepræsentanterne, bliver Sagen at indstille til Vort Danske Cancellies Afgjørelse, hvorved naturligviis det, som Fleerheden af Borgerrepræsentanterne bifalder, ansees som den samlede Bor-

gerrepræsentations Mening, og ligeledes Pluraliteten i Magistraten bestemmer hvad der skal ansees som denne Øvrigheds Mening. Imidlertid skal Vor Overpræsident, saafremt han maatte finde, at en Beslutning, hvori Fleerheden af Magistraten og Borgerrepræsentationen er enig, er lovstridig eller almeenskadelig, være bemyndiget til, under vedbørligt Embedsansvar, at suspendere samme, hvorefter han uopholdeligen har at indberette Sagen til Vort Cancellie.

§ 30.

Borgerrepræsentanternes Mening bør stedse indhentes, naar der er Spørgsmaal om nye Bestemmelser angaaende de borgerlige Næringer eller Andet, der, uden umiddelbart at angaae Communalvæsenet, dog ikke vil være uden Indflydelse paa Communens Tarv.

§ 31.

Borgerrepræsentanterne vedblive indtil videre paa samme Maade som hidtil at tage Deel i Brødtaxens Sættelse, ligesom de og paa lignende Maade have at deeltage i de øvrige særlige Taxter, som det for Tiden er eller i Fremtiden maatte blive bestemt, at der til Communens Tarv skulle sættes paa visse Varer eller andre Præstationer. Isærdeleshed bør Magistraten og Borgerrepræsentanterne i Forening med Havneadministrationen for Fremtiden ansætte Bolværkspengenes Størrelse, naar Omstændighederne maatte gjøre en Forandring i den ved Forordn. 12 Febr. 1834 truffne Bestemmelse fornøden. Dog bør, inden den Forandring foregaaer, der af bemeldte Autoriteter maatte findes billig, Indberetning gjøres til Vort General-Toldkammer- og Commerce-Collegium, som haver at forelægge Os Sagen til allerhøieste Afgjørelse, saafremt det skulde finde, at Søfarten derved blev ubillig besværet.

§ 32.

Borgerrepræsentanterne skulle være berettigede til imellem sig at udnævne enkelte Medlemmer til som en Committee istedetfor den hele Forsamling at meddele Magistraten Betænkning over saadanne mindre vigtige Sager, der kunne henføres under en vis almindelig Regel, saa-

ledes at angaaende deslige Sager, indenfor den Grændse, som i saa Henseende fastsættes, Committeeens Betænkning træder istedetfor den hele Forsamlings. Dog, saafremt Committeeen efter Sagens særdeles Beskaffenhed ikke finder sig beføiet til paa egen Haand derom at afgive Mening, kan den henskyde samme under den samlede Borgerrepræsentations Overveielse og Beslutning. Ogsaa maa det staae til Magistraten, endog efterat Committeeen er hørt over Sagen, at forlange den hele Forsamlings Tanker over samme, ligesom denne naturligviis og maa være beføiet til, om den i noget enkelt Tilfælde dertil skulde finde Anledning, da at begjære en Sag, der ellers hørte under Committeeen, forelagt den selv til derover at afgive Betænkning, og det hvad enten Committeeen allerede forhen har yttret sig eller ikke.

§ 33.

Hvis enten Magistraten eller Borgerrepræsentanterne ønske, at en eller anden Sag, som hører under deres fælleds Virkekreds, først gjøres til Gjenstand for en mundtlig Conference imellem nogle af begge Autoriteter dertil udnævnte Medlemmer, bør en saadan mundtlig Conference finde Sted.

§ 34.

I alle Tilfælde, hvor et Andragende eller en Betænkning afgaaer fra Magistraten til Os eller noget af Vore Collegier over et Anliggende, der hører under Borgerrepræsentanternes Medvirkning, bør stedse Borgerrepræsentanternes Erklæring vedlægges. Dog, hvor Sagen blot har været forhandlet med en saadan Committee, som omhandlet i § 32, og den har været enig med Magistraten, er det nok, at dette bemærkes.

§ 35.

Borgerrepræsentanterne ere ogsaa berettigede til selv at sætte enhver Stadens Tarv vedkommende Gjenstand under Overveielse, og Magistraten er pligtig, naar et Forslag af Borgerrepræsentanterne indkommer, derover paa disses Forlangende at afgive skriftlig Resolution, hvorhos Borgerrepræsentanterne, hvis de ikke med dennes Indhold ere tilfredse, kunne forlange Sagen, i fornødent

Fald forsynet med deres og Magistratens nærmere Erklæring, forelagt Cancelliet.

§ 36.

Ligesom det i den senere Tid er foranstaltet, at Medlemmer dels af Magistraten dels af Borgerrepræsentationen have faaet Sæde i de forskjellige Stadens Væsen vedkommende Directioner og Commissioner, til hvilke særegne Communalanliggender ere henlagte, saaledes skal der og fremdeles ved deres Afgang indtræde et lige Antal af Magistratens eller Borgerrepræsentationens Medlemmer i deres Sted, hvilke sidste det overlades Borgerrepræsentationen selv at udnævne. Saa bør og for Fremtiden et af Borgerrepræsentationens Medlemmer, der ligeledes udnævnes af denne selv, have Sæde i den borgerlige Indrullerings-Commission. De Regnskaber, der aflægges af fornævnte Directioner og Commissioner, blive ogsaa fremdeles som hidtil at gennemgaae af de af Borgerrepræsentationens Medlemmer, som den dertil udnævner, inden de underkastes den endelige Revision, hvorom det Følgende vil handle. Fremdeles bør Magistraten og Borgerrepræsentationen stedse afgive Betænkning, forinden nogen under hine særegne Bestyrelser hørende Sag af det Slags, der omhandles i § 41, afgjøres. Saafremt Borgerrepræsentanterne iøvrigt skulde finde det fornødent, at der for andre Grene end de, for hvilke særegne Commissioner eller Directioner ere organiserede, indrettes nogen saadan, have de derom igjennem Magistraten at indkomme med Forslag til Cancelliet, som har med dets Betænkning at forelægge Os et saadant Forslag.

§ 37.

Magistraten foranstalter det Fornødne, for at den hvert Aar i Slutningen af November Maaned kan sættes istand til at bedømme, hvilke Udgifter der i næste Aar ville forefalde i de forskjellige Grene af Stadens Huusholdning, og hvad der desaaarsag, efterat de øvrige Ressourcer, som dertil haves, og hvilke saavidt som muligt bør beregnes, ere anvendte til bemeldte Udgifters Udredelse, vil blive at ligne paa Byens Indvaanere, Alt efter de Regler, som allerede ere foreskrevne eller for Fremtiden maatte blive

foreskrevne for de forskjellige Udgifters Ligning. Til den Ende haver enhver af de Directioner eller Commissioner, hvorunder Bestyrelsen af enkelte Communalanliggender henhører, inden Slutningen af October Maaned til Magistraten at indsende et motiveret og saavidt muligt documenteret Overslag over de Udgifter, som inden dens Virkekreds ville forefalde. Paa lige Maade bør og Politidirecteuren inden forommeldte Tid indgive Overslag over hvad der vil være fornødent til Politiudgifternes Bestridelse, samt over den Indtægt, Politikassen kan formodes at have. Saa bør og de Magistraten underordnede Embedsmænd, igjennem hvilke Stadens Indtægter og Udgifter passere, med Hurtighed og Nøiagtighed meddele Samme alle de Oplysninger om Stadens Indtægts- og Udgiftsvæsen, som behøves for at kunne beregne, hvad der i næste Aar bliver at ligne paa Indvaanerne. Naar Alt er behørigt forberedet, indbyder Magistraten saavel Borgerrepræsentanterne som alle forommeldte Directioner og Commissioner til ved nogle af deres Medlemmer at overveie, hvad der ifølge alle disse Oplysninger vil kunne være at ligne under de forskjellige Communeafgifter, som for Hovedstaden ere bestemte. Ogsaa Politidirecteuren indbydes til at overvære dette Møde. Ved foranførte Overveielser vil det fremdeles, som hidtil, af alle Vedkommende, og navnlig af Magistraten og Borgerrepræsentanterne paa det Nøieste være at paasee, at Stadens Indvaanere ikke besværes med større Udgifter og Byrder end der, ved god ogaarvaagen Bestyrelse, udkræves, for at alle Communens Fornødenheder, i Overensstemmelse med de foreskrevne Regler, tilbørligen kunne bestrides. Dog bør der ikke mindre omhyggeligen sørges for, at de Udgifter, som skulle lignes paa Indvaanerne, ikke anslaaes saa lavt, at der kunde blive rimelig Anledning til at frygte for, at den lignede Sum ikke vilde blive tilstrækkelig til sit Formaal, og at altsaa de vedkommende Grene af Bestyrelsen enten maatte savne tilbørlig Vedligeholdelse eller komme i Gjæld. Naar Forhandlingerne ere tilendebragte, og i det Seneste inden Midten af December Maaned, indsender Magistraten til Vort Cancellie Forslag til Communeafgifternes Regulering for næste Aar, ledsaget af de fra ovennævnte Directioner, Commissioner og Embedsmænd indkomne Forslag med Bilage, samt af en

klar Oversigt over de Beholdninger og Mangler, samt over de udestaaende Restancer eller den Gjeld, som maatte finde Sted under de forskjellige Grene af Communens Kassevæsen, hvorhos det maa bemærkes, om alle Vedkommende ere blevne enige om Resultatet eller ikke, i hvilket sidste Tilfælde de afvigende Meninger bør udvikles og motiveres enten i selve Magistratens Indberetning eller i særskilte Deductioner, som de, der have været af saadan afvigende Mening, kunne vedlægge. Vort Cancellie har derpaa at meddele Forslaget til Vore Deputerede for Finantserne, som derover have at yttre deres Tanker, hvorefter Sagen af Cancelliet forelægges Os med Sammes allerunderdanigste Betænkning, og naar Vor allerhøieste Resolution er afgiven, bliver den paa sædvanlig Maade at kundgjøre af Magistraten. Angaaende Overslaget og dets Præmisses, samt, om nogen Modification deri er skeet ved den allerhøieste Resolution, de Grunde, hvorved denne Modification maatte være foranlediget, foranstaltes en Kundgjørelse i Collegial-Tidenden, saaledes som hidtil i en Række af Aar har fundet Sted.

§ 38.

Med Communalafgifternes Optrækning og Inddrivelse samt Næringsskattens Ligning saavelsom med Kæmnerforretningernes Bestyrelse forholdes indtil videre efter de nu foreskrevne Regler. Det vil derimod være Magistratens og Borgerrepræsentanternes Pligt at tage under Overvejelse, hvilke Forandringer der i saa Henseende maatte være tilraadelige, og derom afgive deres Betænkninger til Vort Cancellie, som har at forelægge Os de saaledes indkomne Forslag tilligemed dets egne Tanker desangaaende. Dog ville Vi have det overdraget til Magistraten i Forening med Borgerrepræsentanterne, for Fremtiden med Vor allernaadigste Stadfæstelse at udnævne Stadens Kæmner, saavelsom Kasserer og Bogholder ved Stadens Hovedkasse, saaledes at bemeldte Autoriteter, naar de ei kunne blive enige, have hver at bringe Os en Candidat i Forslag. Iøvrigt vedbliver bemeldte Kasserer som hidtil at oppebære de Os tilkommende Skatter og Afgifter af Staden, og bør i saa Henseende stille passende Sikkerhed til Vor Kasse efter nærmere Bestem-

melse, som vi derom forbeholde Os, hvorhos Vor Kasse i hans Boe bør nyde Fortrin fremfor de Staden vedkommende Oppebørsler. Hvorledes der ved indtræffende Vacance i de underordnede Betjeninger ved Stadens Kæmnervæsen bliver at forholde med de dertil hørende Forretningers Besørgelse, vil paa den ovenanførte Maade være nærmere at undersøge og bestemme. Saa ville Vi ogsaa have Os forbeholdt, paa nærmere Forslag fra Magistraten og Borgerrepræsentanterne at bestemme, hvorvidt det atter kan overlades Magistraten, enten allene eller under Medvirkning af Borgerrepræsentanterne, at besætte nogle af de Bestillinger, til hvilke den forhen har havt Udnævnelsesret.

§ 39.

Til at revidere samtlige Stadens Regnskaber udvælge Borgerrepræsentanterne blandt Byens Borgere 4 Revisorer, imellem hvilke Arbeidet fordeles efter et af Magistraten og Borgerrepræsentanterne gjort og af Vort Cancellie bifaldet Forslag, ligesom det og paa samme Maade bestemmes, hvilken Løn der bliver at tillægge dem for deres Arbeide. De saaledes udvalgte Revisorer udnævnes paa 4 Aar, saa at aarlig een af dem afgaaer; de første Gang beskikkede vedblive dog Alle i 4 Aar, hvorefter Lodtrækning afgjør, i hvilken Orden de skulle afgaae, respective med det 4de, 5te, 6te og 7de Aars Udgang; senere bestemmes Afgangen efter Anciennitet. Bemeldte Revisorer have nøiagtigen at gennemgaae saavel Hovedregnskabet for Stadens Kasse som alle de speciellere Regnskaber for enkelte Grene af Stadens Oeconomie, dog først efterat samtlige disse Regnskaber foreløbigen ere gennemgaaede af de blandt Borgerrepræsentanterne dertil udvalgte Mænd, hvis Bemærkninger blive at meddele Revisorerne til Efterretning og Benyttelse, ligesom de bør følge Revisions-Udsættelserne, naar samme fremsendes til Besvarelse og siden til Decision. Naar Revisions-Udsættelserne ere forsynede med de behørigte Besvarelser og Vedtegninger, blive de tilligemed Regnskabet og dets Bilage indtil videre at indsende til vedkommende Collegium for at decideres. Dog, dersom der er Spørgsmaal om Ansvar for selve Magistraten eller anden Autoritet, der i en eller anden Forretningsgreen træder i Magistratens

Sted, eller endog for den samlede af Magistraten og Borgerrepræsentanterne bestaaende Communalbestyrelse, bør Sagen, naar det af Vedkommende forlanges, henvises til Afgjørelse ved Domstolene.

§ 40.

Strax efterat alle Stadens Regnskaber ere aflagte, foranstaltes ved Trykken offentliggjort et summarisk Regnskab over enhver Green af Bestyrelsen tilligemed en Generalbalance over samtlige Regnskaber, der udviser Beholdningen af Stadens Formue, ledsaget af oplysende Forklaringer. I Forbindelse hermed bekjendtgjøres hvad der ellers i Aarets Løb er forefaldet, og hvis Offentliggjørelse kan være tjenlig til at gjøre Borgerne bekjendte med Communaltilstanden og Communalbestyrelsen. Magistraten og Borgerrepræsentanterne have nøie med hinanden at overlægge den Plan, hvorefter en saadan Kundgjørelse til Øiemedets fuldkomneste Opnaaelse bedst bør indrettes, ligesom og den aarlige Kundgjørelse selv bør underkastes begge hine Autoriteters Prøvelse.

§ 41.

Naar der under nogen af de Bestyrelsesgrene, der ere overladte til særegne Directioner eller Commissioner, bliver Spørgsmaal om Foranstaltninger, der ere aldele extraordinaire, eller som have sær indgribende og vedvarende Følger for Communen, saasom om Laan eller Forlængelse af de Terminer, inden hvilke et ældre Laan skal afbetales, Indførelse af nye Lønninger og Lønningsforhøielser, Pensioner, hvortil der ikke allerede hayes en speciel Hjemmel, Gratificationer, Afhændelse af nogen fast Eiendom, Bygningsarbeider, som ikke kunne iværksættes uden en Forhøielse i det Skattebeløb, som i de nærmest foregaaende 3 Aar efter Middeltal er blevet svaret til at bestride de under bemeldte Directioner eller Commissioner hørende Grene af Stadens Huusholdning, Forlig, hvorved den paa Communens Vegne, for at undgaae Rettergangstrætter, overtager sig en vis Forpligtelse, eller opgiver noget af en formeentlig Rettighed, bør altid Magistraten og Borgerrepræsentanterne først derover have Leilighed til at yttre sig, hvorhos Sagen saavel i foran-

førte Tilfælde, som naar Foranstaltninger af bemeldte Slags forefalde under selve Magistratens og Borgerrepræsentanternes egen Bestyrelse, bliver at indstille til Vort Cancellie, der, forsaavidt Samme ikke er bemyndiget til selv at tage Beslutning, har at andrage Sagen for Os. Skulde Magistraten og Borgerrepræsentanterne finde det gavnligt, at der indrømmes dem Myndighed til, under visse nærmere Bestemmelser, at tage endelig Resolution med Hensyn til Gjenstande af foranførte Slags, saa have de derom at indkomme med Forslag, hvorpaa de kunne forvente Vor allerhøieste Resolution.

Hvorefter alle Vedkommende sig allerunderdanigst have at rette.

Givet i Vor Kongelige Residentsstad Kjøbenhavn,
den 1 Januar 1840.

Under Vor Kongelige Haand og Segl.

Christian R.

St e m a n n.

Ørsted. Lange. Hansen. Bentzen. Holm.¹⁾

---

¹⁾ Lars Jess Holm (1791—1851) efterfulgte 10. Maj 1839 Christian Ludvig Lassen (1766—1839) som Deputeret i Danske Kancelli, hvor hans Ressort var I Departement (Kirke- og Skolevæsen); jfr. Flemming Dahl i D. B. L. X (1936), S. 448—49.

Amalienborg.
Christian VIII's, nu Christian X's, Palæ.

5. BYSTYRETS OG DAGSPRESSENS MODTAGELSE AF ANORDNINGEN.

Paa det gamle Aars sidste Dag reskriberede Christian VIII Overpræsident A. C. Kierulff personlig at møde paa Slottet Nytaarsdag »Kl. 1^{1/2} Slet Eftermiddag« for at modtage og overbringe »en vigtig Meddelelse« til Magistraten og Stadens 32 Mænd, som »til den Ende« skulde tilsiges til at møde paa Raadstuen til samme Klokkeslet.¹⁾

Ved denne Privataudiens, hvis særlig højtidelige Karakter bevidst søgtes fremhævet ved, at den fandt Sted i Nær-
værelse af det fuldtallige Geheimestatsraad, overrakte Kongen Overpræsidenten den under samme Dato udfær-

¹⁾ »Copiebog over Hans Majestæts Rescripter fra 1839«, IV, 19/10—
31/12, Nr. 1178, Kab. Ark.

digede Kommunalanordning for København med Ordre til uopholdelig at meddele den til det paa Raadhuset forsamlede Bystyre. Dermed var Audiensen forbi.¹⁾

Allerede Kl. 2 indfandt Kierulff sig da i Magistratens Forsamlingssal, hvor han i Kommunalbestyrelsens Midte lod Anordningen »lydeligen« oplæse for de spændt ventende Nøtabiliteter. Straks af »Præmisserne« forstod disse, som i øvrigt samtidig hver modtog et trykt Eksemplar af Loven, i hvor høj Grad Kongen havde imødekommet Stadens og Stændernes Ønsker. Glæden herover var umiskendelig. Det »Længe leve Kong Christian den Ottende«, hvormed Overpræsidenten satte Punktum for Oplæsningen, hilstes med Jubel af de tilstedeværende.

I deres Begejstring foreslog nu enkelte af de 32 Mænd, at Forsamlingen, i Kraft af § 2 i Københavns Privilegier, som Kongen saa sent som ved Lykønskingsaudiensen 4. December havde kaldt til Live igen,²⁾ »øieblikkelig« ved en Deputation skulde bevidne Hans Majestæt sin Tak for den »større Selvstændighed«, der ved denne Lov var blevet skænket Hovedstaden.

Dette spontane Udbrud af Glæde og Taknemmelighed mødte imidlertid Modstand fra adskillige andre, der paa pegede, at et saa hovedkulds, uanmeldt Foretræde paa selve Nytaarsdag var som at falde med Døren ind i

---

¹⁾ Angaaende Skildringen af Møderne paa Slottet og Raadhuset 1.—2. Januar 1840, se Mag. 2. Sekr. Ref.-Prot. Nr. 59/1840, 32 Mænds Prot. X, 1821—40, Fol. 301—02 og 306—09, St. A., samt Referaterne i »Kjøbenhavnsposten«, $\frac{1}{1}$ 1840, S. 1, Sp. 1, og »Fædrelandet« $\frac{2}{1}$ 1840, Sp. 14—15, m. v. — M. H. t. Bagermester H. C. Sagers tidsvarende Forslag om Offentliggørelse af de 32 Mænds Forhandlinger (dat. 8. December 1839) og Forsamlingens Vedtagelse heraf (med 19 Ja mod 4 Nej) 27. s. M. kan henvises til H. Trier: »Ved Tron-skifte« (1906), S. 61—64.

²⁾ Jfr. ovf. S. 68.

Huset og muligvis ikke vilde være ublandet behageligt for Kongen.¹⁾

Ogsaa Overpræsidenten fandt sig — af samme Hensyn til Ceremoniel og Etikette — forpligtet til, paa Magistratens og egne Vegne, at nægte at deltage i et øjeblikkeligt Besøg paa Slottet — en Optræden, for hvilken han maatte døje meget ondt i »Fædrelandet«s Spalter.²⁾

Baade Kollegernes Protester og Kierulffs Vægning ved at stille sig i Spidsen for en saadan Deputation havde imidlertid slaaet de fleste Besindighedens kolde Vand i Blodet. Ved en særskilt Afstemning i de 32 Mænds egen Mødesal blev det da med 20 Stemmer mod 10 vedtaget med Iagttagelse af Formerne at søge Audiens for at »aflægge« Hans Majestæt Forsamlingens »allerunderdanigste Taksigelse«.³⁾

Næste Dag Kl. 2 mødte saa Overpræsident Kierulff, Første Borgmester Fr. Chr. Schäffer og Formændene for Stadens 32 Mænd, Agent, Grosserer Johannes Hammerich og Oberstløjtnant, Vinhandler P. J. Friedenreich,⁴⁾ paa Slottet, hvor Overpræsidenten med »Varme og Inderlighed« frembar Hovedstadens oprigtige Tak for »den kongelige Gave«.⁵⁾ I sin Tale fremhævede Kierulff bl. a.

---

1) Til Grund for Skildringen her er hovedsagelig lagt Fremstillingen i 32 Mænds Prot. X, 1821—40, Fol. 306.

2) Se »Fædrelandet« 2/1 1840, »Sp. 15, og 3/1, Sp. 24, hvor han i Anledning af Audiensen 2/1 1840 endog sammenlignes med Kong Tarquinius, som ikke i Tide vilde købe de Sibyllinske Bøger. For Historikeren, der af Akterne har set Kierulffs oprigtige Interesse for Kommunalreformen, er »Fædrelandet«s lige saa uberettigede som hensynsløse Angreb paa ham særdeles lærerigt.

3) Mag. 2. Sekr. Ref.-Prot. Nr. 69/1840.

4) Peder Johannes Friedenreich (1770—1854) var Medlem af de 32 Mænd 1817—40, Næstformand i Forsamlingen 1830—40.

5) »Fædrelandet« 2/1 1840, Sp. 15, 3/1, Sp. 24. Sml. ovf. N. 2. Overpræsidentens Tale (efter Kierulffs Manuskript?) gengives i de 32 Mænds Prot. X, Fol. 307—08.

»den sande liberale Aand«, der prægede Kongens Beslutninger. Den Tillid, Christian VIII havde vist sin »Fædre-nestad«, vilde denne gøre sig værdig til ved en »fornuftig Afbenyttelse af de tilstaaede Rettigheder«, navnlig ved Valg af de dygtigste, retsindigste og mest uegennyttige Mænd til Bystyret.

Ikke et Øjeblik var han i Tvivl om, at Historien engang vilde vide at vurdere saavel Kongens Sindelag, da han skænkede København en friere Kommunalforfatning, som Hovedstadens dybe Paaskønnelse heraf — et Udslag af Taknemmelighed, som Kierulff af ærlig Overbevisning kunde gøre sig til Tolk for.

Som Svar paa Deputationens Tak holdt Kong Christian følgende Tale, der baade paa Grund af sin Form og af sit Indhold fortjener at gengives in extenso:

»Det har været mig særdeles tilfredsstillende at kunne paa Nytaarsdagen, den første i min Regjeringstid, løse det Løfte, jeg havde givet Dem, snart at see Deres Commune-Anliggender ordnede ved Lov. Jeg har gjerne indrømmet Byen alle de Friheder, jeg kunde troe at stemme med dens Vel, forvisset om at derved vækkes levende Borgersind for Commune-Anliggender. Hvad min forevige Foregænger havde ladet forberede, og som har været Gjenstand for Commune-Forvaltningens og Stændernes Overveielse, har tjent mig som Veiledning ved min Beslutning«.

»Havde man kunnet udvide Valgretten til alle Borgere, skulde det have været mig kjært, men de af Commune-Forvaltningen og Stænderforsamlingen anbefalede directe Valg have gjort det fornødent at indskrænke Vælgernes Antal. Jeg har indrømmet Repræsentanterne Valget af visse Medlemmer af Magistraten, i den Forudsætning, at de ville vide dertil at udvælge de Borgere, som især udmærke sig ved Kjendskab til og levende Interesse for

Communens Anliggender, og lige Erkjendelse vil lede Borgerne ved Valget af deres Repræsentanter«.

»Jeg har ladet det rette Forhold bestaae, at Magistraten er ansvarlig for Communens Bestyrelse, men at ingen Udgifter, intet Paalæg kan finde Sted, uden Borger-Repræsentanternes Samtykke. Vi ville haabe, at denne Lov vil bære de ønskeligste Frugter, men dette betinges af Enighed og Samdrægtighed i Bestyrelsen, og jeg kan ikke noksom lægge Magistraten og Repræsentanterne paa Hjerte, at De ville frede denne min Gave i Enighed, lige besjælede af Ønsket at udbrede den gode Aand, der ene kan sikre Communens og dens gode Indvaaneres Vel«.

»Jeg skjønner udsigelig paa de Følelser, De have tolket mig, og beder Dem at forsikre Magistraten, Repræsentanterne og Residentsstadens gode Borgere om min Tilfredshed og om de gode Ønsker, jeg gjør for Deres Vel«.1)

Men denne betydelige oratoriske Præstation var tilige en Programerklæring, der fastslog, at den oplyste Enevælde i Julikongedømmets Aand havde anerkendt det liberale Bourgeois Medbestemmelsesret indenfor Kommunestyret. Lighedsprincippet havde maattet abdicere, Frihedstankerne var sat i Højsædet.

Oprindeligt havde Frederik VI og Flertallet indenfor Kancelli og Magistrat i Fællig ønsket Valgretten udstrakt til en langt større Kreds, men ikke villet indrømme denne en saa vidtgaaende Magtfulde. Overfor Stadens 32 Mænds

---

1) »Berlingske Tidende« 3/1 1840, S. 1, Sp. 3. »Fædrelandet« udtrykker (8/12 1839, S. 85, Noten) sin Anerkendelse af den Hurtighed og Dygtighed, hvormed »Berlingske Tidende« efter Tronskiftet har fremskaffet autentiske Udtalelser af Kongen og Ordførerne for de talrige Deputationer. Talen citeres ikke efter de 32 Mænds Prot. X, Fol. 309, da dennes Gengivelse bærer tydeligt Vidnesbyrd (stærk Sammenpresning, gnidret Skrift) om at være skrevet af efter samme Kilde.

og Stændernes eenstemmige Krav om medbesluttende Myndighed for Borgerraadet, en censusafgrænset Repræsentation for Borgerskabets højere Lag, var Regeringen imidlertid veget tilbage.¹⁾

Og her havde Christian den Ottende sagt det afgørende Ord. Denne Konge, der vel nok var en sammensat Natur, maaske mindre en »interessant« Personlighed, men først og fremmest en karakteristisk Overgangsskikkelse — paa een gang »oplyst« Monark og alligevel Regent »af Guds Naade«, paa samme Tid den enevældige Hersker og dog tillige »Borgerkongen« i Louis Philippes Aand! —

Efter vanlig Skik knyttede A. S. Ørsted i den officielle »Collegial-Tidende«²⁾ til Offentliggørelsen af Kommunalanordningen en Række autoritative Kommentarer af største Interesse.³⁾ Ikke for, som man har sagt om hans tilsvarende Redegørelse for Købstadforordningen,⁴⁾ at søge at »undskylde« den nysudkomne Lov, thi denne talte utvivlsomt for sig selv, men for paa en Række Punkter at fremsætte vejledende Forklaringer til Forstaaelse af Anordningens Genesis.

At Ørsted i disse helt igennem loyale Betragtninger con amore dvæler ret udførligt ved de Synsmaader, han som Mindretal har hævdet under Kancelliets Forhandlinger, er menneskeligt. Nogen Bitterhed spores ikke; men i Kommentarerne til enkelte Paragraffer, som paa Grund af de stadige Omarbejdelser af Loven unægtelig er mindre hel-

1) Udmærket udtrykt af Rubin, II, S. 590.

2) »Collegial-Tidende for Danmark. Med kongeligt allernaadigst Privilegium. Redigeret, forlagt og udgivet af Dr. juris A. S. Ørsted. . . .«. C. T. begyndte 1798; i Juli 1815 tiltraadte Ørsted som Medudgiver, fra Januar 1834 stod han som Eneudgiver. 1841—Marts 1848 hed Skriftet »Ny Collegial-Tidende for Danmark«; det afløstes da af »Departementstidende«. Jfr. i øvrigt H. M. 3. Rk., III, S. 440, N. 10.

3) C. T. 1840, S. 1—27, 27—38, 49—64.

4) C. T. 1837, S. 881—918; Munch II, S. 157.

dig udformede (§§ 7 og 12), lægger han heller ikke Skjul paa dette Forhold.¹⁾

Med Rette bragte det hel- eller halvliberale Borgerskab og dets Organer paa Raadhuset og i Pressen Kong Christian deres Tak for Kommunalanordningen.

I denne saae »Dagen« »den bedste Nytaarsgave«, Kongen havde kunnet skænke »sin Hovedstads troe og hengivne Borgere, en af de skønneste Frugter, Stænderinstitutionen endnu har baaret«,²⁾ medens det andet konservative Blad, »Berlingske Tidende«,³⁾ i et »Tilbageblik paa Aaret 1839« understregede, at Christian VIII vilde regere i Samklang med Stænderne; »den udkomne Communallov giver os i Gjerningen et herligt Beviis herpaa«. ⁴⁾ For øvrigt betonedede dette Blad især, at det selvstændige Styre, Kongen havde skænket København, vilde blive »en herlig Skole til Udvikling af det offentlige Liv«. ⁵⁾

I »Dagen« fremkom bl. a. tre Kronikker om »Communalloven af 1ste Januar 1840«. ⁶⁾ Under Redaktionens vejledende Gennemgang af Anordningen blev Hovedvægten med god Grund lagt paa de mange og store Fremskridt,

1) Ad § 12 paapeger Ørsted, at den *Valgret*, som det endelige Udkasts § 8 (Lovens § 7) havde indrømmet alle Borgere, nu er indskrænket til dem, som ifølge Udkastet havde — og efter denne § 12 stadig har — *Valgbarhed*. C. T. 1840, S. 49—50, kfr. S. 32—36.

2) »Dagen« 2/1 1840, Sp. 2—3, hvor dette Udtryk, saa vidt ses, for første Gang er anvendt.

3) Ved Kancelliplakat af 15. November 1832 havde denne Avis fra 1. Januar 1833 maattet ombytte Navnet »Den danske Statstidende« med Titelen »Den til Forsendelse med de Kgl. Brevposter privilegerede Berlingske politiske og Avertissements-Tidende«, men bevaret sine Rettigheder og sin officjose Karakter.

4) »Berlingske Tidende« 2/1 1840, S. 1, Sp. 2.

5) Sst., Sp. 3.

6) »Dagen«, 10., 11. og 13. Januar 1840.

der var sket. Man fortav vel ingenlunde, at Regeringen ikke havde indrømmet Borgerrepræsentationen alene besluttende Myndighed, men paapegede til Gengæld, at, bortset fra § 29 med deraf flydende Bestemmelser, var alt, hvad Stænderne havde foreslaaet, gaaet over i selve Forordningen.¹⁾

Af lignende Synsmaader prægedes, hvad der unægtelig var vigtigere, ogsaa den oppositionelle Presse. Alt i alt erklærede dennes Penneførere sig fuldt tilfredse med Kommunalloven og rettede i høj Grad deres Tak herfor til Kongen selv, hvis personlige Indsats i liberal Aand baade »Kjøbenhavnsposten« og »Fædrelandet« ikke blev trætte af at fremhæve.²⁾

Navnlig erindrede »Kjøbenhavnsposten« i sin ledende Artikel 3. Januar 1840 om Forskellen mellem det Ud-kast, Regeringen i sin Tid havde forelagt Stænderne, og den endelige Lov, om Ørsteds »levende og med dialectisk Færdighed og Udholdenhed gennemførte Opposition« imod de saa godt som eenstemmige Fordringer fra Folkets kaarne Mænd.

Endvidere mindede Bladet om, at Danske Kancellis Referent (formentlig Ørsted³⁾) »næsten havde fuldført Referatet af Communalanordningen i Statsraadet under den forrige Regents Præsidium, der altid var sine Autoriteters Mening høist attachedet, og hvis hurtigt indtrufne

1) Sst., 11/1 1840, S. 2, Sp. 1.

2) Se f. Eks. »Kjøbenhavnsposten« 1/1 1840, S. 1, Sp. 1; 2/1 1840, S. 6, Sp. 2, og S. 7, Sp. 2; 3/1, S. 10, Sp. 1. Jfr. i øvrigt S. 192 ff.

3) Ifølge Instruks for Generalprokurøren ved kgl. Reskript af 4. Januar 1826, Pkt. 6, paahvilede det Ørsted at referere Danske Kancellis Sager i Geheimstatsraadet (jfr. C. T. 1826, S. 40); men da han i Efteraaret 1838 opholdt sig i Roskilde som kgl. Kommissarius ved Stænderne, er det ikke helt sikkert, at han har været til Stede i Statsraadsmødet 6. November s. A. Sml. dog her ovf. S. 56.

Christian Nathan David.

Sygdom og Død ene forhindrede, at det ommeldte Lovbud ikke blev færdigt og sanctioneret«. ¹⁾

Ud fra disse Forudsætninger vilde enhver klart forstaa, »hvormeget Staden Kjøbenhavn skylder Christian den Ottende«. Det var »fornemmeligt« »Kongens personlige Charakter«, man havde at takke for denne Liberalitet. ²⁾

Ogsaa den liberale Intelligens' Hovedorgan, »Fædrelandet«, der, som det vil erindres, siden Tronskiftet var udkommet som Dagblad, bragte Kongen sin Hyldesttribut. Allerede tidligt havde Bladet, misfornøjet med Bebudelsen af blotte Forvaltningsreformer, bevidst hilst Christian VIII som »den nye Tids Søn . . . vor Tids Konge« ³⁾ for senere stadig at holde ham til Ilden, det konstitutionelle Styres hellige Ild. ⁴⁾

Nu derimod kunde Redaktionen ⁵⁾ i en »Leder«, »Om den nye Communallov«, trygt aabne for Taknemmelighedens Sluser. Ogsaa i denne Artikel stillede Forfatteren Kongen og Stænderne op mod Kancelliet og Magistraten. »Men naar Fortrøstningen til Stænderne ikke glippede«, hed det, »saa svigtede ei heller Haabet til Kongen. Det blev *Christian den Ottende* forundt at fuldende denne Sag, og det er et herligt Varsel, hvorunder hans Regering begynder; thi har han end ikke givet Alt; hvorpaa Stænderne androge, og er der end med Hensyn til Communens Selvstændighed meget at ønskes tilbage . . .«, saa er dog hele Valgsystemet, »saa høihjertet og frit, og Magistra-

¹⁾ »Kjøbenhavnsposten« ³/₁ 1840, S. 9, Sp. 1. Den sidste Passus, der bekræfter den af nærværende Forfatter ovenfor (S. 64—65) fremsatte Opfattelse, strider afgørende imod »Fædrelandet«s nedennævnte Hypotese (S. 193).

²⁾ »Kjøbenhavnsposten«, S. 10, Sp. 1.

³⁾ »Fædrelandet« ⁷/₁₂ 1839, S. 82, Sp. 1.

⁴⁾ Se f. Eks. sst. ¹⁷/₁₂ 1839, S. 117—18, ²¹/₁₂ 1839, S. 134—35, ²⁹/₁₂ 1839, S. 153—54.

⁵⁾ Denne bestod siden Tronskiftet af Balthazar Christensen, C. N. David, J. F. Giødwad, Orla Lehmann og A. Wessely.

tens fremtidige S sammensættelse og Valg saa overensstemmende med Stændernes Raad, at enhver skjønnsom Borger maa erkjende, hvilken Indflydelse dette maa og vil have saavel paa Oplivelsen af Borgeraanden som paa Communens materielle Velværen. Hvad Kongen har givet, geraader ham ikke mindre til Ære . . . .«, selv om det turde antages, at Frederik VI vilde have gjort det samme¹⁾ — en, sikkert fejlagtig, taktisk Bemærkning, som uheldigvis for Forfatteren fandt sin absolutte Modpol i »Kjøbenhavnsposten«s ovenciterede — og utvivlsomt langt rigtigere — Ræsonnement.

I øvrigt lagde »Fædrelandet« megen Vægt paa en Sammenstilling af Bestemmelserne i Lovens § 36 om de særlige Kommissioner og Direktioner. Læst i Sammenhæng betegnede de efter Bladets Opfattelse ikke en Tilladelse, men en aabenbar *Opfordring* til Borgerraadet om selv at afgive en Indstilling til en Nyordning af Kommunalforvaltningen i Overensstemmelse med de tidligere fremsatte Krav.²⁾

Derimod maatte Redaktionen beklage, at den besluttende Myndighed ikke var blevet tillagt Repræsentationen og Magistraten indskrænket til at have den udøvende Magt. »Det er derfor langtfra, at Hovedstaden kan siges ved denne Anordning at være bleven til en fuldkommen fri Commune«. I § 41's Fremtidsmuligheder saae Bladet dog »en mild Straale af Haab« om en endnu friere Stilling for København, samtidig med, at man maatte indrømme, at den Omstændighed, at største Delen af Magistratens Medlemmer fremgik af Borgerrepræsentationens Valg, i ikke ringe Grad formindskede den »skadelige Virkning« af den nys fastslaaede Competencefordeling.³⁾

Som Helhed maatte »Fædrelandet« anerkende den

1) »Fædrelandet« 2/1 1840, Sp. 11. Sml. ovf. S. 191 f.

2) »Fædrelandet« 2/1 1840, Sp. 12.

3) Sst., Sp. 13—14.

»ægte liberale Aand«, af hvilken Forordningen, navnlig Valgsystemet, var gennemtrængt;¹⁾ »men vi maa ogsaa tilstaae, at det alene er ved saaledes at give det kommunale Liv en Impuls og ved at stræbe efter at levendegjøre den sande Borgeraand, at Anordningen ganske svarer til Tidens Fordringer, og maa betragtes som det første glædelige Tegn til, at Christian den Ottende vil føre sit Folk til en større Grad af Selvstændighed og Frihed.«²⁾

En Redegørelse for Samtidens almindelige Politik ligger imidlertid udenfor nærværende Fremstillings Ramme. Ikke heller de følgende kommunalpolitiske Begivenheder falder naturligt indenfor denne.

Dette gælder baade de 32 Mænds Afsked med Magistraten ved Festbanketten 8. April 1840 og selve Kommunalanordningens Ikrafttræden. En Skildring af Forberedelserne til og Afholdelsen af det første Borgerrepræsentantvalg 9. s. M., samt af den nyvalgte Repræsentations første Møde 14 Dage senere, hører saaledes andensteds hen.³⁾

Dette Arbejdes Maal har derimod været at give en dokumenteret Skildring af Tilblivelsen af Københavns Kommunalanordning af 1. Januar 1840 samt en Redegørelse for Indhold og Betydning af Byens ældre »Grundlov«, der indleder en ny Periode i Forvaltningen af Hovedstadens Anliggender, og som endnu til Dels er i Kraft.⁴⁾ — —

I Skæret af den anden Verdenskrig og den ufattelige,

1) Sst., Sp. 13.

2) Sst., Sp. 14.

3) Disse Tildragelser vil blive behandlet i henholdsvis min Afhandling om de 32 Mænds Historie og det kommende Værk om København 1840—1940 (jfr. Forordet). Om Valget 9. April 1840 findes i øvrigt et Par Oplysninger S. 112, N. 1.

4) Dette gælder f. Eks. Bestemmelserne om den titomtaltte Ret for Bystyret til ved Enstemmighed at udnævne Æresborgere og om den aarlige Offentliggørelse af et summarisk Regnskab (med tilhørende Beretning) for Kommunen (Anordning 1/1 1840, §§ 10 og 40).

dybt tragiske Skæbne, som har ramt det frie Norden, har selv Ordet Fest tabt al Klang. I Stilhed vil Københavns Bystyre mindes Hundredaarsdagen for den folkevalgte Borgerrepræsentations første Sammentræden 23. April 1840.

Paa denne Dag, da det tredelte Kommunaljubilæum efter Planen skulde fejres, vil nu kun Forskeren røre de Strænge, som Overpræsident Kierulff anslog, da han ved »Aarsomvexlingen« for hundrede Aar siden hilste Kongen med de Ord: »Den 1ste Januar 1840 vil med evig mindeværdige Træk staae antegnet i Kjøbenhavns Byes Aarbøger . . . .«¹⁾

Men i Tanken ikke blot paa Christian VIII's Mænd og deres Gærning, men paa tusinde, kanhænde femten Hundrede Aars Danskhed, tør maaske Historikeren tillige — med en tilladelig Omskrivning af Christian X's Kongeord hin uforglemmelige 9. April 1840 — gøre sig til Tolk for flere end sig selv med disse Ord: Ske med det enkelte Slægtled, hvad der vil! Dog Gud bevare Danmark!

---

¹⁾ De 32 Mænds Forhandlingsprotokol X, 1821—40, Fol. 307.

SAMMENLIGNENDE SKEMATISK OVERSIGT OVER

Anordning 1/1 1840	Endeligt Udkast (forelagt Stænderne)	Foreløbigt Udkast (forelagt Bystyret)
§ 1	§ 1	§ 1
§ 2	§ 2	§ 2
§ 3	§ 3	§ 3
§ 4	§ 3	§ 3
§ 5	§ 3	§ 3
§ 6	§ 3	§ 3
§ 7	§§ 4 og 8	§ 4
§ 8, bortset fra sidste Passus	§ 5	§ 5
§ 9	§ 6	§ 6
§ 10; se Anmærkning	—	—
§ 11	§ 7	§ 7
§ 12	§ 8	§ 8
§ 13	§ 9	§ 9
§ 14	—	—
§ 15	§ 10	§ 10
§ 16	§ 11	§ 11
§ 17	§§ 12—15	§§ 12—13; se Anmærkn.
§ 18	§ 15 + Slutningen af § 16	§ 14
§ 19	§ 17	§ 15
§ 20	§ 18	§ 16
§ 21	§ 19	§ 17
§ 22	§§ 20—28	§§ 17—18
§ 23	§ 29	§ 18
§ 24	§ 30	§ 19
§ 25	§ 31	§ 20
§ 26	§ 32	§ 21
§ 27; se Anmærkning	—	—
§ 28	§ 33	§ 22
§ 29; se Anmærkning	§ 34 + Vetoretten	§ 23
§ 30	§ 35	§ 24
§ 31	§ 36	§ 25
§ 32	§ 37	§ 26
§ 33	§ 38	§ 27
§ 34	§ 39	§ 28
§ 35	§ 40	§ 29
§ 36	§ 41	§ 30
§ 37	§ 42	§ 31
§ 38	§ 43	§ 32
§ 39	§ 44	§ 33
§ 40	§ 45	§ 34
§ 41	§ 46	§ 35

ANORDNING AF 1. JANUAR 1840's GENESIS.

Anordning 24/10 1837	Anmærkning
§ 1	
§ 1, sidste Punktum	
§ 1 samt § 27	
—	
—	
§ 3 samt §§ 2 og 27	
§ 4	
§ 5	»Revidierte Städteordnung für die Preussische Monarchie vom 17. März 1831«, § 18. »Entwurf einer allgemeinen Städte-Ordnung für die Städte der Herzogthümer Schleswig und Holstein, mit Ausnahme von Altona«, § 16.
—	
§ 6	
§ 7	
§§ 8 og 9	
§ 15, sidste Stykke	
§ 10	
§ 10	{ Foreløbigt Udkast, §§ 12—13 indeholder de senere opgivne Distriktsvalg.
§ 11	
§ 11	
§ 11	
§ 11	
§§ 11 og 12	
§ 13	
§ 13	
§ 14	
§ 15, første Stykke	{ Revid. Preuss. Städteordnung 17/3 1831, § 83. Udkast til Städteordnung for Slesvig og Holsten, § 81, Punkt 2.
—	
§ 16	{ Revid. Preuss. Städteordnung, § 81, Punkt 2. Udkast til Städteordnung for Slesvig og Holsten, § 87.
§ 17	
—	
—	
—	
§ 18, første Punktum	
§ 18, sidste Punktum	
§ 19	
§ 20	
§§ 21 og 22 samt 24	
§§ 23 og 26	
§ 26	
§§ 25 og 27	

FORKORTELSER:

»Bilag« = »Bilag til Anordning om Kommunalbestyrelsen i København 1840 $\frac{1}{1}$ . . . . .«, et Samlingsbind som Bilag til Danske Kancellis II Departements Registrant Nr. 1/1840, Rigsarkivet (trykt Registrant, S. 233).

B. R. = Borgerrepræsentationen.

Br. Nr. = Brevnummer.

C. T. = Collegial-Tidende for Danmark.

D. B. L. = Dansk biografisk Leksikon, 2. Udg., 1933 ff.

Dept. = Departement.

D. K. = Danske Kancelli = Det Kongelige Danske Cancellie.

D. R. H. = »Danmarks Riges Historie«.

Fol. = Folio.

Hans Jensen I og II = Hans Jensen: »De danske Stænderforsamlings Historie 1830—1848«, I, 1931, II, 1934.

H. M. = »Historiske Meddelelser om København«, 1907 ff. (ved Villads Christensen, Axel Linvald og Flemming Dahl).

H. T. = »Historisk Tidsskrift«.

Jr. = Journal.

Kab. Ark. = Kabinetsarkivet, Rigsarkivet.

K. D. = (Oluf Nielsen): »Kjøbenhavns Diplomatarium«, 1872 ff.

Mag. = Magistraten.

Munch II = P. Munch: »Købstadstyrelsen i Danmark . . . . . 1619—1848«, II (1745—1848), 1900.

(Munch): »1830—48« = P. Munch: »Det danske Folks politiske og nationale Gennembrud efter Julirevolutionen. 1830—1848«, 1904.

N. = Note.

Prot. = Protokol.

R. A. = Rigsarkivet.

Ref.-Prot. = Referatprotokol.

Res.-Prot. = (Forestillings- og) Resolutionsprotokol.

Rk. = Række.

Rubin I = Marcus Rubin: »1807—14«, 1892.

Rubin II = Marcus Rubin: »Frederik VI's Tid«, 1895.

Sekr. = Sekretariat.

Sp. = Spalte.

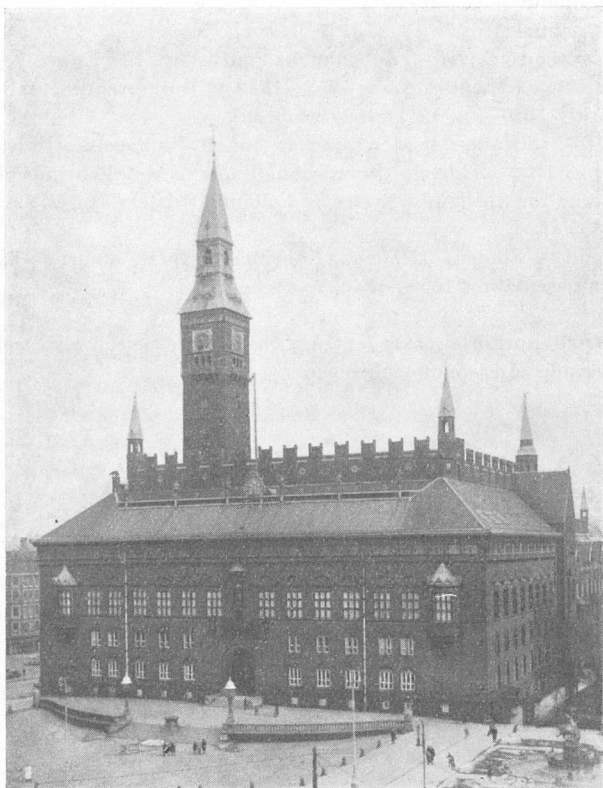
Sst. = sammesteds.

St. A. = Stadsarkivet = Københavns Stadsarkiv. NB. Efter 20/11 1939 er »De 32 Mænd«s Arkiv 1753—1840 og Borgerrepræsentationens Arkiv 1840—ca. 1917 afleveret hertil.

St. T. = »Stændertidende«, med en enkelt Undtagelse (Holstenske St. T.) = »Tidende for Forhandlingerne ved Provindsialstænderne for Sjællands, Fyens og Lollands-Falsters Stifter . . . . .«, 1835 ff.

32 Mænd = Stadens 32 Mænd, Københavns første staaende Borgerrepræsentation 1659—1840.

De øvrige Forkortelser er enten gængse Betegnelser eller selvindlysende efter Sammenhængen.

Københavns Raadhus, April 1940.
M. Falk-Sørensen fot.

